

”Vähän niin kuin menu ravintolassa”
Arkistojen kuvailutiedot tukemassa historiantutkijoiden
lähdemateriaalin etsintää

Jesse Lindström ja Tiina Rossi

Tampereen yliopisto
Informaatiotieteiden yksikkö
Informaatiotutkimus ja inter-
aktiivinen media
Pro gradu -tutkielma
tammikuu 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO, Informaatiotieteiden yksikkö

Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media

LINDSTRÖM, JESSE ja ROSSI, TIINA: ”Vähän niin kuin menu ravintolassa” – Arkistojen kuvailutiedot tukemassa historiantutkijoiden lähdemateriaalin etsintää

Pro gradu -tutkielma, 79 s., 11 liites.

tammikuu 2016

Tutkielmassa kartoitetaan arkistojen kuvailutietojen käyttöä osana akateemisten historiantutkijoiden lähdemateriaalin hankintaa. Tutkimusaineistona käytetään kuuden suomalaisen historiantutkijan haastatteluja, jotka toteutettiin syksyllä 2015.

Kuvailun tarkoituksena on tukea arkistonkäyttäjiä tiedon etsimisessä ja liittämässä kontekstiinsa. Viime vuosikymmeninä kuvailutietoja on standardoitu ja viety osaksi erilaisia sähköisiä arkistohakemistoja, mutta myös paperisia hakemistoja ja kuvailevaa tietoa sisältäviä arkistoluetteloita on vielä olemassa. Kirjoittajien tavoitteena oli selvittää, käyttävätkö historiantutkijat näitä tietoja ja mihin tarkoituksiin. Niin ikään pyrittiin määrittämään, mitä tietoa kuvailun erityisesti pitäisi välittää, jotta siitä olisi historiantutkijoille suurinta hyötyä.

Tulokset osoittavat, että historiantutkijat tarvitsevat kuvailevaa tietoa tutustuessaan uusiin aineistokokonaisuuksiin, etsiessään tiettyä aineistoa ja valitessaan, mitkä materiaalit he tilaavat fyysisesti nähtäviksi. Valintoihin vaikuttavat kuitenkin myös tutkijan kokemus, aiheentuntemus ja muista lähteistä kerätty informaatio. Kuvailutietojen lukemista motivoi tutkimukseen käytettävän ajan niukkuus. Sähköisten hakemistojen käyttö on nopeuttanut työskentelyä ja tullut kiinteäksi osaksi tutkijoiden arkea, mutta paperiversioistakaan ei olla vielä valmiita luopumaan. Paperille kirjatut kuvailutiedot voivat olla osittain sähköisiä laajempia, minkä lisäksi sähköisissä hakemistoissa navigoimiseen liittyy omat ongelmansa.

Aineistokokonaisuuksien nimet ja niihin liittyvät aikamääreet ovat historiantutkijoille tärkeitä, samoin maantieteellinen tieto. Niiden avulla pystytään jo tekemään päätelmiä aineiston relevanssista. Suurempi määrä kuvailevaa tietoa on tutkijoille aina etu, mutta he tulevat toimeen vähälläkin. Tiedonetsintä kohdentuu tavallisesti arkistotasolla olevaan asiakirjasarjojen listaukseen ja sitä alemmille kuvailutasoille. Tutkijat turvaavat paljon omaan kokemukseensa sovittaakseen tiedontarpeensa arkistokuvailun periaatteita – provenienssia ja monitasoisuutta – vastaaviksi. Ongelmana on silti, että näiden periaatteiden vuoksi kuvailu ei aina palvele kaikkia tutkijoita niin hyvin kuin olisi toivottavaa.

Avainsanat: arkistot, kuvailu, hakemistot, kuvailusäännöt

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	4
	2.1 <i>Arkistokuvailu prosessina ja lopputuotteena</i>	4
	2.2 <i>Arkistot kuvailun ja käytön kohteina</i>	8
	2.3 <i>Kuvailusääntöjen toiminta</i>	12
3	KIRJALLISUUSKATSAUS	16
	3.1 <i>Tutkimuksia historiantutkijoiden arkistonkäytöstä</i>	17
	3.2 <i>Kun maailmat eivät kohtaa</i>	25
4	TUTKIMUSASETELMA JA -MENETELMÄT	34
	4.1 <i>Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset</i>	36
	4.2 <i>Tutkimusmenetelmät</i>	37
5	TULOKSET	43
	5.1 <i>Käyttö</i>	44
	5.2 <i>Osa-alueet</i>	49
	5.3 <i>Ongelmat ja ratkaisut</i>	54
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA ARVIOINTI	64
	LÄHTEET	70
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Ajatellaan arkistoja. Niiden hyllyt ovat tulvillaan asiakirjavihkoja, kansioita ja paksuja niteitä. On lähetettyjä ja saapuneita kirjeitä, suunnitelmia, päätöksiä, syntymä- ja kuolintodistuksia. Tekstiä, kuvia ja muuta materiaalia löytyy hyllykilometreittäin joskus vuosisatojen ajalta. Vaikka Suomen julkishallinnon vuosittain tuottamasta 100 hyllykilometristä paperiasiakirjoja säilytetään pysyvästi vain 10–15 % (Valtonen & Henttonen 2010), ovat aineistomassat muodostuneet tutkijan kannalta jopa toivottaman suuriksi 1900-luvun jälkipuoliskolta alkaen (Lappalainen 2002, 66).

Ajatellaan seuraavaksi historianantutkijoiden työtä. Heidän toimenkuvaansa kuuluu edellä kuvatun aineiston läpikäyminen menneisyyden olojen, tapahtumien ja ihmiskohtaloiden selvittämiseksi. Historiaa ei kirjoiteta aikaisemmin julkaistujen kirjojen pohjalta, vaan tutkimustyö kysyy kuukausien ja vuosien aherrusta arkistoissa lähdemateriaalia etsien (Lappalainen 2002, 67). Historiantutkimuksen rinnakkaisnimityksenä onkin joskus käytetty arkistotutkimusta (Renvall 1983, 138). Ilman asiakirjallisia lähteitä kuva menneisyydestä ja yhteiskunnan ilmiöistä muodostuisi vajavaiseksi (Valtonen & Henttonen 2010). Historiantutkijat kokoavat arkistoihin kätkeytyneitä tiedonmurusia yhteen, sovitavat niitä ennestään tiedettyyn ja tekevät uusia päätelmiä. Andersonin (2004) sanoin historianantutkijoiden julkaisut muuntavat arkistojen säilyttämän datan tietämykseksi menneisyydestämme ja paikastamme maailmassa. Urakka on yhtä loputon kuin asiakirjojen virta, ja oman tutkimusaiheen kannalta olennaisten lähteiden paikallistaminen massan seasta voi olla merkittävä haaste.

Kuvailemalla aineistoja arkistoammattilaiset haluavat auttaa asiakkaitaan etsimään heidän kaipaamiaan materiaaleja ja tulkitsemaan niitä. Kuvailutietojen avulla käyttäjä voi tehdä päätelmiä muun muassa siitä, minkä tyyppistä tietoa tietty asiakirjajoukko sisältää sekä miten ja missä yhteydessä se on syntynyt. Kuten Renvall (1983, 140, 152) huomauttaa, asiakirjallisia aineistoja laaditaan toiminnan ja tehtävien hoidon yhteydessä, ei historianantutkimuksen tarpeita ajatellen. Siksi kuvailutiedoissa on tärkeää valaista asiakirjatiedon synty-yhteyttä ja taustaa eli kontekstia (Lybeck et al. 2006, 10, 150). Tiedoissa kerrotaan muun muassa asiakirjat luoneesta tahosta sekä aineiston sisällöstä, määrästä ja käyttörajoituksista (Henttonen 2015, 235). Suomessa kuvailutyötä tekee arkistolaitos vuonna 1997 julkaistujen Arkistojen kuvailu- ja luettelointisääntöjen pohjalta.

Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitetään haastatteluaineiston avulla, mikä merkitys kuvailutiedoilla on suomalaisten historian tutkijoiden arkistonkäytössä. Kuvailutiedoista pyritään erottamaan osa-alueet tai elementit, jotka parhaiten auttavat tutkijoita tunnistamaan oman työnsä kannalta relevantit materiaalit ja paikantamaan ne, sekä havaitsemaan mahdollisia puutteita. Tietoja ei lähtökohtaisesti erotella sen suhteen, esitetäänkö ne painetussa vai sähköisessä muodossa. Esitystapaan puututaan vain silloin, jos se osoittautuu jollakin tavalla kuvailutietojen hyödyntämisen esteeksi. Kuvailun käyttöä ja ongelma-kohtia kartoittamalla halutaan tarjota pohjatietoa, jolle voidaan perustaa niin tässä tekstissä tehtäviä kuin tulevia kehitysehdotuksia.

Dowler (1988) on todennut, että käyttäjien tutkiminen tarjoaa uutta pohjaa niin arkistokäytänteille kuin -teorioille. Suomessa on kuitenkin tehty vähän tutkimusta arkistokäyttäjien ja kuvailutiedon välisestä vuorovaikutuksesta. Ei ole selvitetty, miten suomalaisarkistojen kuvailutiedot vastaavat käyttäjien, kuten historian tutkijoiden, odotuksia ja tarpeita ja mitä merkitystä eri kuvailuelementtien tiedoilla on heille. Englanninkielisissä maissa kuvailu on herättänyt runsaammin tieteellistä keskustelua, mutta sielläkin käyttäjien näkökulman parempaa huomioimista on vaadittu useissa kirjoituksissa (ks. esim. Yeo 2010). Ulkomaisissakin tutkimuksissa juuri historian tutkijat ovat olleet monesti kiinnostuksen kohteena, koska he ovat suuri käyttäjäryhmä, joka hyödyntää työssään runsaasti asiakirjojen kaltaisia primaarilähteitä (Sinn & Soares 2014). Se mahdollistaa tämän tutkimuksen metodien ja tulosten vertailun aiempiin. Englanninkielisten maiden ja Suomen kuvailukäytännöt poikkeavat kuitenkin siinä määrin toisistaan (aiheesta lisää ks. Henttonen 2012), että suomalaisen kuvailun käyttöä on syytä tutkia erikseen.

Kuvailu on aiheena ajankohtainen, koska arkistolaitos on parhaillaan luomassa yhdessä muiden tahojen kanssa arkistojen yhteistä hakemistopalvelua AHAA:ta. AHAA-hankkeen on tarkoitus tukea muun muassa aineistojen järjestämis- ja kuvailuprosessia. (Arkistolaitos. Arkistoille yhteinen hakemistopalvelu AHAA.) Hankkeen yhteydessä toimi arkistokuvailun kansallinen kehittämistyöryhmä, ja kehitystyötä jatketaan vuonna 2016 (Arkistolaitos. Arkistokuvailun kansallinen kehittämistyöryhmä). Samalla ollaan laatimassa arkistokuvailun kansallista käsitelmää, jolla halutaan lisätä kuvailun yhdenmukaisuutta eri arkistojen ja muiden kulttuuriperintösektoreiden kesken, helpottaa arkiston liittämistä kontekstiinsa (Kilkki 2014) sekä ylipäätään tukea aineiston käyttöä ja käyttäjiä (Henttonen & Kilkki 2015). Ottaen huomioon meneillään olevan kehitys-

työn ja historian tutkijoiden merkityksen arkistonkäyttäjänä on perusteltua selvittää heidän näkemyksiään nykyisistä kuvailutiedoista.

Tutkielma on laadittu parityönä, mikä ei ole ollut erityisen yleinen käytäntö informaatiotieteissä. Kasvatustieteissä parigraduja on kirjoitettu enemmän. Työ jakautui kirjoittajien kesken siten, että Jesse Lindström kirjoitti tutkielman teoreettisen viitekehyksen (luku 2) sekä tutkimusasetelman (luku 4) Tiina Rossin keskittyessä aiemman tutkimustiedon etsimiseen ja kirjallisuuskatsauksen (luku 3) laatimiseen. Tulokset (luku 5) ja johtopäätökset (luku 6) kirjoitettiin yhteistyöllä ilman ennalta suunniteltua työnjakoa. Haastatteluaineistoa kerätessä vallitsi oma työnjakonsa, jota selvitetään tutkimusmetodien yhteydessä. Aineiston analysointi samoin kuin lopullisen tutkimusraportin koonti oli molempien kirjoittajien yhteistyön tulosta.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä luvussa esitellään tutkielman näkökulma ja keskeiset käsitteet. Aluksi määritellään *arkistokuvailu* (engl. *archival description*) ja pohditaan sen eri puolia. Osoitetaan, että kuvailu on monitahoinen käsite, johon liittyy useita merkityksiä ja tavoitteita. Seuraavaksi pohditaan arkistojen erityislaatuista ja haastavuutta kuvailun ja käytön kohteina. Arkisto nähdään tällöin toiminnan yhteydessä muodostuneena asiakirjojen kokonaisuutena, jonka kuvailemiseksi ei riitä yksittäisen asiakirjan sisällöstä kertominen. Luvussa perehdytään myös nykyisiin kuvailukäytänteisiin sekä arkistojen kuvailun historiaan siinä määrin kuin on tarpeen, jotta nykykäytännöt tulevat ymmärrettäviksi. Kuvailun historiasta on Duranti (1993) tehnyt kattavamman selvityksen. *Kuvailustandardien* (engl. *descriptive standards*) syntyvaiheista ovat puolestaan kirjoittaneet Bunn (2013) Yhdysvaltain ja Henttonen (2012) Suomen osalta. Nykyäänkin arkistolaitoksen kuvailutiedot ovat monitasoisia ja perustuvat suomalaisten itse kehittämään standardiin, Arkistojen kuvailu- ja luettelointisääntöihin (Arkistolaitos 1997). Luvun loppupuolella selvitetään kuvailun monitasoisuuden merkitystä ja mitä etuja arkistokuvailun standardoinnilla on haettu.

2.1 Arkistokuvailu prosessina ja lopputuotteena

Tutkielmassa lähestytään arkistokuvailua historiantutkijoiden näkökulmasta, joten huomio kohdistuu käyttäjien tarpeisiin sekä asiakirjallisen tiedon löydettävyyteen ja tulkitaan. Haworth (2001) määrittelee kuvailun arkistoaineistojen tarkaksi esitykseksi, jonka avulla käyttäjien on mahdollista itsenäisesti löytää ne. Hänelle kuvailu on keino saattaa käyttäjät yhteen heidän kaipaamiensa asiakirjojen kanssa. Duff ja Harris (2002) kirjoittavat samalla tavoin käyttäjälähtöisesti, että kuvailun tarkoituksena on kertoa asiakirjojen kontekstista, rakenteesta ja sisällöstä sekä tarjota pääsy arkistomateriaaliin. Prom ja Frusciano (2013) puolestaan toteavat, että ilman kuvailua arkistomateriaalit jäisivät tavoittamattomiksi ja käyttämättömiksi. Heidän mukaansa kuvailu muuntaa ihmisten päivittäisistä toimista kertyneen arkiston eläväksi tutkimuskohteeksi, joka on löydettävissä, käytettävissä ja tulkittavissa. Edellä esitetyt näkemykset edustavat hyvin sitä, mitä kuvailulla tarkoitetaan tässä tutkielmassa. Sen keskeinen päämäärä on tarjota väline, jonka avulla tutkijat ja muut arkistonkäyttäjät pystyvät muodostamaan käsityksen aineistosta sekä tunnistamaan ja löytämään tarvitsemansa asiakirjat.

Tutkimuskirjallisuudessa arkistokuvailua on lähestytty muistakin kuin käyttäjien näkökulmasta. Duranti (1993) on tunnistanut eriävien määrittelyjen perusteella kolme arkistokuvailun perusideaa: ensinnäkin kuvailu nimetään arkiston analysoinnin, tunnistamisen ja järjestelyn prosessiksi; toiseksi sitä tehdään asiakirjojen hallinnan, haun ja niihin pääsyn varmistamiseksi; kolmanneksi sitä pidetään lopputuotteena, joka havainnollistaa arkistomateriaalin, sen kontekstin ja keskinäissuhteet. Kuvailu siis kertoo, kuinka arkistomateriaali voidaan tunnistaa, yksilöidä ja ottaa käyttöön. Yeo (2010) jaottelee kuvailusta laadittuja kirjoituksia siten, että eräissä painotetaan asiakirjojen tavoittamista ja löytämistä. Tällöin kirjoittajat ovat kiinnostuneita käyttäjistä ja heidän tiedontarpeistaan. Toisissa taas keskitytään asiakirjojen kontekstiin ja todistusvoimaisuuteen sekä niitä luoviin toimintoihin, eikä niinkään murehdita arkistojen tavoitettavuutta. Joillekin kuvailu on kiinteä osa itse asiakirjaa tai arkiston hallinnan työkalu, joka vähentää tarvetta käsitellä alkuperäisaineistoja ja auttaa havaitsemaan hävikit. (Yeo 2010.) Näkökulmat ja kuvailulle asetetut vaatimukset ovat siis moninaiset. Duranti (1993) esittää kuvailukäsitysten ja -käytänteiden epäyhtenäisyyden syyksi sen, että kuvailu ei ole koskaan ollut varsinainen arkistotoiminto. Se on hänen mukaansa ainoastaan väline, joka on omaksuttu tukemaan kahta pysyvää arkistotoimintoa: asiakirjojen säilyttämistä ja niissä piilevän tiedon välittämistä.

Yeo (2010) vetää kuvailun eri puolia yhteen toteamalla sen olevan yhtäaikaaisesti prosessi ja lopputuote. Kuvailu on siis sekä toimintaa että toiminnan tulos, valmis kuvailu. Tämän kahtiajaon ymmärtäminen on tärkeää siksi, että kuvailutietojen laatimisprosessi tavoitteineen ja periaatteineen näyttäytyy kokonaisuudessaan yleensä ainoastaan arkistohoitajille ja arkistoteoreetikoille. Käyttäjille esitetään lopputuote eli valmis kuvailu, joka enemmän tai vähemmän tyydyttävästi auttaa heitä paikantamaan tarvitsemansa asiakirjat muun arkistoaineiston joukosta sekä tulkitsemaan niiden sisältöä. Aina prosessia ja lopputuotetta ei kuitenkaan ole helppo erottaa, sillä kuten seuraava määrittely osoittaa, ihannetapauksessa nämä kuvailun kaksi puolta tukevat toisiaan.

Schaefer ja Bunde (2013) esittelevät SAA:n (Society of American Archivists) näkemys, jonka mukaan kuvailu on prosessi, jossa analysoidaan, järjestetään ja tallennetaan tietoja arkistosta sen tunnistamisen ja yksilöimisen, hallinnoinnin sekä ymmärtämisen helpottamiseksi. Määritelmän mukaan kuvailuun sisältyy neljä piirrettä. Ensinnä kuvailu on iteratiivinen eli toistuva prosessi. Se tarkoittaa, että kuvailu ei ole kerralla valmis, vaan kehittyy jatkuvasti. Kuvailu ei myöskään välttämättä tapahdu pelkästään

jälkikäteen, vaan prosessi voi käynnistyä jo ennen päätearkistoon siirtoa. Toiseksi kuvailu on aktiivinen prosessi, joka etenee arkistonhoitajan tekemien päätösten myötä ja jatkuu vielä *arkistohakemiston* julkaisemisen jälkeen. Arkistonhoitajan vastuulla on päättää, miten ja millä *kuvailutasolla* tiedot esitetään. Kolmanneksi kuvailutieto voi kohdistua koko asiakirjojen joukkoon, yksittäiseen asiakirjaan tai johonkin välikuvailutasoon, kuten asiakirjasarjaan. Kuvailun monitasoisuus mahdollistaa erilaiset näkökulmat kuvailun kohteeseen toisin kuin esimerkiksi kirjaston kuvailu, joka kohdistuu kerralla vain yhteen nimekkeeseen. Neljänneksi kuvailu helpottaa tiedon välittämistä käyttäjille, mutta tarjoaa etuja myös arkistonhoitajille. Johdonmukainen kuvailu auttaa hallitsemaan arkistoja ja helpottaa tiedon jakamista kollegoille ja asiakkaille. (Schaefer & Bunde 2013.)

Nähdään, että kuvailuprosessin on tarkoitus olla pitkäaikainen, jolloin julkaistut kuvailutiedot ilmentävät vain prosessin senhetkistä vaihetta. Toinen huomio on, että kuvailulle on asetettu lukuisia tavoitteita. Se ei ole pelkästään käyttäjille suunniteltu tiedonetsinnän väline, vaan sitä hyödyntävät arkistonhoitajatkin. Tämä on pidettävä mielessä tutkielman tuloksia arvioitaessa. On tiedostettava, miten haasteellista on laatia sellainen kuvailu, joka vastaa kaikkien osapuolten odotuksia. Arkistonhoitajilla on oma katsantokantansa ja käyttäjillä omansa. Sitä paitsi muiden muassa Yeo (2010) sekä Duff ja Johnson (2003) huomioivat tahoillaan, että erityyppiset arkistonkäyttäjätkin etsivät samasta aineistosta monenlaista tietoa. Historiantutkijoiden tarpeet eroavat esimerkiksi sukututkijoiden tarpeista. Eri tahojen odotukset olisi kyettävä huomioimaan kuvailuprosessin aikana, minkä vuoksi on olennaista pystyä kehittämään kerran julkaistuja kuvailutietoja edelleen.

Kuvailu voidaan jakaa kahteen osaprosessiin, *sisällönkuvailuun* ja *luettelointiin*. Sisällönkuvailu kertoo nimensä mukaisesti arkiston sisällöstä, mutta myös sen syntykontekstista. Luetteloinnissa taas kuvataan arkiston fyysistä olomuotoa (Arkistolaitos 2013.) Luetteloinnin tuloksena on *arkistoluettelo*, joka heijastelee arkiston rakennetta osoittaen, mitä aineistoa siihen kuuluu ja mikä on sen fyysinen järjestys. Luettelossa kuvataan arkistonmuodostuksen tai järjestämisen lopputulos. Luettelo tukee aineiston hallintaa, mutta on myös tiedonhaun väline, koska jo sen tietojen perusteella voidaan tehdä päätelmiä arkiston luonteesta. Luetteloissa saattaa olla esimerkiksi tietosisältöä valaisevia huomautusmerkintöjä, mutta kyseinen tieto on hajanaista ja epäyhtenäisesti esitettyä.

Tarkempien hakujen tekemiseksi vaaditaan kattavampia ja täsmällisempiä kuvailutietoja. (Henttonen 2015, 236; Lybeck et al. 2006, 150.)

Kuvailutyön lopputulos, kuvailutiedot, esitetään käyttäjille osana erilaisia arkistohakemistoja (Haworth 2001), joista käytetään englannin kielessä laaja-alaista termiä *finding aid*. Tutkimuskirjallisuudessa on usein haastavaa erottaa aineistoa kuvaileva tekstisisältö finding aidien esityksistä ja teknisistä ominaisuuksista. Kuvailun ja hakemiston käsitteet ovat siis äärimmäisen lähellä toisiaan. Arkistolaitoksen (1997) vanhan määrittelyn mukaan arkistohakemistossa yhdistyvät luettelointitiedot ja monitasoinen kuvailu. Kuitenkin uudempi määrittely (Arkistolaitos 2013) pitää arkistohakemistoa yleisnimityksenä erityyppisille – mukaan lukien sähköisille – hakemistoille, jotka auttavat tunnistamaan halutut arkistoaineistot ja saamaan ne käyttöön. Tässä määrittelyssä pelkkä arkistoluettelokin kelpaa arkistohakemistoksi. Vastaava laaja määritelmä löytyy muualtakin. Esimerkiksi Carinin ja Shepherdin (2004) mukaan arkistohakemistona voi toimia mikä hyvänsä väline, esimerkiksi rekisteri tai luettelo, joka auttaa löytämään ja käyttämään arkistoja ja arkistomateriaaleja. Tässä tutkielmassa käytetään sähköistä arkistohakemistoa, arkistolaitoksen Vakka-tietokantaa (ks. luku 4), kuvailutietojen esittelemiseen haastateltaville historian tutkijoille. Siksi on tärkeää, että hakemisto sisältää luettelointitiedon ohella monitasoista, standardinmukaista kuvailutietoa. Se ei tarkoita, että esimerkiksi arkistoluetteloa ei voisi yksinään kutsua arkistohakemistoksi. Pelkät luettelointitiedot eivät vain palvele tämän tutkimuksen tarkoitusta.

Luettelointi, kuvailu ja arkistohakemistojen laadinta ovat kaikki arkiston intellektuaalista eli tiedollista ja käsitteellistä hallintaa. Intellektuaalinen hallinta liittyy aineiston käytettävyyteen ja löydettävyyteen. Sen avulla arkistoaineisto on mahdollista sijoittaa oikeaan asiayhteyteensä. (Lybeck et al. 2006, 134.) Yakel (2003) kutsuu näitä toimia arkiston *representoinniksi* (engl. *archival representation*), koska niissä aineistosta luodaan sitä edustavia esityksiä. Kuitenkin myös järjestäminen on Yakelin mielestä representointia, sillä kaikki uudelleenjärjestely hukkaa osia aineiston synty-yhteydestä. Yakel toteaa arkistonhoitajien tekemän järjestämistyön olevan pelkästään representaatio asiakirjojen ihanteellisesta järjestyksestä, jota ei luultavasti koskaan ollut olemassa alkuperäisessä kontekstissa.

2.2 Arkistot kuvailun ja käytön kohteina

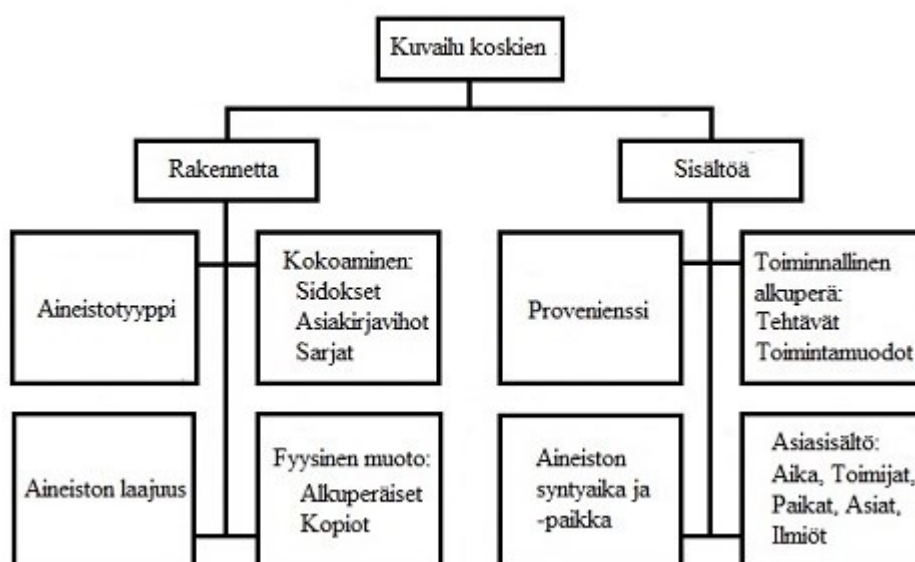
Kuten on todettu, arkistoja kuvaillaan, jotta ne voitaisiin helpommin saattaa niitä tarvitsevien ihmisten käyttöön. Puhuttaessa arkistoista kuvailun ja käytön kohteina ne on syytä nähdä organisaation tehtävien hoitamisen tai henkilön toiminnan synnyttäminä asiakirjojen kokonaisuuksina (ks. esim. Lybeck et al. 2006, 16). Tällaisesta *arkistonmuodostajan* toiminnan kerryttämästä asiakirjojen kokonaisuudesta käytetään myös nimiä *fondi* ja *arkistofondi* (Henttonen 2015, 26). Tutkielmassa otetaan asiakirjalliset aineistot annettuina eikä pohdita kovin kattavasti sitä, millä perusteilla tietyt dokumentit katsotaan asiakirjoiksi ja siten arkistoaineistoksi. Asiakirjan kriteerejä on jo eritelty muualla (ks. esim. Brothman 2002; Greene 2002; Henttonen 2007; Henttonen 2015; Yeo 2007; Yeo 2008). Joitakin asiakirjan tunnuspiirteitä on silti tuotava ilmi, sillä niillä on vaikutuksia kuvailuun sekä arkistonkäyttöön.

Asiakirjan elinkaari jakaantuu karkeasti kahteen osaan: ensimmäisessä vaiheessa se on sen alun perin laatineen tai vastaanottaneen tahon hallussa, ja jälkimmäisessä sitä säilyttää *päätearkisto* (Henttonen 2015, 13–14). Päätearkistoksi kutsutaan organisaatiota, jossa säilytetään asiakirja-aineistoja pitkään tai pysyvästi (Arkistolaitos 2013). Pitkäaikaisesti säilytettäväksi valitaan ”organisaatioiden ja yhteiskunnan tuottamaa toiminnallisesti merkittävää ja kansalliseksi kulttuuriperinnöksi arvioitua aineistoa” (Valtonen & Henttonen 2010). Päätearkisto huolehtii prosessista, jossa asiakirjoja vastaanotetaan pitkäaikaisesti säilytettäväksi ja saatetaan tutkijoiden ja muiden käyttäjien ulottuville. Kuvailu on yksi prosessin vaiheista. (Henttonen 2015, 234.)

Asiakirjoilla voi nähdä olevan niiden säilytyspaikkoja heijastelevat primaari- ja sekundaariarvot. Primaariarvolla tarkoitetaan asiakirjojen alkuperäistä tarkoitusta – sitä, minä toiminnan yhteydessä ne on laadittu tai vastaanotettu. Sekundaariarvo viittaa asiakirjojen alkuperäistarkoituksesta erilliseen käyttöön, kuten tutkimuksen tarpeisiin. (Schellenberg 1956, 16; ks. myös Haworth 2001.) Shepherdin ja Yeon (2003, xi–xii) asiakirjojen käyttötapojen jaottelussa ”kulttuurihistoriallisen käyttö” vastaa pitkälti sekundaariarvoa. Kulttuurihistoriallisessa käytössä keskiössä ei välttämättä enää ole arkistonmuodostajan oma toiminta, vaan asiakirjoista etsitään niihin epäsuorasti tallentunutta tietoa aikansa yhteiskunnallisista ilmiöistä. Ääritapauksissa asiakirjoja käytetään kulttuurihistorialliselta kannalta tiedonlähteinä vasta satoja vuosia niiden laatimisen jälkeen, jolloin yhteiskunta on muuttunut eikä ihmisillä enää ole omaa tietoa asiakirjojen alkupe-

räisestä syntykontekstista. (Henttonen 2015, 12, 14.) Asiakirjojen luojilla ja välittömällä vastaanottajilla on yleensä jaettu kulttuurinen ymmärrys, toisin sanoen ensikäden tietoa asiayhteydestä, joten he voivat helposti kommunikoida ja vaihtaa tietoja asiakirjoin (Sproull & Kiesler 1986; tässä Yeo 2010). Myöhemmillä käyttäjillä ei ole vastaavaa kontekstitietoutta, minkä vuoksi asiakirjan sisältökin saattaa jäädä ymmärtämättä (Yeo 2010) tai tulla tulkituksi väärin. Siksi tarvitaan kuvailutietoja valottamaan paitsi aineiston sisältöä myös kontekstia. Kuvailulla pyritään siihen, että arkistot ovat ymmärrettäviä ja luotettavia, käyttipä niitä kuka hyvänsä ja milloin hyvänsä (Evans, McKemmish & Reed 2011).

Schellenberg (1965) lähestyy kirjassaan kuvailua juuri kulttuurihistoriallisen käytön näkökulmasta. Hänen lähtöajatuksensa on, että tietyt arkiston ominaisuudet määrittävät kuvailua (Kuva 1). Nämä ominaisuudet hän jaottelee kahteen pääryhmään: yhtäältä kuvailussa kerrotaan arkiston fyysisestä rakenteesta, toisaalta sen tiedollisesta sisällöstä. Tämä muistuttaa jaottelua luettelointiin ja sisällönkuvailuun. Päätearkiston aineistoja selatessaan tutkija tarvitsee sisällönkuvailutietoa tunnistakseen tarvitsemansa asiakirjat vuosisatojen kuluessa kertyneen aineistopaljouden joukosta ja ymmärtääkseen ne – siis liittääkseen asiakirjat siihen toimintaympäristöön, jossa ne ovat syntyneet. Tätä tarkoittaa *provenienssin* käsite. Toisaalta hän tarvitsee arkiston rakennetta kuvaavaa tietoa siitä, mikä aineiston tyyppi on, onko kyseessä alkuperäinen asiakirja vai kopio, paljonko aineistoa on, millaisia kokonaisuuksia se muodostaa ja mistä sen löytää.

Kuva 1: Arkiston ominaisuudet (Schellenberg 1965, 121).

Schaefer ja Bunde (2013) luettelevat osin Schellenbergiä vastaavalla tavalla neljä kattavan kuvailun osa-aluetta, jotka ovat konteksti, sisältö, rakenne ja tehtävät. Kontekstiteiedoissa kerrotaan arkiston luoneesta henkilöstä, perheestä tai organisaatiosta – toisin sanoen arkistonmuodostajasta – sekä olosuhteista, joissa kuvailtavaa asiakirjojen joukkoa käytettiin alun perin. Sisältötiedoissa esitetään luetteloita tai kuvauksia arkiston sisältämistä materiaaleista: minkä tyyppisiä dokumentteja arkisto sisältää ja mitä tietoja niissä on. Rakennetiedoissa ryhmitellään asiakirjat ja esitetään niiden hierarkkiset suhteet. Tehtäväkuvauksessa kerrotaan arkiston luoneiden yksilöiden ja organisaatioiden tehtävistä, tarkoituksista ja toiminnoista. Tehtävät johtavat toimintaan, joka puolestaan tuottaa asiakirjallista tietoa. Jokainen asiakirja on tallenne toiminnasta, joka palvelee jotakin arkistonmuodostajan tarkoituksia. (Schaefer & Bunde 2013.) Asiakirjojen sanotaankin muodostuvan ”orgaanisesti” osana tehtävien hoitamista (Valtonen & Henttonen 2010).

Asiakirjojen ja ne luoneen toiminnan välistä yhteyttä on pyritty ylläpitämään päätearkistoissa noudattamalla provenienssiperiaatetta. Provenienssi merkitsee arkistonmuodostajan asiakirjojen pitämistä erillään muiden arkistonmuodostajien asiakirjoista. Siihen liittyy myös sisäinen ulottuvuus, asiakirjojen alkuperäisjärjestyksen kunnioittamisen periaate. (Valtonen & Henttonen 2010.) Perinteisessä paperiympäristössä asiakirjojen fyysinen järjestäminen provenienssiperiaatteen mukaisesti on auttanut pitämään arkistot hallittavina (Yeo 2010). Provenienssin säilyttämällä on ajateltu suojeltavan arkiston todistusarvoa sekä tuotavan esiin arkiston kerryttäneitä tehtäviä ja toimintoja. Alkuperäisjärjestys puolestaan kertoo arkiston alkuperäisestä käytöstä ja säilyttää asiakirjojen väliset suhteet. (Duff & Harris 2002.) Pitäytymällä näissä periaatteissa halutaan turvata arkistojen luotettavuus, aitous ja eheys (Evans, McKemmish & Reed 2011).

Kuvailun näkökulmasta provenienssin kunnioittaminen tarkoittaa kuvailun kohteen liittämistä alkuperäänsä ja kontekstiinsa. Kuvailutiedoissa on tärkeää dokumentoida ja säilyttää tietoa arkiston synnystä ja primaarikäytöstä. Pelkkä asiakirjojen aihealueen kuvaileminen ei riitä. (Duff & Harris 2002; Yeo 2010.) Provenienssin kunnioittaminen on yhdistänyt useimpia kuvailusta kirjoittaneita (Yeo 2010), ja Pittin (2006) mukaan se on ollut tärkein kuvailuun vaikuttava periaate. Evans, McKemmish ja Reed (2011) toteavat, että järjestämisen ja kuvailun voi pohjimmiltaan nähdä provenienssin ja alkuperäisjärjestyksen käytännön sovelluksina. Arkistohakemistotkin esitetään yleensä ”arkisto-

keskeisesti” aineistokokonaisuuksittain, joilla on yhteinen arkistonmuodostaja (Pitti 2006).

Provenienssiperiaatetta on kritisoitu siitä, että asiakirjakokonaisuuden liittäminen vain yhteen arkistonmuodostajaan on joskus mahdotonta nykyaikaisten instituutioiden yhteydessä. Samat asiakirjat kiertävät tavanomaisesti useiden virastojen hallussa esimerkiksi silloin, kun tiettyjä tehtäviä siirretään taholta toiselle. (Duff & Harris 2002.) Tulkinnanvaraista on sekin, muodostuuko organisaation pää- ja haarakonttorien toiminnasta yksi vai useampi arkistofondi (Duchemin 1983). Arkistokuvailun uuden käsitelmän tarpeellisuutta perustellessaan Kilkki (2014) kirjoittaa, että ”modernien arkistokokonaisuuksien ymmärrettäväksi tekeminen edellyttää perinteisen yhden arkistonmuodostajan ja aineiston alkuperäisen järjestyksen kuvailun sijasta aineistojen ja niiden moninaisten kontekstien keskinäissuhteiden verkoston kuvailua”. Arkistonmuodostuksen lisääntyneen kompleksisuuden vuoksi arkistofondi onkin alettu nähdä intellektuaalisena pikemmin kuin fyysisenä kokonaisuutena, jonka muodostamien suhteiden verkosto esitetään kuvailutiedoilla (Evans, McKemmish & Reed 2011). Henttonen (2015, 237) kutsuu ”moderniksi kuvailuksi” ajattelua, jossa haastetaan arkistofondin ja arkistonmuodostajan välinen yksiuotteinen suhde ja nähdään provenienssi muuttuvaksi ja täydentyväksi suhteiden verkostoksi. Tätä ajattelutapaa noudattaa Scottin (1966) esittelemä ”sarjajärjestelmä” (engl. *series system*), jossa arkiston hallinnan lähtökohtana on fondin sijasta asiakirjasarja. Sarja viittaa muodoltaan, tehtävältään tai sisällöltään yhteenkuuluvien, määräjärjestyksessä olevien arkistoyksiköiden kokonaisuuteen (Arkistolaitos 1997). Sarjajärjestelmässä asiakirjoja ja kontekstia hallinnoidaan toisistaan erillään. Siinä pystytään kuvaamaan sarjoja, asiakirjoihin liittyviä toimijoita sekä näiden molempien keskinäissuhteita niin monin ristiviittauksin kuin on tarpeen provenienssin valottamiseksi. (Scott 1966.)

Kuvaileminen on perinteisesti kuulunut arkistonhoitajan vastuualueeseen, vaikka postmoderni ajattelutapa sekä teknologian kehitys ovat nostaneet myös käyttäjät potentiaalisiksi kuvailijoiksi (Yeo 2010). Uskotaan, että käyttäjät voivat löytää aineistoista kirjaimisen arvoisia näkökulmia, joita arkistonhoitajat eivät ole tulleet kuvailuprosessin aikana ajatelleeksi (Saarenheimo 1993, 426). Ongelmaksi tosin muodostuu, millä tavalla käyttäjien tuottama tieto yhdistetään arkistonhoitajien kirjoittamaan kuvailuun (Henttonen 2012). Postmoderni käsitys kuvailusta haastaa arkistonhoitajien kyvyn laatia objektiivisia kuvailutietoja, jotka tuovat esiin kaikki asiakirjan vaiheet, näkökulmat ja tulkin-

nat. Siinä kuvailuun osallistuu monia toimijoita mahdollisesti jo ennen päätearkistoon siirtoa. (Henttonen 2015, 238.) Arkistonhoitajien kuvailutietojen laatiminen tapahtuu käytännössä sen jälkeen, kun asiakirjat on siirretty päätearkistoon. Jälkikäteen tapahtuvaa kuvailua pidetään kenties vanhanaikaisena, mutta sen etuna on, että kuvailulla pystytään esittämään yleiskatsaus syntyneestä asiakirjakokonaisuudesta, oli se sitten käsitteellinen tai fyysinen kokonaisuus. Yleiskatsausten on todettu olevan arvokkaita arkiston kulttuurihistoriallisen käytön kannalta, sillä ne auttavat tutkijaa hahmottamaan esimerkiksi aineiston laajuuden ja kontekstin. (Yeo 2010; ks. myös Prom 2004.)

2.3 Kuvailusääntöjen toiminta

Kuvailua on alettu yhdenmukaistaa 1980-luvulta alkaen (Yeo 2010). Kansallisten ja kansainvälisten standardien taustalla on ollut halu hyödyntää uutta teknologiaa asiakirjojen käsittelyn automatisointiin, mahdollistamaan tiedon jakaminen eri instituutioiden välillä sekä helpottamaan arkistoaineiston hakemista (Evans, McKemmish & Reed 2011). Promin (2004) mielestä kuvailustandardien kehittämistä ja käyttöönottoa voi oikeutetusti pitää arkistoalan viime vuosikymmenien suurimpana saavutuksena.

Omien standardien puuttuessa arkistot ottivat aluksi käyttöön kirjastoille kehitetyn MARC-standardin (*Machine-Readable Cataloging*) tukemaan painettuja arkistohakemistoja. MARC ei kuitenkaan taipunut arkistokäyttöön aivan ongelmitta (Carini & Shepherd 2004), mihin oli keskeisenä syynä monitasoisen kuvailun puuttuminen (Bunn 2013). MARC:n puutteita paikkaamaan luotiin EAD (*Encoded Archival Description*), joka säilyttää arkiston hierarkkisen rakenteen (Schaefer & Bunde 2013). Kansainvälinen arkistoneuvosto ICA (International Council on Archives) julkaisi oman kuvailustandardinsa *General International Standard Archival Description (ISAD(G))* ensimmäisen version vuonna 1994 (Lybeck et al. 2006, 149), mutta nimestään huolimatta sitä ei ole otettu käyttöön kaikissa maissa, vaan maailmalla on syntynyt useita kansallisen tason standardeja (Yeo 2010). Suomessa arkistolaitos alkoi kehittää kuvailua ja luettelointia aktiivisesti vuonna 1991, ja työn tuloksena julkaistiin Arkistojen kuvailu- ja luettelointisäännöt vuonna 1997 (Henttonen 2012).

Standardoinnilla tavoitellaan monia etuja. Carinin ja Shepherdin (2004) tutkimustulosten mukaan se auttaa arkistonhoitajia vastaamaan teknologian tuomiin muutoksiin. Sen ajatellaan yhtenäistävän ammatillisia käytäntöjä ja tukevan sähköisen tiedon siirtoa.

Käyttäjien kannalta standardien uskotaan tekevän tiedon etsinnästä ja tulkitsemisesta helpompaa ja nopeampaa. Standardit auttavat tuottamaan johdonmukaista ja löydettävää kuvailutietoa, ja käyttäjän opittua ”lukemaan” standardia hänen on helpompi etsiä aineistoja ja arvioida hakutuloksia. Eri arkistohakemistotkin muuttuvat standardoinnin myötä yhteensopiviksi, jolloin niiden sisältämät tiedot voivat täydentää toisiaan. Standardien puuttuessa käyttäjä joutuu omaksumaan joka arkistossa erilaiset kuvailu- ja siten myös hakukäytännöt. (Schaefer & Bunde 2013.)

Kuvailustandardit ovat jaettavissa neljään luokkaan. *Tietorakennestandardit* määrittävät, mitä tietoelementtejä kuvailuun sisältyy ja miten elementit liittyvät toisiinsa. MARC kuuluu tähän kategoriaan, samoin EAD. *Tietosisältöstandardit* määrittävät tietorakennestandardeja tarkemmin, miten kuvailutieto kuuluu ilmaista. Esimerkiksi ISAD(G) tarjoaa yleisopastusta arkistomateriaalin kuvailun valmisteluun. Näiden lisäksi on *tietoarvostandardeja*, joiden kuvailutermit perustuvat hallittuihin sanastoihin, sekä *metatietostandardeja*, joita käytetään usein sähköisten aineistojen sisällön, rakenteen ja kontekstin kuvailuun. Eri standardeja voidaan tarvittaessa käyttää rinnakkain täydentämään toisiaan. (Schaefer & Bunde 2013.) EAD on esimerkiksi yhteensopiva ISAD(G):n kanssa (Henttonen 2012).

Nykyiset arkistohakemistot sisältävät yleensä yhdistelmän standardin mukaisia tietoelementtejä ja kertovaa kuvailua (Carini & Shepherd 2004). Kuvailutyökaluilla kerrotaan arkistoista tarinaa, joka kehystää ja ylläpitää niiden merkitystä (Duff, Monks-Leeson & Galey 2012). Standardien peruselementit koostuvat aineiston nimekkeestä tai otsikosta, aikamääreestä, laajuudesta, sisällöstä, järjestelytyötä koskevista tiedoista sekä aineiston luoneen tahon ja sen historian kuvauksesta. (Tibbo & Meho 2001). Elementit muistuttavat siis niitä kuvailun osa-alueita, jotka löytyivät jo Schellenbergin kuviosta.

Suomalainen standardi, Arkistojen kuvailu- ja luettelointisäännöt, on tekstiaineistojen luettelointiin ja kuvailuun suunniteltu tietosisältöstandardi (Arkistolaitos 1997), joskin tietosisältöstandardit ovat yleensä sovellettavissa kaikentyypisiin aineistoihin (Schaefer & Bunde 2013). Henttosen ja Kilkin (2015) mukaan säännöt on laadittu oletusarvoisesti analogiselle, valmiille arkistokokonaisuudelle. Kuvailu- ja luettelointisäännöt ohjeistavat, mitä tietoja arkistonmuodostajasta ja sen aineistosta tulee esittää arkistohakemistossa. Tarkoituksena on ”arkistoaineiston käytettävyyden parantaminen hakemistojen tietosisältöä kehittämällä sekä hakemiston tietosisällön ja tietojen esittämistavan

yhdenmukaistaminen”. Standardia laadittaessa pyrittiin mahdollisimman suureen yhdenmukaisuuteen kirjastojen käyttämän Suomalaisten luettelointisääntöjen sekä ISAD(G):n kanssa. Säännöt ohjaavat arkistohakemistojen laadintaa arkistolaitoksessa, mutta niistä on toivottu myös yleistä standardia ohjaamaan kuvailua ja luettelointia muissa arkistoissa. (Arkistolaitos 1997.)

Sekä ISAD(G) että Arkistojen kuvailu- ja luettelointisäännöt perustuvat monitasoiseen arkistofondien ja niiden sisältämien rakenteiden – sarjojen ja arkistoyksiköiden – kuvailuun. Monitasoinen kuvailu mukailee seuraavia periaatteita:

- Kuvailu etenee yleiseltä tasolta tarkemmalle, ja ylemmät tasot kuvaavat kaikkia alempia.
- Kerralla esitetään vain kuvailtavana olevalle tasolle ominaisia tietoja, eli esimerkiksi koko arkistoa koskevassa kuvailussa ei esitetä sarjakohtaisia tietoja.
- Kun jokin tieto on kerrottu ylemmällä kuvailun hierarkiassa, tietoa ei toisteta alemmilla tasoilla.
- Tietoa annetaan vain sen verran kuin on välttämätöntä asiakirjojen käytön ja käytettävyyden kannalta.
- Kukin kuvailutaso linkitetään toisiinsa niin, että sillä on täsmällinen paikkansa tasojen hierarkiassa. (Henttonen 2012; Schaefer & Bunde 2013.)

Suomessa käytettävät kuvailutasot ovat arkistonmuodostaja-, arkisto-, sarja- ja yksikkö-taso. Arkistoyksiköt ovat sarjaa pienempiä sisällönkuvailukokonaisuuksia, jotka määritellään tarkemmin kuvailua laadittaessa. Pienimmillään kuvailtava yksikkö voi olla yksittäinen asiakirja. Arkistoyksiköt ovat eri asia kuin säilytysyksiköt, joilla tarkoitetaan kansioita, sidoksia, magneettinauhoja ja vastaavia fyysisesti yksilöityjä säilytyskokonaisuuksia. (Arkistolaitos 1997.) Suomalaisissa säännöissä on ISAD(G):stä poiketen mahdollisuus tehdä myös yleiskuvailuja, mikä tulee kyseeseen silloin, kun halutaan kerralla kuvata useita arkistoja tai arkistonmuodostajia. Samaa, esimerkiksi arkistonmuodostuksen tapaa koskevaa tietoa ei siten tarvitse toistaa jokaisen arkiston kohdalla. (Henttonen 2012.)

Merkillepantavaa on arkistonmuodostajan ja aineiston erottaminen erillisille tasoille. Kyseinen erotteluhan esiteltiin jo Scottin (1966) sarjajärjestelmässä. Näin aineiston proveniensi ja eri arkistonmuodostajien panos voidaan kuvata omalla tasollaan erillään itse aineistosta (Lybeck et. al. 2006, 149–150). Suomalaiset säännöt eivät tunne organi-

saatioiden ja henkilöiden sekä arkistojen välillä muita yhteyksiä kuin arkistonmuodostajan roolin. Näin ollen arkistoon liittyvää toimijaa ei voida kuvata tarkemmin esimerkiksi asiakirjan laatijaksi tai tekijänoikeuksien haltijaksi, kuten ICA:n standardissa pystytään tekemään. ICA on itse asiassa rakentanut erillisen standardin, ISAAR(CPF):n (*International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families*), arkistoon liittyvien toimijoiden kuvailuun. Erikseen voidaan kuvailla myös tehtäviä (ISDF: *International Standard for Describing Functions*) sekä asiakirjoja säilyttäviä laitoksia (ISDIAH: *International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings*). Kuvailun osa-alueiden erottaminen omiksi standardeikseen tuo Henttosen (2012) arvion mukaan joustavuutta, jota vaaditaan asiakirjojen kontekstin mahdollisimman kattavaan esittämiseen.

ICA:n standardien täyden hyödyntämisen esteeksi on muodostunut niiden yhteiskäytön puutteellinen ohjeistaminen. Ratkaisua haetaan arkistokuvailun kansainvälisestä käsittemallista, joka nimeää kuvailtavat kohteet ja määrittelee niiden väliset suhteet. Suomi on mukana käsitemallin kehittämisessä, ja Suomessa on valmisteltu myös omaa, kansallista käsitemallia. (Gueguen et al. 2013.) Käsitemallissa nimetään kuvailtavat kohteet, kuten toimija, tehtävä ja aineisto, ja määritellään niiden väliset suhteet. Näin halutaan yhdenmukaistaa kuvailua, parantaa arkistojen keskinäistä palveluyhteistyötä sekä tukea aineiston löydettävyyttä ja ymmärtämistä. Keskeinen vaatimus on aineiston liittäminen moninaisiin konteksteihinsa. (Kilkki 2014.)

3 KIRJALLISUUSKATSAUS

Jotta arkistojen sisältämää tietoa voisi käyttää, sen tulee olla löydettävissä, saavutettavissa ja tulkittavissa (Simons 2014). Käyttäjien näkökulmasta kuvailutiedot avaavat pääsyn arkistomateriaaleihin. Ilman niiden kontekstittietoa aineistoja olisi vaikeaa ymmärtää ja käyttää. (Duff & Stoyanova 1998.) Haworthin (2001) mielestä ihanteena olisi laatia ja esittää kuvailutiedot niin aukottomasti ja itsenäisesti, että käyttäjät pääsisivät aineistoihin käsiksi omin voimin ilman arkistonhoitajaa välikätenä. Schaffnerkin (2009) arvioi, että mitä vähemmän asiakkaat tarvitsevat henkilökunnan apua tiedonetsinnässä, sitä paremmin kuvailun kehittämisessä on onnistuttu. Tutkimusten valossa näyttää kuitenkin siltä, että tavoitteeseen ei ole täysin ylletty. Monet kirjoittajat, kuten Stevens (1977), Anderson (2004), Cox (2008), Yeo (2010) ja Chassanoff (2013) ovat harmitelleet sitä, että arkistoissa on kehitetty kuvailujärjestelmiä tietämättä, miten käyttäjät etsivät asiakirjatietoa tai vastaavatko kuvailutiedot heidän tarpeitaan. Duffin ja Johnsoninkin (2002) mukaan arkistonhoitajien täytyisi oppia tuntemaan paremmin eri käyttäjäryhmät ja heidän tiedontarpeensa. Historiantutkijat ovat yksi tällainen ryhmä.

Tässä luvussa valotetaan historiantutkijoiden arkistonkäytöstä tehtyä tutkimusta siltä osin, kuin tutkimukset ovat käsitelleet kuvailutietoja ja arkistohakemistoja. Lisäksi perehdytään arkistoteoreetikoiden kuvailua koskeviin huomioihin. Katsauksen painotus on englanninkielisessä kirjallisuudessa, koska kuten todettua, Suomesta ei juuri löydy tutkimusta arkistokuvailusta. Joitakin pro graduja on laadittu viime vuosina. Maarit Koivu (2015) on selvittänyt provenienssin ilmentymistä arkistokuvailun uudessa kansallisessa käsitellessä. Piia Naukkarinen (2015) on puolestaan vertaillut, miten hyvin Suomen arkistojen nykyiset kuvailumallit ja kehitteillä oleva AHAA-malli vastaavat aiemmissä tutkimuksissa tunnistettuja arkistonkäyttäjien tiedonhakukriteerejä. Tero Parkkonen (2014) on verrannut toisiinsa suomalaisia ja yhdysvaltalaisia järjestämis-, kuvailu- ja luettelointikäytänteitä.

Edellä mainittujen lisäksi Svenska litteratursällskapet i Finland on teettänyt arkistoaineistojen digitointia koskevan kyselytutkimuksen, joka sivuaa kuvailuakin. Vastauksia saatiin 121 käyttäjältä, joista osa oli akateemisia historiantutkijoita. Mielenkiintoista kyllä, akateemiset historiantutkijat osoittautuivat kaikkein kriittisimmäksi vastaajaryhmäksi. Aineisto tarjosi kuvailuun liittyen tuloksia, joiden mukaan arkistolaitoksen Vak-

ka-tietokanta on tiedonhakupöytäjärjestelmänä ongelmallinen. Sitä pidettiin liian monimutkaisena ja hakuominaisuuksiltaan kankeana ja hitaana. Hakemistot ja indeksoinnit eli avainsanoitukset nähtiin puutteellisina, minkä lisäksi digitoitujen ja alkuperäisaineistojen sivunumerot saattoivat poiketa toisistaan. Silloin hakemistojen viitteetkin ohjasivat harhaan. Kuvailuja toivottiin tarkemmiksi. Kuvailumatta jääneen aineiston etsintään tutkijoilla ei riittänyt aikaa. Hakemistojen puutteellisuus oli pakottanut vastaajat etsimään tietoa selailemalla ja vaikeuttanut arkistokokonaisuuksien hahmottamista. Tästä tehdään tutkimusraportissa päätelmä, että käyttäjät eivät tunne muistiorganisaatioiden kuvailu- ja luettelointikäytänteitä niin hyvin, että osaisivat suoraan yksilöidä tarvitsemansa kohteen. Varsinkin akateemisten tutkijoiden oli vaikeaa kohdistaa hakunsa tiettyyn kohteeseen. Arkistolaitokselle esitetään kritiikkiä liiasta standardoituun kuvailutietoon takertumisesta aineiston käytettävyyden kustannuksella. Kaikkien aineistojen todetaan olevan erilaisia, minkä vuoksi niitä ei saisi pakottaa yhteisten joustamattomien normien alle. Useimmat vastaajat olivat innostuneita käytettävyyden parantamisesta esimerkiksi sosiaalisen metatiedon eli käyttäjälähtöisen kuvailun keinoin. (Hupaniittu 2012.)

3.1 Tutkimuksia historiantutkijoiden arkistonkäytöstä

Valistusaikana historiantutkijoiden sallittiin itse järjestää arkistoja haluamikseen aihekokonaisuuksiksi ja kuvailua niitä (Duranti 1993), mutta sittemmin provenienssiperiaate on aiheuttanut sen, että heidän tutkimuskohteidensa kannalta oleellisia asiakirjoja ei säilytetä yhdessä (Renvall 1983, 142). Se on tarjonnut useille tutkimuksille kimmokkeen selvittää, miten ja millä välineillä historiantutkijat löytävät primärilähteensä. 2000-luvun puolella tutkimuksiin on antanut kipinän sähköisten hakemistojen käyttöön-otto.

Varhainen historiantutkijoiden arkistonkäyttöön ja aineiston etsimiseen keskittynyt selvitys oli yhdysvaltalaisen Michael Stevensin (1977) kyselytutkimus. Kyselytulosten mukaan suurin osa historiantutkijoista sai tiedon tarvitsemansa materiaalin olemassaolosta jotenkin muuten kuin virallisia hakemistoja käyttämällä, lähinnä keskustelemalla kollegojen kanssa. Library of Congressin ylläpitämän arkistoluettelon NUCMC:n (*National Union Catalog of Manuscript Collections*) tehokkuus kyseenalaistettiin, mikä saattoi Stevensin tulkinnan mukaan johtua osin siitä, että kansalliset hakemistot olivat

vielä uusi ilmiö eivätkä tutkijat tienneet niistä riittävästi. Stevensin tulkinnalle antaa vahvistusta se, että Diane Beattien (1989) kyselytutkimukseen mennessä historian tutkijat olivat oppineet pitämään virallisten hakemistojen käyttöä vähintään yhtä hyödyllisenä kuin epävirallisempia tiedonhankintamenetelmiä – arkistonhoitajilta kysymistä, kirjojen sekä sarjajulkaisujen lähdeviitteiden tutkimista ja kollegojen kanssa keskusteleminen. Beattie huomasi kuitenkin, että menetelmän hyödyllisyys ja käyttö eivät merkinneet samaa asiaa. Hakemistojen hyödyllisyydestä huolimatta tutkijat nimittäin ilmoittivat käyttävänsä epävirallisia menetelmiä enemmän kuin hakemistoja. Arkistonhoitajilta kysyminen arvostettiin korkealle myös hyödyllisyyden näkökulmasta. Arkistonhoitajat ohjasivat usein henkilökohtaisesti tutkijan oikeiden arkistofondien ja asiakirjasarjojen pariin. (Beattie 1989.)

Stevensin (1977) kyselyn toinen tulos oli, että valtaosa tutkijoista etsi hakemistoista ja luetteloista tietoa nimillä, vaikka aiheenkin mukaan haettiin jonkin verran. Sama havainto on tehty myöhemminkin. Hamburgerin (2004) kyselytutkimus ei kohdistunut yksinomaan historian tutkijoihin, mutta siinä huomattiin, että tutkijat jatkoivat edelleen hakuaiheidensa muuntamista nimien muotoon. Hamburgerin mielestä historiallisten aineistojen löytäminen olisi vaatinut hienostuneempia hakutapoja, mutta useimmat tutkijat suosivat perinteisiä menetelmiä. NUCMC:sta käytettiin yhä painettua versiota. Hamburger arvioikin siihen mennessä kehitettyjen sähköisten hakemistojen olleen alihyödynnettyjä.

2000-luvun alkuun mennessä arkistohakemistot olivat kasvattaneet merkitystään. Yhdysvalloissa Dalton ja Charnigo (2004) saivat kyselynsä vastauksia 278 historian tutkijalta ja havaitsivat, että neljännes vastaajista nimesi hakemistojen käytön yleisimmäksi keinoksi paikantaa primärlähteitä. Muita tärkeitä lähteitä olivat lähdeviitteet ja luettelot, jotka tässä tutkimuksessa nähtiin hakemistoista erillisinä. Vastaavasti Duffin, Craigin ja Cherryn (2004) kanadalaisille historian tutkijoille lähettämä kirjekysely tuotti 600 vastausta ja osoitti, että tutkijat tulivat tietoisiksi aineistoista ja löysivät niitä arkistohakemistojen, arkistonhoitajien ja viitetietojen avulla. Arkistohakemistojen puutteet olivat haitanneet kanadalaistutkijoita jonkin verran, mutta sellaisia esteitä pidettiin historian tutkimukseen kuuluvina. Arkistojen digitaalinen kehitys nähtiin keinona lisätä tietoisuutta erilaisista materiaaleista ja helpottaa niiden etsimistä. Positiivisena pidettiin mahdollisuutta päästä tutustumaan aineistoihin sähköisesti jo ennen arkistokäyntiä, vaikka sähköisiä hakemistoja ei vielä pidetty riittävän yksityiskohtaisina.

Helen R. Tibbo (2003) ja Ian G. Anderson (2004) selvittivät historiantutkijoiden tiedonhakupäytäytymistä ja primäärilähteiden hankintatapoja rinnakkaisilla tutkimuksilla Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa. Heidän mukaansa sähköisiä arkistohakemistoja oli tuolloin jo tarjolla riittävä valikoima tutkijoiden päytäytymisen mielekkääseen arviointiin ja vertailuun. Tibbon kyselytutkimuksen tulokset osoittivat, että useimmat yhdysvaltalaisista historiantutkijoista seurasivat kirjoista ja lehdistä löytämiään viitteitä. Lisäksi käytettiin painettuja kirjaluetteloita, arkistolueteloita ja säilyttävää arkistoinstituutiota kuvaavia oppaita (engl. *repository guides*). Sähköisten bibliografisten välineiden käyttö ei ollut tavallista, ja arkiston tietokantojen käyttö oli vielä harvinaisempaa. Painettuja arkistolueteloita käytettiin sähköisiä enemmän. Epäviralliset tiedonhankintastrategiat, kuten kollegoilta tiedustelu, olivat yleisiä. (Tibbo 2003.)

Anderson (2004) keräsi vuorostaan kysely- ja haastatteluaineiston Isossa-Britanniassa. Sielläkin historiantutkijat hyödynsivät laajaa valikoimaa tiedonhankintamenetelmiä. Samoin kuin amerikkalaiskollegansa, brittiläiset tutkijat paikallistivat valtaosan primäärilähteistään seuraamalla kirjoista ja artikkeleista löytämiään johtolankoja. Toiseksi suosituinta oli vierailla arkistoissa ja tutkia paikan päältä löytyviä arkistohakemistoja, olivat ne sitten sähköisessä tai painetussa muodossa. Melkein yhtä paljon kokeiltiin epävirallisia polkuja, kuten kollegoilta tiedustelua, selattiin kirjavarastoja tai luotettiin suoranaisesti onnekkaisiin sattumiin. Hakujen teko internetissä tai arkiston tietokannoissa ei ollut suosittua, joskin toivottiin enemmän ja tarkempia arkistohakemistoja niin verkkoon kuin arkistotiloihin. Tutkimuksen valossa asiakirjojen luontikonteksti sekä niiden omistus- ja hallintahistoria olivat tärkeitä tietoja niin historiantutkijoille kuin arkistinhoitajille. Arkistojen silloinen järjestely ei kuitenkaan tukenut historiantutkijoiden suosimia tiedonetsintämenetelmiä, joissa hyödynnettiin rinnakkain painettuja ja sähköisiä työkaluja. Arkistohakemistot eivät välttämättä ristiviitanneet muihin tai muualla säilytettäviin aineistoihin, vaikka monet historialliset tutkimusaiheet ulottuvat säilytyspaikkarajojen ja fondien ylitse. Tutkijat olisivat tarvinneet materiaaleja useista eri lähteistä, jotta heidän jo löytämänsä tiedot olisi voitu vahvistaa tai kyseenalaistaa. (Anderson 2004.) Myös Cox (2008) on huomauttanut, että olisi tärkeää helpottaa aineistojen yhdistämistä useista eri arkistoista.

Chassanoff (2013) oletti arkistojen digitointiprojektien muuttaneen sitä, kuinka historiantutkijat etsivät ja käyttävät lähdeaineistoja. Siksi hän keräsi edellä mainittuun Tibbon tutkimukseen perustuen oman kyselyaineistonsa, johon sisältyi vastauksia 86:lta

Yhdysvaltain historiaan perehtyneeltä tutkijalta. Kirjojen ja artikkelien viitetietoja hyödynnettiin edelleen, mutta myös painettuja ja sähköisiä hakemistoja käytettiin säännöllisesti. Useimmat vastaajat eivät osanneet nimetä hyödyllisintä tiedonetsinnän tapaa, vaan he suosivat erilaisten menetelmien yhdistelmää. He tarvitsivat suuren määrän tietoa hahmottaakseen aineiston kontekstin ja relevanssin, joten sähköisiin hakemistoihin toivottiin mahdollisimman yksityiskohtaista kuvailevaa tietoa. Niin ikään amerikkalaisia historianantutkijoita haastatelleet Rutner ja Sconfield (2012) päätyivät jo aikaisemmin vastaaviin tuloksiin. Haastateltavat kertoivat muuttaneensa tiedonetsintätapaansa sähköisten hakemistojen ja aineistojen digitoinnin myötä, mutta myös kaikki perinteisemmät menetelmät olivat yhä käytössä. Relevantteja aineistoja tunnistaakseen historianantutkijoiden täytyi yhdistää arkistohakemistojen lukeminen, arkistohenkilöstön konsultointi sekä arkiston tai sen osien manuaalinen läpikäynti. Verkkopohjaisten arkistohakemistojen merkitys oli lisääntynyt, ja ne olivat auttaneet tutkijoita perehtymään arkistoon etukäteen, mikä mahdollisti varsinaisen arkistokäynnin paremman suunnittelun. Joskus hyvä sähköinen hakemisto saattoi jopa tehdä fyysisestä käynnistä tarpeettoman. Nämäkin haastateltavat toivoivat, että tiedonhakuja olisi voinut kohdistaa yhdellä kertaa useisiin hakemistoihin. (Rutner & Sconfield 2012.) Samankaltaiset huomiot on tehty myös Suomen Lontoon instituutin teettämässä haastattelututkimuksessa, jossa selvitettiin arkistojen digitaalisen kehityksen vaikutuksia historialliseen tutkimustyöhön. Historiallista tutkimusta käsiteltiin laaja-alaisena kenttänä, johon sisällytettiin akateemisen tutkimuksen ohella muun muassa sukututkimus. Haastateltavana oli yksi suomalainenkin historianantutkija. Primaarilähteiden saatavuuden todettiin parantuneen digitaalisen kehityksen myötä. Sähköisiä arkistohakemistoja pidettiin arvokkaina, koska niiden avulla tutkijat saivat tietoa arkistosta ennen varsinaista arkistokäyntiä. Pohjimmiltaan historianantutkijoiden työskentelymenetelmät olivat silti säilyneet ennallaan, eivätkä arkistonhoitajat olleet menettäneet merkitystään tiedon välittäjinä. Tutkimusraportissa painotetaan toisiinsa liittyvien aineistojen linkittämistä sekä kuvailevan tiedon lisäämistä arkistojen kontekstin säilyttämiseksi ja käytettävyyden parantamiseksi. (Viiri 2014, 3, 8–9, 15, 26).

Sinnin ja Soaresinkin (2014) kyselytutkimuksessa havaittiin verkkohakujen merkityksen kasvaneen primaarilähteiden ja niiden digitoitujen versioiden etsinnässä. Silti myös perinteiset menetelmät (kollegoilta ja arkistonhoitajilta tiedusteleminen sekä viitetietojen seuraaminen) olivat tärkeitä. Historiantutkijat käyttivät hakemiseen usein Googlea tai muu-

ta hakupalvelua, joka saattoi johtaa heidät suoraan keskelle arkistokokonaisuutta. Myös Schaffner (2009) kertoo useimpien nykykäyttäjien aloittavan tiedonhakunsa Googlestä tai Wikipediasta ja tulevan arkistopalveluiden piiriin vasta tietäessään tarkalleen, mitä hakevat sieltä. Sinn ja Soares (2014) jatkavat, että suoraan keskelle arkistoa siirryttäessä arkiston konteksti ja kokonaiskuva saattoivat jäädä alkuun hämäräksi. Muita kuvailuun liittyviä ymmärtämisvaikeuksia vastaajilla ei todettu. Sähköisten järjestelmien suurimmat ongelmat liittyivät sen sijaan teknisiin ominaisuuksiin, jotka saattoivat hankaloittaa tiedon hakemista ja selailua. Käytettävyysongelmat oltiin kuitenkin valmiita unohtamaan, jos jonkin tietokannan sisältö oli oikein hyvää ja käyttökelpoista. Sähköiset järjestelmät saivat kiitosta ajan ja vaivan säästämistä sekä avainsanahakujen mahdollistamisesta. (Sinn & Soares 2014.)

Chassanoff (2013) on esittänyt historiantutkijoiden voivan käyttää eri tiedonhankintametoja sen mukaan, etsivätkö he ennalta tuntemaansa materiaalia vai tuntematonta. Ajatus perustuu Duffin ja Johnsonin (2002) haastattelututkimukseen, johon osallistui kymmenen kanadalaista historiantutkijaa. Haastattelujen perusteella erotettiin toisistaan arkistoon ja arkistohakemistoihin orientoituminen sekä ennestään tunnettujen materiaalien etsintä. Arkistohakemistoja käytettiin uuteen aineistoon perehtymiseen, minkä takia niiden teksti luettiin tarkoin. Monet ilmoittivat käyttävänsä mieluummin painettua kuin sähköistä versiota, koska sen näki kokonaan kerralla ja osioiden välillä pystyi liikkumaan vaivattomammin. Arkistonmuodostajan kuvaus tarjosi kontekstietoa, ja siitä saatettiin poimia avainsanoja ja nimiä hakujen tekemiseksi. Arkistonmuodostajan lisäksi tutkijat kaipaivat tietoa arkiston rakenteesta, asiakirjojen välisistä suhteista sekä mahdollisista aukoista kokoelmassa ja aukkojen olemassaolon syistä. Koska tutkijoiden aika oli yleensä kortilla ja arkistovierailu haluttiin optimoida, hakemistojen kontekstiedon avulla päätettiin, mitä aineistoja tutkittiin tarkemmin ja mitkä hylättiin. Arkistonhoitajan kanssa keskusteltiin, mikäli hakemistojen avulla ei saavutettu toivottuja tuloksia. Henkilökunta osasi usein ohjata tutkijat sellaisten lähteiden pariin, joita ei hakemiston kautta tavoitettu. Arkistonhoitaja saattoi myös arvioida eri aineistojen hyödyllisyyttä historioitsijan tutkimuskysymyksen kannalta, mihin arkistohakemistot eivät kyenneet. (Duff & Johnson 2002.)

Tutkijat, jotka etsivät ennestään tiedettyä aineistoa tai aineistotyyppiä, joutuivat hankaluuksiin monitasoisen kuvailun takia. He olisivat halunneet päästä suoraan käsiksi tiettyyn materiaaliin, mutta eivät aina löytäneet sitä, koska hakemistojen kuvailu oli painot-

tunut kuvailuhierarkian ylätasolle. Yksikötason kuvailu olisi haastateltavien mukaan auttanut paremmin löytämään hyödyllistä aineistoa. Ajateltiin, että mitä enemmän kuvailevaa tietoa on, sitä helpommin tutkija tunnistaa mahdollisia lähteitä. Toivottiin, että yksittäisiä nimekkeitä olisi voinut helpommin hakea avainsanoilla. Myös aihehakemistojen ja arkistokokonaisuuksien teemoittamisen arveltiin auttavan. Sellaisia palveluita oli harvoin tarjolla, joten historiantutkijat korvasivat ne keskustelemalla arkistonhoitajan kanssa. (Duff & Johnson 2002.)

Yleensä tiedonhaku arkistosta ei ole mahdollista aiheen perusteella, vaan asiakkaan on muunnettava hakunsa provenienssipohjaiseksi – toisin sanoen yritettävä tunnistaa asiaansa kanssa tekemisissä olleet henkilöt tai toimijat (Bearman 1992; Lytle 1980). Tämä selittää aiemmin mainitut Stevensin (1977) ja Hamburgerin (2004) tutkimustulokset, joiden mukaan valtaosa tiedonhauista perustui nimiin. Duffin ja Johnsoninkin (2002) haastattelemat tutkijat ymmärsivät provenienssiperiaatteen ja osasivat hyödyntää sitä tiedonhaussa. Ainoastaan sosiaalishistorioitsijoilla¹ oli vaikeuksia kääntää tiedontarpeensa provenienssipohjaisiksi. Dooley (1992) huomauttaa monien historiantutkijoiden kiinnostuksen siirtyneen eliitistä tavalliseen kansaan, minkä seurauksena tiedonetsintä on muuttunut tunnetuilla nimillä hakemisesta tuntemattomien tutkimiseen. Kiinnostuksen kohteina ovat nykyään yksittäisiä toimijoita laajemmat ilmiöt, jolloin nimien liittäminen tutkimusaiheeseen ei ole aina edes mahdollista (Cox 2010). Diane Beattien (1989) tutkimus, jossa selvitettiin kanadalaisten naishistorian tutkijoiden tiedontarpeita ja sitä, kuinka arkistohakemistot ovat pystyneet vastaamaan niihin, osoitti, että ilman nimiä arkistoista oli vaikeaa löytää mitään. Tutkimuksen mukaan naisia koskeva materiaali katosi helposti perinteisissä kuvailujärjestelmissä, jotka eivät tukeneet tiedon etsimistä aiheen mukaan. Suurin osa kyselyyn vastanneista tutkijoista kertoi kyllä osaavansa nimetä tutkimukseensa liittyviä toimijoita, mutta niitä ei käytetty tiedonhakuun arkistohakemistoista. Tutkijat turvautuivat sen sijaan arkistonhoitajiin. Beattie pitääkin ongelmallisena, että provenienssiperustaisessa kuvailussa oletetaan kaikkien tiedonhakijoiden liittävän tutkimusaiheensa henkilöiden tai organisaatioiden nimiin. Siksi hän suosittaa,

¹ Sosiaalishistoria on yhteiskunnan ja sen muodostumisen tutkimusta, jolle on ominaista sosiaalisiin ryhmiin, rakenteisiin ja muutoksiin keskittyminen. Se on usein samastettu ”tavallisen ihmisen” ja ”arkipäivän” historiaan vastakohtana yhteiskunnan eliitin tutkimukselle. (Haapala 1989, 18–20.)

että arkistohakemistojen laadinnassa painotettaisiin enemmän aiheita ja tarjottaisiin kattava avainsanasto. (Beattie 1989.) Myöhemmin Heather Beattie (2009) on toivonut tyhjentävämpää päiväkirjojen ja muun henkilökohtaisen arkistomateriaalin kuvailua. Hänen mielestään arkistonhoitajan rooliin kuuluu tarjota tutkijoille parhaat mahdolliset välineet aineistojen tulkitsemiseen. Yksi väline aiheenmukaisten hakujen toteuttamiseen voisi olla optiseen merkkitunnistukseen (*Optical Character Recognition - OCR*) perustuva kokotekstihaku. OCR-teknologiassa on jopa nähty potentiaalia perinteisten arkistohakemistojen korvaajaksi. (Miller 2013.)

Yakel ja Torres (2003) arvioivat tutkijan tarvitsevan ”arkistoälyä” (engl. *archival intelligence*) – ymmärrystä arkistollisista periaatteista, käytänteistä ja instituutioista – voidakseen työskennellä tehokkaasti primarilähteiden parissa. Cox (2008) uskoo, että arkistohakemistot voivat omalta osaltaan opettaa käyttäjiä ymmärtämään arkistoja paremmin. Tätä kenties tukee Danielsin ja Yakelin (2010) mielenkiintoinen havainto tutkimuksessa, johon osallistui viiden akateemisen historian tutkijan ohella sukututkijoita, kirjastonhoitajia ja opintojensa eri vaiheissa olleita opiskelijoita: paperipohjaisten arkistohakemistojen aiempi käyttö auttoi tekemään menestyksekkäitä hakuja myös sähköisiin järjestelmiin. Muutoin hakusanojen valitseminen, hakemistojen sisällä suunnistaminen sekä arkistollisiin käsitteisiin ja käytänteisiin perehtymättömyys tuottivat tutkittaville merkittäviä vaikeuksia kaikissa käyttäjäryhmissä.

Kokemuksen on ajateltu vaikuttavan siihen, miten tehokkaasti tietoa löydetään. Yakel ja Torres (2003) toteavatkin, että arkistoäly kehittyy ajan myötä. Duffin (2002, 331) mukaan kokemattomilta käyttäjiltä puuttuvat usein arkistojen kuvailujärjestelmissä liikkumiseen tarvittavat taidot. Promin (2004) ja Scheirin (2005) tutkimukset ovat osoittaneet, että muun muassa arkistojen hierarkiaan ja terminologiaan perehtymättömyys haittaa tiedonetsintää arkistohakemistoista. Chapman (2010) tarkkaili Pohjois-Carolinan yliopistossa Chapel Hillissä kokeneiden arkistonkäyttäjien, jotka olivat kaikki historian tutkijoita tai opiskelivat historiaa, ja muilta aloilta tulleiden kokemattomien käyttäjien tiedonetsintää sähköisestä arkistohakemistosta. Osallistujien internetosaaminen vaihteli. Tiedonetsintä oli kaikkein haastavinta niille, joilta puuttuivat sekä internet- että arkistosaaminen, mutta internetosaamisen puute vaikutti Chapmanin arvion mukaan kenties hieman enemmän. Arkistohakemistojen käyttö opittiin suhteellisen nopeasti, vaikka kokemattomat käyttäjät pitivätkin tiedon löytämistä kokeneita haastavampana.

Chapmanin (2010) tutkittavat tekivät mieluummin tiedonhakuja kuin seurasivat kuvailuhierarkiaa. He turvautuivat usein asiakirjasarjojen nimiin tietoa etsiessään ja turhauituivat, jos nimi ei kuvannut materiaalin aihepiiriä. Kuvailutiedoissa esiintyneet arkistoliset käsitteet, kuten ”sarja” ja ”säilytysyksikkö”, aiheuttivat hämmennystä, jos niiden merkitys ei ilmennyt asiayhteydestä. Muutkin (ks. esim. Daniels & Yaker 2010; Duff & Stoyanova 1998; Prom 2004; Scheir 2005) ovat huomanneet, että hakemistoissa esiintyy käsitteitä, joiden ymmärtäminen on ainakin joillekin asiakkaille hankalaa. Duff ja Stoyanova (1998) huomauttavat arkistonhoitajien käyttävän heille itselleen totunnaista kieltä ottamatta huomioon, minkälaisin termein käyttäjät hakevat aineistoa. Duffin (2002) mielestä hakujärjestelmät tulisi suunnitella siten, että niistä löytää tietoa tutkijoille tutuilla käsitteillä. Asiasanastojen käyttö olisi Millerin (2013) mukaan olennaista onnistuneiden hakutulosten saamiseksi, mutta hän huomauttaa, että niin arkistohakemistot kuin niiden edustamat asiakirjatekstit koostuvat pääasiassa kontrolloimattomista sanoista. Niinpä hakiessaan tietoa arkistohakemistoista käyttäjien on monesti pitäydyttävä arkistoon liittyvien toimijoiden nimissä.

Aiemmin mainituista Hupaniitun (2012) tuloksista poiketen Chapmanin (2010) tutkimukseen osallistuneet eivät olleet innoissaan käyttäjälähtöisestä kuvailusta. Kokeneet käyttäjät hyväksyivät sen, että tutkijoiden annettaisiin jättää hakemiston yhteyteen omia kommenttejaan, mutta olivat huolissaan tavallisten internetikäyttäjien mahdollisuudesta kirjoittaa moderoimatonta sisältöä. Osallistujat eivät halunneet joutua luottamaan toisiin arkistonkäyttäjiin. Käyttäjien osallistamiseen liittyy aina kysymys sen tuomasta lisäarvosta ja kuvailun luotettavuudesta, kuten Huvila (2008, 25, 27) toteaa.

Luetelluista tutkimuksista on helppo tehdä huomio, että kuvailutiedot eivät ole olleet niiden keskeisin aihe, vaan arkistohakemistot ovat näyttäytyneet pelkästään yhtenä osana historian tutkijoiden arkistonkäyttöä. Kuvailun eri osa-alueiden merkitys on jäänyt verrattain vähälle huomiolle. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että historian tutkijat kaipaavat mahdollisimman tarkkoja kuvailutietoja. Heille on hyötyä arkistonmuodostajan kuvauksen kontekstuaalisesta tiedosta, mutta alemmillekin kuvailutasoille kaivataan sisältöä helpottamaan tietyn aineistokokonaisuuden etsimistä. Lähempänä aineistoa olevat kuvailut ovat tarpeen varsinkin, jos tutkimusaihe ei käänny helposti provenienssipohjaiseksi tai internetin hakutulos johdattaa suoraan keskelle hakemistorakennetta. Historiantutkijat ovat ryhtyneet hyödyntämään sähköisiä arkistohakemistoja vähitellen yhä

enemmän, mutta niiden rinnalla jatketaan painettujen hakemistojen käyttöä. Lisäksi aina tarvitaan tukea muista tiedonlähteistä, kuten arkistonhoitajilta ja kollegoilta.

3.2 Kun maailmat eivät kohta

Kirjallisuudessa on etsitty selityksiä sille, miksi arkistohakemistot ja standardien mukaiset kuvailutiedot eivät ole kyenneet tekemään arkistoaineistoista aivan niin saavutettavia kuin Haworthin (2001) tavoitteenasettelu kenties edellyttäisi. Saavutettavuuden (engl. *accessibility*) käsite ulottuu pelkkää fyysistä tavoittamista laajemmalle: kuvailun avulla tulisi myös voida käyttää aineistoja merkityksellisesti ja parantaa ymmärrystään arkistomateriaalista (Krause & Yakeel 2007). Postmodernin ajattelun tärkeä huomio on ollut se, että kuvailutiedot ovat aina arkistonhoitajien luomuksia ja valintojen tulosta. Tästä seuraa, että kuvailu heijastelee arkistonhoitajien näkemyksiä ja ajatusmaailmaa, jotka voivat poiketa merkittävästi arkistonkäyttäjien maailmankuvista. Edellä kerrottiin jo arkistonhoitajien valitsemasta terminologiasta, mutta heidän tehtäviinsä kuuluu myös arvottaa, mitkä aineistot kuvaillaan ensimmäisinä (Ketelaar 2007). Kuvailustandarditkin ovat arkistoammattilaisten keskinäisten neuvottelujen ja päätösten tulosta (Dryden 2003). Standardeihin vaikuttavat toki myös lainsäädännön kaltaiset ulkoiset vaatimukset, kuten Schaefer ja Bunde (2013) huomauttavat.

Duffin ja Harrisin (2002) mukaan kuvailun standardointi tuo arkistonhoitajat alueelle, jolla käytetään väistämättä valtaa eräiden äänien korostamiseen ja toisten hiljentämiseen. He pelkäävät, että standardien tavoitteleva yhdenmukaisuus peittää paikallisen, yksilöllisen, erikoisen, pienet ja heikot, jotka eivät sovi mihinkään standardin lokeroon. Esimerkiksi kelpaa aikaisemmin mainittu Beattien (1989) tutkimustulos naisia koskevan tiedon hukkumisesta. Standardit ryhmittelevät erilaisia kuvailuelementtejä, ja jokainen tarkasti elementin mukaan tehty kuvailu esittää tietyn näkemyksen todellisuudesta. Jotkut standardit pyrkivät yksinkertaisuuteen määrittäessään vain joitakin harvoja ryhmitelyjä. Näin kuitenkin saatetaan hämärtää eroja ja korostaa samanlaisuutta. (Duff & Harris 2002.)

Kuvailutyöllään arkistonhoitaja pystyy välittämään vain oman näkemyksensä arkistosta ja sen merkityksestä (Cox 2008). Duffin ja Johnsonin (2002) haastattelemat historian-tutkijat ilmaisivat ymmärtävänsä tämän ja olivat jopa kiinnostuneita lukemaan, miten arkistonhoitajat olivat aineistoja tulkinneet. Jos käyttäjä sen sijaan lähestyy arkistoa

hieman vaatimattomammalla aihealueen ymmärryksellä, arkiston järjestys ja kuvailu saattavat Duffin, Monks-Leesonin ja Galeyn (2012) mukaan ohjailta hänen ajatteluaan. MacNeil (2008) uskoo, että järjestely ja kuvailu suosivat joitakin tulkintoja toisten kustannuksella. Hänen mielestään kuvailutiedoissa esitetään asioiden olevan ehdottomasti tietyllä tavalla, vaikka tosiasia ne kirjoitetaan arkistonhoitajien epätäydellisen tietämyksen varassa (MacNeil 2005). Yakelin (2003) ja MacNeilin (2008) mukaan arkistojen järjestely ja kuvailu ovat keinotekoisia toimia, jotka eivät tue arkistojen kulttuurihistoriallista ymmärrettävyyttä tarkoituksenmukaisella tavalla.

Vallitseva kulttuurinen ympäristö heijastuu Yakelin (2003) mukaan arkiston esittämiseen. Vastaavasti Duff (2001) on kirjoittanut, että kuvailevan tiedon objektiivisuus ja yleismaailmallisuus ovat pelkkää illuusiota, koska kuvailujen sisältö, rakenne ja tarkuusaste riippuvat aina niiden luontikontektista. Muuallakin (Duff & Harris 2002; Ketelaar 2001; MacNeil 2005; MacNeil 2008) on esitetty, että arkistokuvailu on sosiaalisesti väritynyttä ja välittää kuvailijoiden arvoja. Yakel (2003) kutsuu arkistohakemistojen luomista näin ollen luonteeltaan poliittiseksi teoksi. Yeo (2010) ilmaisee asian siten, että kuvailutiedot eivät ole puolueettomia, koska sitä eivät ole niiden laatijatkaan. MacNeil (2005) sekä Light ja Hyry (2002) peräänkuuluttavatkin kuvailutoimintaan lisää läpinäkyvyyttä. Heidän mielestään olisi tuotava paremmin esille, mitä toimenpiteitä arkistonhoitajat tekevät aineistoille ja millä perusteilla, koska yksilöt tekevät erilaisia ratkaisuja sen suhteen, mitä tietoa hakemistoihin sisällytetään. Myös Kaplan (2001, 11) esittää kritiikkiä siitä, että kuvailustandardit eivät vaadi arkistonhoitajia dokumentoimaan omia oletuksiaan ja kuvailuprosessin aikana tekemiään päätöksiä. Arkistonhoitajien vaikutuksen kirjaamisen lisäksi standardeilta on vaadittu asiakirjojen käytön vaikutusten huomioimista (ks. esim. Cook 2001; Nesmith 2005). Ketelaarin (2001) mukaan asiakirjojen merkitys muuttuu ajan myötä, kun niitä käytetään eri tarkoituksiin.

Koska arkistonhoitajien vaikutus kuvailuun on niin suuri, Duff (2001) ajattelee kuvailun palvelevan pohjimmiltaan sen kehittäjien tarpeita. Dainesin ja Nimerin (2011) ajattelu on samansuuntaista. Heidän mielestään arkistonhoitajat luovat tutkijoiden ja heidän tarvitsemiensa materiaalien väliin saavutettavuusesteen pitäessään kiinni arkistohakemistojen hierarkkisuuudesta ja tekstin runsaudesta sekä käyttäessään hakemistoja omiin tarkoituksiinsa. Koska kuvailu ja arkistohakemistot perustuvat arkistonmuodostajiin ja arkiston rakenteeseen (Arkistolaitos 1997), tutkijoilta edellytetään arkistonmuodostusperiaatteiden tuntemusta (Renvall 1983, 139). Löytääkseen primärlähteitä käyttäjien

on näin ollen tiedettävä kenties liikaakin siitä, kuinka kokoelmat on kuvailtu ja mihin kuvailut on sijoitettu (Schaffner 2009). Arkistonhoitajat olettavat, että käyttäjät ymmärtävät arkistohakemistojen monitasoista, kontekstuaalista kuvailua (Scheir 2005; Yakel 2004). Saarenheimon (1993, 426) mielestä ei kuitenkaan voida vaatia, että arkistonkäyttäjillä olisi tietoa organisaatioiden hallintohistoriasta, asiakirjajärjestelmistä ja arkistonkäytön apuvälineistä. Hänkin epäilee, että arkistoluettelot ovat enemmän palvelleet arkistonhoitajien omia tarpeita kuin huomioineet käyttäjiä. Yeo (2010) arvioi puolestaan, että kuvailun standardoinnissa ei ole juuri keskitytty tiedon esittämiseen ja löydettävyyteen, koska huomion ovat vieneet kuvailurakenteet ja -säännöt. Hupaniittuhan (2012) on esittänyt vastaavaa kritiikkiä arkistolaitosta kohtaan, kuten luvun alussa mainittiin.

Schaffner (2009) kirjoittaa arkistonhoitajien keskittyvän järjestely- ja kuvailutyössään yleensä siihen, mistä arkistot koostuvat (*ofness*), kun asiakkaiden kannalta olisi olennaisempaa saada tietää, mitä aiheita arkistot käsittelevät (*aboutness*). Dooley (1992) varoittaa, että ilman aiheenmukaisia hakemistoja käyttäjät ovat pakotettuja ainoastaan ennestään tunnettujen arkistoyksiköiden etsintään. Pughin (1982) mukaan arkistonhoitajat voisivat laatia aihehakemistoja, mutta jättävät sen usein tekemättä olettaessaan useimpien käyttäjien olevan tutkijoita, jotka kykenevät yhdistämään tiedonhakunsa arkistonmuodostajien nimiin tai ovat halukkaita selaamaan epärelevanttejäkin dokumentteja löytääkseen varmasti kaiken tutkimukseensa kuuluvan materiaalin. Miller (2013) huomauttaa kuitenkin, että asiakirjan liittäminen tiettyyn aiheeseen saattaa olla ongelmallista, koska asiakirja voi sisältää useita aiheita, mutta sitä voidaan säilyttää vain yhdessä paikassa. Eri arkistonhoitajat ja käyttäjät voivat myös tehdä täysin eriäviä tulkintoja asiakirjan aiheesta. Hyvin luultavasti ne poikkeavat tulkinnoista, jotka asiakirjan luoja on alun perin tehnyt. (Bearman 1989; tässä Duff & Johnson 2002.) Schaffner (2009) tiivistää, että arkistonhoitajien haasteena on hallinnoida kokoelmiaan *provenienssin* mukaan ja samalla kuvailla niitä käyttäjiä varten.

Arkistoammatillisten käytäntöjen keskiössä on asiakirja, ei sen toissijainen käyttö, kuten tutkimukseen liittyvät tiedontarpeet (Duff 2002). Arkistonhoitajien ymmärtämä ja tärkeänä pitämä konteksti, jota kuvailussa valotetaan, käsittää näin ollen asiakirjojen kontekstin, eikä välttämättä asiakkaiden kaipaamaa kontekstitietoa (Duff et al. 2010). Kuten luvussa 2.2 todettiin, tutkijat saattavat hakea asiakirjoista aivan muuta tietoa kuin mitä varten ne alun perin luotiin. Siksi kuvaillessaan pelkkää asiakirjan kontekstia arkiston-

hoitajat saattavat jättää huomiotta käyttäjien kannalta olennaisia seikkoja. Duff (2002) on esittänyt, että jotkut arkistonhoitajat uskovat tietävänsä kysymättä, mitä tutkijat kaipaavat, koska ovat heidän kanssaan tekemisissä päivittäin. He voivat ajatella hankkivansa ja kuvailevansa aineistoja tulevaisuutta, eivät nykyisyyttä varten. Näin heille syntyy ehkä uskomus, että tämän päivän tutkijoiden toiveita ei tarvitse huomioida. (Duff 2002.)

Alkaen Stevensistä (1977) monet kirjoittajat ovat valitelleet, että arkistonhoitajat ovat tukeutuneet arkistohakemistoja laatiessaan enemmän oletuksiin kuin käyttäjätutkimuksiin. Käyttäjät saattavat Dainesin ja Nimerin (2011) mielestä joutua harhaan lukiessaan hakemistojen hierarkkisia, lyhyitä kuvauksia sekä pitkiä sisältölistauksia. Jääskeläinen (2014) toteaa, että hierarkkisen arkistohakemistopuun selailu ilman kunnollista hakumahdollisuutta ei innosta ”Google-sukupolven” käyttäjiä, vaan he yksinkertaisesti lopettavat etsimisen ja siirtyvät käyttämään muita, paremmin suunniteltuja palveluita. Varsinkin kokemattomat käyttäjät odottavat löytävänsä arkistoista tietoa samoilla hakutekniikoilla kuin muissa verkkotiedonhauissa (Schaffner 2009). Verkkopalveluiden kehittymisen voikin nähdä osaltaan pakottaneen arkistonhoitajat pohtimaan, kuinka arkistohakemistot voisivat palvella asiakkaita paremmin. Jotkut käyttäjätutkimuksiin perehtyneet arkistonhoitajat kehottivat korjaamaan käyttäjien havaitsemia ongelmia ennen hakemistojen siirtämistä sähköiseen muotoon. (MacNeil & Douglas 2015.) Siitä huolimatta Yeo (2010) sekä Evans, McKemmish ja Reed (2011) ovat todenneet paperiaikaisten konventioiden heijastuvan yhä nykyisiin arkistohakemistoihin ja kuvailustandardeihin. Ne eivät siis huomioi digitoitujen ja syntysähköisten asiakirjojen tuomia haasteita. Andersonin (2004) mukaan paperiaikaisen arkistohakemistomallin kääntämiseen lähes sellaisenaan sähköiseen muotoon liittyy sekin ongelma, että hakemistoja ei ole suunniteltu etähakuun vaan käytettäväksi paikan päällä arkistossa arkistonhoitajan tuella. Kun arkistomateriaaleja yritetään lähestyä kotoa käsin, käyttäjillä ei ole arkistonhoitajaa auttamassa (Duff 2002). Tibbokin (2003) toteaa, että pelkän verkkopääsyn tarjoaminen arkistohakemistoihin ei takaa, että ne ovat helposti lähestyttäviä, löydettävissä tai edes hyödyllisiä. Hupaniitun (2012) mielestä sähköisissä ympäristöissä asiakirjakokonaisuuksien hahmottaminen, halutun tiedon löytäminen sekä liittäminen asiayhteyteensä vaativat aivan uudenlaisia hakemistoja ja avainsanoituksia.

Arkistonhoitajien puolustukseksi on todettava, että asiakirjojen sekundaariarvon määrittäminen on vaikeaa. Aina ei ole helppoa sanoa, keiden intressien mukaan pysyvästi säi-

lytettävät asiakirjat tulisi valita ja kuvailla. On nimittäin mahdotonta ennakoida, ketkä arkistomateriaaleja käyttävät nyt tai tulevaisuudessa (Cox 2008; Haworth 2001) varsinkin, kun tutkimusalat kehittyvät ja uusia syntyy ajan kuluessa (Beattie 1989). Muuttuvat tutkimuskohteet ja -trendit tuovat arkistoille uusia käyttäjiä ja vaikuttavat käyttäjien tiedontarpeisiin samalla tavalla kuin teknologian kehittyminen vaikuttaa heidän tiedonhakukäyttäytymiseensä (Lytle 1980; Rhee 2015). Eri käyttäjäryhmillä näyttää olevan eriäviä menetelmiä tiedon paikallistamiseen (Duff & Johnson 2003). Eri tutkimusalojen on näin ollen esitetty tarvitsevan erilaista kuvailevaa tietoa (Stevens 1977) sekä räätälöityjä arkistohakemistoja (Duff & Johnson 2003; Schellenberg 1965, 113; Stevens 1977). Cook (1990) on vastustanut tällaista kehitystä toteamalla, että arkistojen ei kuulu uhrata perimmäisiä toimintaperiaatteitaan tutkijoiden tai muiden käyttäjien moninaisten ja muuttuvien tiedonintressien takia. Hänen mielestään arkistoammatilliset käytännöt, kuten provenienssin ja kontekstin säilyttäminen, saavat arvonsa siitä, että ne on johdettu arkistoista eikä käyttäjistä. Renvallkin (1983, 142) huomauttaa, että asiakirjojen alkupe-
rään perustuvan järjestämistavan ansiosta kaikki tutkimusalat voivat lähestyä arkistoja tasapuolisesti. Cookin (1990) mukaan räätälöityjen palveluiden tarjoamisen sijasta käyttäjät pitäisi hellävaroin kouluttaa ymmärtämään arkistojen järjestelyperusteita, mikä pohjustaa Coxin (2008) ajatusta arkistohakemiston opettavasta vaikutuksesta. Cox epäilee, että halu saada arkistohakemistot palvelemaan mahdollisimman monia ainoastaan vähentää niiden tehokkuutta. Hänen mielestään tehtävä on lähes mahdoton, sillä vaikka hakemistoista tehtäisiin kuinka monimutkaisia, on epätodennäköistä, että niissä pystytään kuvaamaan arkistoaineiston kaikkia tasoja, yksityiskohtia ja vivahteita. Tähän päästäkseen olisi tutkittava erikseen kaikki asiakirjatekstit. (Cox 2008.)

Anderson (2004) on todennut, että arkistoilla ei välttämättä ole resursseja luetteloida ja kuvailla kaikkea aineistoaan samalla tarkkuudella. Se aiheuttaa varmasti osansa saavutettavuusongelmista. Greene ja Meissner (2005) ovat esittäneet *More Product, Less Process* -mallissaan (MPLP) huolensa arkistonhoitajien työn kasautumisesta ja ehdottaneet, että muun muassa kuvailuprosessi kannattaa minimoida, jotta työtaakka kevenisi ja aineisto saataisiin pikemmin käyttöön. Mallin mukaan se, mitä kuvailumäärää pidettäisiin riittävänä, vaihtelisi tapauskohtaisesti aineiston oletetun kulttuurihistoriallisen arvon mukaan. Ehdotus on herättänyt keskustelua kuvailun optimaalisesta tarkkuudesta. Schaffnerin (2009) mukaan tutkimustulokset ovat ristiriitaisia; on saatu viitteitä, että joillekin käyttäjille minimaalinen kuvailu voisi olla helpotus, kun taas toiset suosivat

mahdollisimman pitkiä kuvailuja. Andersonin (2004) näkemys ihanteellisesta arkistohakemistosta sisältää tarkat, yksikkökohtaiset (engl. *item-level*) kuvailutiedot. Yksityiskohtaista kuvailua on toivottu muissakin historian tutkijoiden tiedonetsintää kartoittaenessa tutkimuksessa, kuten on kerrottu. Sitä vastoin Edmunson-Mortonin (2007) 11 henkilöllä teettämä käyttäjättestaus, joka toteutettiin MPLP-ajatuksen innoittamana, osoitti, että vastoin Andersonin näkemystä käyttäjät kaipasivatkin parempia ylempien kuvailutasojen kuvailuja, jotka auttavat ymmärtämään arkiston kontekstia ja päättämään, sisältääkö se hyödyllistä tietoa. Testattavat, joiden arkistokokemus vaihteli merkittävästi, karsastivat pitkiä tekstikappaleita ja listauksia vastaavalla tavalla kuin Chapmanin (2010) ja Scheirin (2005) tutkittavat. Tulosten perusteella Edmunson-Morton painottaa, että arkistohakemiston kuuluu olla vain tutkijaa ohjaava työkalu. Arkistohoitajan ei näin ollen tarvitse eikä hän koskaan pystykään kertomaan siinä kaikkea aineistosta.

MPLP-ajatus on herättänyt huolta siitä, hidastaako minimaaliseksi jätetty kuvailu tiedon löytymistä arkistosta. On myös arveltu, että vähäisen kuvailun takia tiedonhaut alkavat tuottaa aiempaa enemmän vääriä positiivisia ja vääriä negatiivisia tuloksia. Väärä positiivinen tarkoittaa sitä, että jokin arkistokokonaisuus vaikuttaa kuvailun perusteella sisältävän kaivattua tietoa, vaikka näin ei todellisuudessa ole. Se johtaa pakkoon käydä fyysisesti läpi epärelevanttia aineistoa. Väärä negatiivinen puolestaan tarkoittaa kuvitelmaa, että kaivattua aineistoa ei ole olemassa, vaikka todellisuudessa sitä on jossakin arkiston kätöksä. (Cox 2010.) Anderson (2004; ks. myös Schaffner 2009) nimittää puutteellisen kuvailun kätkemää materiaalia piilotiedoksi ja hukatuksi tiedoksi. Hän esittää huolensa siitä, että piiloon jäänyt aineisto voi johtaa tutkimustulosten vääristymiseen. Chassanoff (2013) jatkaa, että luettelottomia tietoja uhkaa hävitys käytön puutteen takia samalla kun jotkin luetteloidut materiaalit voivat kärsiä liikakäytöstä.

Vastaukseksi Greenen ja Meissnerin minimaaliselle prosessoinnille on ehdotettu maksimaalista prosessointia, jossa MPLP-malli sijoitetaan osaksi jatkuvaa kuvailuprosessia. Siinä kuvailu jakautuu kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä luodaan yksityiskohdaton esikuvailu samaan tapaan Greenen ja Meissnerin mallissa, jotta aineistoon voidaan tarjota pääsy mahdollisimman pian. Siinä missä MPLP jättää kuvailun tähän tilaan, maksimaalisessa prosessoinnissa työ jatkuu. Toisessa vaiheessa arkisto asetetaan odottamaan kuvailun täydentämistä. Täydentäminen toteutetaan huomioiden työn ajalliset ja taloudelliset kustannukset sekä ennakoiden eri aineistojen käyttömääriä. Täydentämi-

sessä keskitytään arkistohakemiston osiin, joiden arvellaan parhaiten tukevan materiaalien löydettävyyttä. Kolmannessa vaiheessa, jälkikuvailussa, päivitetään kuvailun tietosisältöjä tarpeen mukaan. Maksimaalista kuvailua puoltaa ajatus, että huolella toteutettu kuvailu osoittaa käyttäjille, että arkistonhoitajat arvostavat heidän läsnäoloaan ja ovat perehtyneet heidän kysymyksenasetteluihinsa. (Cox 2010.)

Kuvailun laajuuden ohella keskustelua on käyty oikean kuvailutason valinnasta. Tutkijat eivät ole päässeet yksimielisyyteen siitä, mille tasolle kuvailu pitäisi kohdentaa. Cook (1993) kysyy, kuinka identifioida peruskuvailuyksikkö. Suomessahan kuvailu käynnistyy arkistonmuodostajista ja fondeista, kuten aiemmin on tullut ilmi. Cook (mt.) esittää, että vaikka fondeja kuvailemalla saadaan kenties parhaiten ilmaistua arkistomateriaalin orgaaninen luonne, sen käytännön toteutuksessa kohdataan ongelmia, kuten fondin rajaaminen sekä asiakirjan liittäminen tiettyyn arkistonmuodostajan toimintaan. Sarjajärjestelmän kannattajat uskovat, että fondeihin keskittyminen rajoittaa kuvailua liiaksi ja peittää tärkeitä kontekstuaalisia suhteita (Duff & Harris 2002). Bearman (1992) kritisoi fondeihin perustuvaa kuvailutapaa siitä, että se vastaa enemmän asiakirjakeskeistä luettelointiperinnettä kuin kontekstiin keskittyvää elinkaaren hallintaa. Hänen mielestään sarjojen kuvailu toisi asiakirjojen väliset yhteydet paremmin esiin.

Duff ja Harris (2002) uskovat fondeihin ja sarjoihin keskittyvien lähestymistapojen pyrkivän samaan tavoitteeseen, eli asiayhteyksien valottamiseen ja asiakirjojen todistusvoimaisuuden säilyttämiseen. Kuitenkin he väittävät, että kumpikaan tapa ei ole ottanut käyttäjiä erityisen hyvin huomioon. Sarjajärjestelmän mukaisessa arkistohakemistossa kontekstin esitys saattaa tuntua monimutkaiselta useine ristiviittauksineen. Fondikeskeinen arkistohakemisto taas esittää aineiston muuttumattomana ja kuvaa olemassa olevaa järjestystä keskittyen yhteen hallitsevaan proveniensiin. Keskittymällä ainoastaan yhdenlaiseen proveniensiin, yhteen luomisen toimenpiteeseen tai yhdenlaiseen tapaan kuvailla ei kuitenkaan pystytä tavoittamaan asiakirjojen kompleksisuutta. (Duff & Harris 2002.)

Yksikkötasolle asti kuvaillut arkistot tarjoavat tutkijoille mahdollisuuden saavuttaa sisältöjä erittäin tarkasti ja löytää sellaisiakin aiheita, jotka eivät välttämättä ole keskeisessä osassa arkistossa. Tällainen kuvailun tarkkuus syö kuitenkin henkilökunnan työaikaa muilta arkistoilta, jotka saattavat jäädä vähemmälle käsittelylle. (Jones 2002.) Yksittäisen asiakirjan kuvaileminen onkin harvoin mahdollista (Daines & Nimer 2011).

Schellenberg (1965, 280) kirjoittaa yksittäisten asiakirjojen olevan kuvailun kannalta usein merkityksettömiä, elleivät ne muodosta erittäin tärkeätä kokonaisuutta. Hänen mielestään yksittäisten asiakirjojen kuvailu vain ”kätkisi metsän puilta”, eikä se toisi ilmi arkiston yhtenäistä luonnetta.

Verkkopalvelut sallivat käyttäjien ohittaa kokonaan provenienssipohjaisen kuvailun, jota monet pitävät hankalana ja epäintuitiivisena, ja etsiä tietoa suoraan arkistohakemistoon tallennetusta kuvailutekstistä. Teksti ei kuitenkaan tarjoa kuin hyvin rajallisen määrän tietoa muutamien sanojen kuvatessa useiden dokumenttien sisältöä. Tällöin käyttäjälle voi jäädä valheellinen kuva tarjolla olevan materiaalin vähäisyydestä. (Miller 2013.) Kun ylemmät kuvailutasot ohitetaan ja siirrytään suoraan alempien tasojen sarja- ja yksikkölistauksiin, käy myös niin, että kuvailusta tulee vaikeasti ymmärrettävä. Löydetty tieto on tällöin poistettu asiayhteydestään. Monitasoisen kuvailun alempia tasoja ymmärtääkseen olisi ensin tutkittava ylempien tasojen tietoja. (Gilliland-Swetland 2001.) Fachryn, Kampsin ja Zhangin (2008) mielestä on hyvä, että käyttäjien annetaan siirtyä suoraan arkistohakemiston siihen kohtaan, josta relevantti tieto löytyy. He haluavat kuitenkin, että koko monitasoinen kuvailuhierarkia on nähtävissä hakutuloksen esityksessä, sillä se helpottaa kokonaisuuden hahmottamista. Dryden (2003) on niin ikään vaatinut, että ylempien kuvailutasojen kontekstuaalinen tieto on selkeästi tarjolla silloinkin, kun käyttäjä aloittaa hakemiston selaamisen alemmiltä tasoilta.

Kirjallisuudessa on havaittu, että kuvailutiedoissa ja -standardeissa on pohjimmiltaan aina kyse arkistoammattilaisten työstä. He päättävät omien resurssiensa rajoissa, mitä kuvailevat mistäkin näkökulmasta ja millä tarkkuudella ja kuvailutasolla. He jättävät siten kuvailuun oman jälkensä. On kyse sitten terminologiasta, kuvailun monitasoisuudesta tai provenienssilähtöisyydestä, ne kaikki ovat pohjimmiltaan käyttäjille epäintuitiivisia. Pystyäkseen hyötymään kuvailutiedoista ja arkistohakemistoista parhaalla mahdollisella tavalla käyttäjät joutuvat – ainakin, kunnes korvaavia hakujärjestelmiä keksitään – opettelemaan arkistollisen ajattelutavan, toisin sanoen hankkimaan kokemusta ja arkistoälyä. Ja kuten on huomautettu, ei arkistohakemistoja ole alun perin tarkoitettu-kaan yksityiskäyttöön, vaan käytettäväksi arkistonhoitajan tuella. Historiantutkijat ovat tutkimusten perusteella pätevoityneet asiakirjallisen tiedon etsijöinä, sillä he näyttävät ymmärtävän kuvailun taustalla vaikuttavat periaatteet, mutta heillekin ovat arvokkaita kaikki lisätiedot, joita arkistohenkilökunta pystyy tarjoamaan. Sähköiset hakemistot ja standardeihin pohjautuva kuvailu ovat olleet edistysaskeleita vanhojen paperiluetteloi-

den satunnaisiin kuvauksiin verrattuna, mutta eräistä tavoitteenasetteluista huolimatta vaikuttaa selvältä, että pelkkiin hakemistoihin turvautumalla tutkija ei toistaiseksi päädy lähteiden hankinnassaan otollisimpiin tuloksiin.

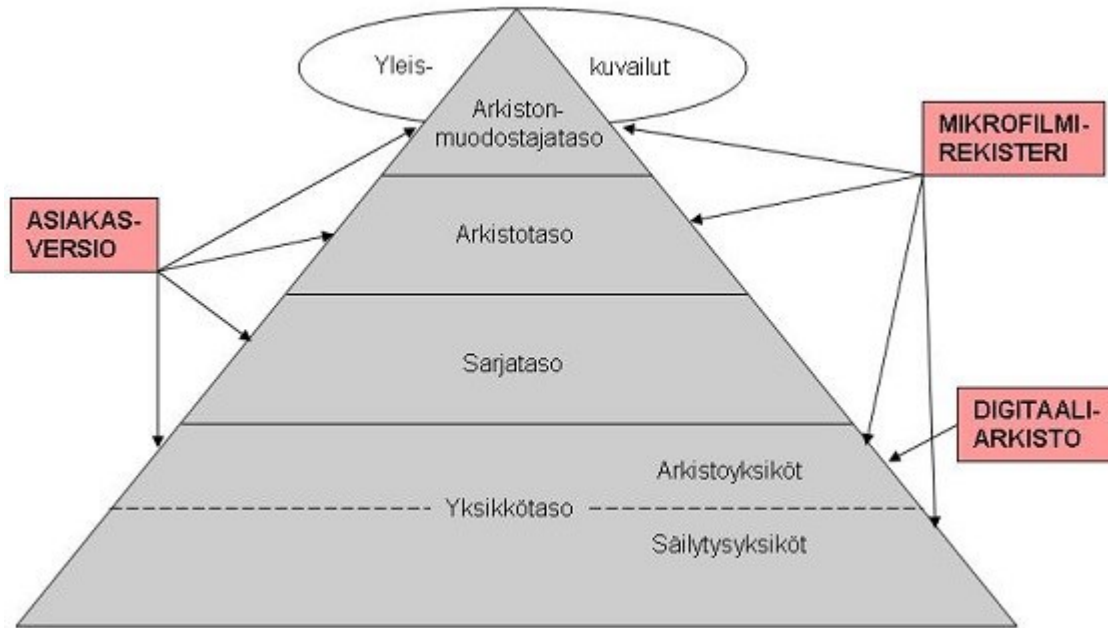
4 TUTKIMUSASETELMA JA -MENETELMÄT

Luku esittelee tutkimuksen tavoitteet, tutkimuskysymykset ja käytetyt menetelmät. Tutkimuksen lähtöideana oli hankkia tietoa kuvailun merkityksestä ihmisille, jotka hyödynsivät arkistomateriaaleja tieteellisen tutkimuksen tekemiseen. Ensimmäiseksi tutkimus rajattiin koskemaan suomalaista arkistoympäristöä, joten tarkastelun kohteeksi jäivät arkistolaitoksen laatimat ja asiakaskäyttöön tarjoamat kuvailutiedot, jotka perustuvat varta vasten koottuun standardiin. Kuitenkin aineistonkeruuvaiheessa kuultiin kokemuksia muistakin suomalaisista ja joistain ulkomaisista arkistohakemistoista. Nämä kokemukset otettiin vastaan kuvailutietojen ja hakemistojen vertailun mahdollistamiseksi. Seuraavaksi päätettiin keskittyä pelkästään historian tutkijoihin, koska kirjoittajat arvelivat heidän olevan helpoimmin tavoitettava ja rajattava ryhmä, jolta varmasti löytyy mittavasti kokemusta arkistonkäytöstä ja kuvailutiedoista. Kirjoittajat ovat toki itsekin kiinnostuneita historiasta. Tutkimusaineiston keräämistavaksi valittiin haastattelu, mistä lisää myöhemmin.

Arkistolaitos toimii Suomessa päätearkistona valtion- ja kunnallishallinnon pysyvästi säilytettävälle asiakirjoille sekä tutkimuksellisesti merkittävälle yksityisarkistoille. Sen toimintaa johtaa Kansallisarkisto, jonka alaisina toimii seitsemän maakunta-arkistoa. Arkistolaitos tukee asiakirjojen tutkimuskäyttöä tarjoamalla niitä asiakkaiden käyttöön tutkijasaleissa ja osittain myös verkossa. Tutkimuskäytön tukemisella tavoitellaan sitä, että kunkin aikakauden yhteiskunnallisesta todellisuudesta säilyy aito ja todistusvoimainen kuva. (Arkistolaitos. Arkistolaitos säilyttää asiakirjallista kulttuuriperintöä.)

1990-luvun puolivälissä arkistolaitoksessa ryhdyttiin työskentelemään arkistojen käytön helpottamiseksi. Ratkaisuna pidettiin paremmin tiedonhakutarpeita palvelevien arkistohakemistojen laatimista ja kehittämistä. Standardinmukaisen kuvailun käyttöönotto ja arkistotietokanta Vakan julkaiseminen olivat konkreettisia toimia, joilla pyrittiin parantamaan hakumahdollisuuksia. (Valtonen & Henttonen 2010.) Vakka on arkistolaitoksen ratkaisu luettelointi- ja kuvailutietojen verkkopohjaiseen esittämiseen. Se on kuvailu- ja luettelointisääntöjä noudattava Kansallisarkiston ja maakunta-arkistojen yhteinen kokematietokanta (Arkistolaitos 2006), joka sisältää tietoja kaikissa arkistolaitoksen yksiköissä olevista aineistoista (Valtonen & Henttonen 2010). Myös arkistolaitoksen Digi-taaliarkiston digitoidut asiakirjat ovat haettavissa Vakan sisältämällä kuvailutiedoilla

(Arkistolaitos. Digitaaliarkisto). Vakan asiakasversio mahdollistaa aineistojen luettelointi- ja kuvailutietojen tutkimisen, mutta lainsäädäntö rajoittaa henkilö-, perhe- ja sukuarkistoja koskevien tietojen näyttämistä verkossa (Arkistolaitos 2006). Alla olevassa kuvassa on esitetty Vakan rakenne eri kuvailutasoineen.

Kuva 2: Vakka-arkistotietokannan rakenne ja kuvailutasot (Arkistolaitos 2006).

Arkistolaitoksen kuvailutiedot perustuvat, kuten on todettu, Arkistojen kuvailu- ja luettelointisääntöihin. Sääntöjä noudattava kuvailu on monitasoista (yleiskuvailu-, arkistonmuodostaja-, arkisto-, sarja- ja yksikkötaso), ja kunkin tason kuvailu koostuu kuvailualueista ja -elementeistä (Liite 3). Kuvailualueita on viisi: identifointitietojen, sisältötietojen, käytettävyystietojen, omistus- ja käsittelytietojen sekä viitetietojen alueet. Kuvailualueet heijastavat niiden sisältämien elementtien luonnetta ja tarkoitusta. Identifointitietojen alueen elementeillä yksilöidään kuvailutasosta riippuen joko arkistonmuodostaja, asiakirjojen kokonaisuus tai sen eri osat. Sisältötietojen alueelle kuuluu aineiston sisällönkuvailu. Sen elementtejä ovat muun muassa historia tai elämäkerta, tehtävät ja arkistonmuodostusprosessi. Käytettävyystietojen alueen elementit liittyvät aineiston käyttöön saamiseen, ja siellä kerrotaan esimerkiksi aineiston laajuudesta, kunnosta, kielestä ja käyttörajoituksista. Omistus- ja käsittelytietojen alueella kuvataan aineiston aikaisemmat haltijat sekä käyttöön asettamista edeltäneet toimenpiteet ja järjestelytyöt. Viitetietojen alueen elementit kuvailevat arkistonmuodostajien ja aineistojen keskinäisiä suhteita esimerkiksi viittaamalla samaan asiaan liittyviin muihin arkistoihin ja nimeämällä arkistonmuodostajaorganisaation edeltäjät ja seuraajat. Siellä esitetään myös

mahdolliset lisähuomautukset, kuten tieto jotakin arkistoyksikköä säilyttävästä toimipisteestä. (Arkistolaitos 1997.)

Kuvailuelementeiksi katsotaan kaikki tieto, jota tutkija oletettavasti tarvitsee arvioidakseen asiakirjatiedon luonnetta, identifioidakseen aineiston ja saadakseen sen käyttöön. Ainoastaan harvoissa tapauksissa tarvitaan kaikkia elementtejä. Tietojen siirron ja yhteiskäyttöisyyden kannalta keskeisimmiksi elementeiksi on (tähdellä) merkitty nimet, aikamääreet, historia tai elämäkerta, tietosisältö, hakusanat, aineiston laajuus, asiakirjakieli, käyttörajoitukset sekä edeltäjät tai seuraajat. Elementtejä voidaan käyttää melko vapaasti eri kuvailutasoilla, kunhan tiedot tulevat esitetyksi sillä tasolla, joka arkiston käytön kannalta on sopivin. Samojen tietojen toistamista useilla kuvailutasoilla pyritään välttämään. Siksi esimerkiksi arkistotasolla esitetään kaikkia arkiston sarjoja yhteisesti koskevat kuvailutiedot, mutta sarjatasolla kerrotaan vain yksittäisistä sarjoista. (Arkistolaitos 1997.)

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa halutaan tietää, käyttävätkö historianantutkijat arkistojen kuvailutietoja ja vastaavatko tiedot heidän tarpeitaan. Huomiota kiinnitetään yksittäisten kuvailuelementtien merkitykseen. Tutkimuksessa ei painoteta Vakan tai muiden arkistotietokantojen teknisiä ominaisuuksia tai käytettävyyttä, vaan ainoastaan tietosisältöä. Poikkeuksena ovat mahdolliset tapaukset, joissa jokin käyttöliittymän tekninen ratkaisu vaikeuttaa tietojen löytämistä tai lukemista. Tutkimuksen tavoitteena on niin ikään selvittää historianantutkijoiden kehitystoiveita kuvailun suhteen. Tarkemmat tutkimuskysymykset ovat:

1. Käyttävätkö historianantutkijat arkistojen kuvailutietoja ja mihin tarkoitukseen?
2. Mitkä kuvailuelementit ovat historianantutkijoille tarpeellisimpia?
3. Mitä puutteita historianantutkijat näkevät kuvailutiedoissa ja miten niitä voisi korjata?

Toivomme tulosten antavan viitteitä siitä, onko arkistolaitoksen 1990-luvulla aloittama työ kuvailustandardien ja hakemistojen parissa ollut arkistojen tutkimuskäyttäjien kannalta onnistunutta ja hyödyllistä. Tutkimuksen myötä selviää, onko kuvailutiedoilla

käyttöä vai suosivatko historiantutkijat vaihtoehtoisia keinoja aineiston kartoittamiseen. Vaikka kuvailutietoja käytettäisiinkin, on mahdollista, että käyttö osoittautuu hankalaksi tai pakonomaiseksi. Historiantutkijoiden kaltaiselta suurelta käyttäjäryhmältä saatu palaute auttaa arvioimaan uudelleen Arkistojen kuvailu- ja luettelointisääntöjen sisältöä. Se antaa merkittävän tutkijakäyttäjärühmän osalta suuntaviivoja nykyiselle kuvailun kehitystyölle. Tutkimus tarjoaa myös kaavan, jonka avulla voidaan selvittää muiden käyttäjäryhmien, kuten sukututkijoiden ja journalistien, kuvailuun liittyviä kokemuksia ja tarpeita.

4.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkielmassa pyritään kartoittamaan arkistoja käyttävien historiantutkijoiden mielipiteitä, joten kyseessä on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on usein tapana keskittyä pienehköön joukkoon tapauksia, joita pyritään analysoidaan mahdollisimman perusteellisesti. Aineistoa katsotaan olevan riittävästi, kun uudet tapaukset lakkaavat tuottamasta tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Tutkimuksen onnistumisen tai tieteellisyyden kriteerinä ei laadullisessa tutkimuksessa pidetäkään aineiston määrää vaan laatua. Pienikin harkinnanvarainen tapausmäärä saattaa tuottaa runsaasti aineistoa. (Eskola & Suoranta 2008, 18, 61–62.) Tärkeintä on, että aineiston avulla kyetään vastaamaan esitettyihin tutkimuskysymyksiin luotettavasti. Luotettavuus on aineistonhankinnan peruskriteeri, johon kuuluu sisäinen ja ulkoinen ulottuvuus. Sisäinen luotettavuus tarkoittaa sitä, miten hyvin koottu tutkimusaineisto kuvaa juuri niitä asioita ja ilmiöitä, joihin tutkimuksessa on tarkoitus perehtyä. Ulkoinen luotettavuus taas viittaa siihen, onko aineiston pohjalta tehtävissä yleisluontoisia päätelmiä. (Hakala 2010.)

Tutkielmassa käytettiin aineistonhankintamenetelmänä puolistrukturoituja yksilöhaastatteluja. Haastateltaviksi valittiin työkseen tieteellistä historiantutkimusta tekeviä henkilöitä. Haastattelututkimuksissa suositaan nykyään aiempaa keskustelelevampaa otetta (Eskola & Suoranta 2008, 85). Puolistrukturoitu haastattelu mahdollistaa vastaamisen omin sanoin, mutta se sallii silti haastattelijan ohjata tilannetta. Tämänäyttöisessä haastattelussa esitetään kaikille haastateltaville samat kysymykset ilman valmiita vastausvaihtoehtoja. (Eskola & Vastamäki 2010.)

Haastattelun vaihtoehtona harkittiin kyselytutkimusta. Haastattelu ja kysely ovat menetelmät, joilla vastaavien tutkimusten aineistot on tavallisesti kerätty. Vaikka verkkopohjainen kysely olisi todennäköisesti tuottanut haastatteluja suuremman vastaajajoukon, haastattelun uskottiin tuovan tiettyjä etuja. Ensinnäkin keskustelussa niin haastattelija kuin haastateltava pystyivät tarvittaessa esittämään tarkentavia kysymyksiä sekä pohtimaan kyselyä syvällisemmin kuvailutietoihin liittyviä hyötyjä, puutteita ja mahdollisuuksia. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 34–36) kirjoittavat, että haastattelu tukee lomaketutkimusta paremmin vastausten taustalla olevien motiivien selvittämistä. Se on menetelmänä joustava. Historiantutkimuksen metodeihin heikosti perehtyneinä kirjoittajat arvelivat olevan parasta antaa historiantutkijoiden itse kertoa näkemyksistään mahdollisimman vapaasti. Kaikkia haastatteluissa esiin nousseita näkökantoja ei olisi välttämättä osattu huomioida etukäteen kyselyä ja vastausvaihtoehtoja laadittaessa. Hirsjärvi ja Hurme (mts. 35) nimeävät yhdeksi haastattelun valitsemisen perusteeksi sen, että tutkittava aihe on ennestään melko tuntematon, jolloin tutkijoiden on vaikea etukäteen arvioida vastausten suuntaa. Toiseksi arkistokuvailuun liittyvät käsitteet oli helpompi esittää yleistajuisesti avoimessa keskustelussa. Kirjoittajat eivät olleet tietoisia historiantutkijoiden arkistokäsitteistön tuntemuksen tasosta ennen haastattelutilanteita. Kolmanneksi haastattelun tukena voitiin käyttää esimerkkikuvailutietoja (Liite 2) ja kuvailuelementtien listausta (Liite 3), joiden avulla haastateltavat pystyivät konkreettisesti osoittamaan, mitä he näkivät missäkin elementissä. Tällaisten kuvaavien esimerkkien saaminen on Hirsjärven ja Hurmeenkin (mts. 36) mielestä haastattelun etu. Haastateltaville näytetyt esimerkkikuvailutiedot tulostettiin paperille arkistotietokanta Vakasta. Kaikissa haastatteluissa käytettiin samaa esimerkkiä. Kyseessä on oikeusministeriön arkiston kuvailu, joka valittiin sen sisällöllisen runsauden sekä kuvailuelementtien monipuolisen käytön vuoksi. Esimerkki kattaa kuvailutasot arkistonmuodostajasta yksiköihin, mutta ei sisällä yleiskuvailua.

Haastattelututkimuksen haittoja ovat sen vaativuus ja aineiston käsittelyn hitaus. Lisäksi on mahdollista, että keskusteleavassa haastattelussa tulee kerättyä runsaasti tutkimusongelman kannalta epärelevanttia materiaalia. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 36–37.) Haastatteluun saadut tulokset ovat sidottuja haastattelutilanteeseen. Haastattelijan täytyy kyetä ohjaamaan keskustelua ja tarvittaessa pitämään haastateltavan vastausmotivaatiota yllä. Samalla hänen on huolehdittava myös oman kiinnostuksensa tason säilymisestä, sillä ikävystynyt haastattelija ei kykene motivoimaan haastateltavaa. (Hirsjärvi & Hurme

2008, 43.) Säljö (2004, 116) huomauttaa, että haastattelutilanteessa haastateltavat saattavat vastata sen mukaan, mitä he pitävät toivottavana vastata tai mitä heille sattuu tulemaan mieleen. Hänen mukaansa haastattelutilanteessa vaikuttaa kommunikatiivinen sopimus, joka velvoittaa vastaamaan kysymykseen, on asiaa ajatellut aikaisemmin tai ei. Toisin sanoen haastattelijan on tiedostettava se mahdollisuus, että saadut vastaukset on muotoiltu kiireessä ikään kuin sosiaalisen pakon edessä tai että vastaukset eivät heijastele haastateltavan todellisia mielipiteitä. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 116) toteavat myös, että jotkut haastateltavat pyrkivät vastaamaan muodollisen korrektisti ja velvollisuuden tunnosta, vaikka heillä ei olisi mielenkiintoa käsiteltäviä asioita kohtaan.

Tämän tutkimuksen tapauksessa edellä mainitut ongelmat eivät haitanneet kohtuuttomasti. Haastateltavat olivat hyvin motivoituneita kertomaan kokemuksistaan ja pysyivät kiitettävästi asiassa, mikä teki haastattelijoiden työstä vaivatonta. Epärelevanttia tietoa kertyi vain vähän. Arkistojen kuvailu ei kylläkään ollut herättänyt historianutkijoissa suuremmin ajatuksia ennen haastatteluja, joten aiheeseen liittyviä kokemuksia palautui heidän mieliinsä pikku hiljaa keskustelun edetessä. Kaikkiin kysymyksiin ei välttämättä osattu tarjota yhtä kattavia vastauksia lyhyellä miettimisajalla. Yksi haastateltavista pyysi saada nähdä haastattelukysymykset etukäteen, ja pyyntöön suostuttiin. Haastateltava ei kuitenkaan lopulta ollut ehtinyt perehtyä kysymyksiin kovin syvällisesti, joten käytännöllisesti katsoen kaikki haastateltavat antoivat vastauksensa yhtä valmistautumattomina. Muutamissa kohdin haastattelijat eivät onnistuneet esittämään kysymyksiään riittävän yksiselitteisesti, mikä johti väärinymmärryksistä johtuviin eroihin vastauksissa. Näissä tilanteissa kysymyksiä pyrittiin täsmentämään, mikäli ongelma havaittiin.

Laadullisessa tutkimuksessa ollaan tekemisissä mielipiteiden kanssa, mutta kiinnostavia ovat tutkittavien – tässä tapauksessa historianutkijoiden – eivät kirjoittajien mielipiteet. Eskola ja Suoranta (2008, 17) vaativat laadullisen tutkimuksen tekijöitä tunnistamaan omat esioletuksensa ja arvostuksensa, jotta ne eivät pääsisi häiritsemään haastattelutilannetta tai tulosten tulkintaa. Tavoitteena on tutkimuksen objektiivisuus, joka syntyy Eskolan ja Suorannan mukaan tutkijan oman subjektiivisuuden tunnistamisesta. Tämän tutkimuksen kohdalla kirjoittajat joutuivat tiedostamaan omat kirjastoaineistojen kuvailuun liittyvät käyttökokemuksensa, joita on kertynyt sekä asiakkaan että kirjastotyöntekijän ominaisuudessa. Kirjastojen kuvailun tuttuuden ei saanut antaa ohjata sitä, miten kirjoittajat esittelevät arkistokuvailua ja historianutkijoiden näkemyksiä tässä tutkimus-

raportissa. Ennako-oletuksena oli, että arkistoa kuvaavien tietojen hyödyntäminen on hankalampaa kuin kirjastojen kuvailun.

Kvalitatiivisten tutkimusten yhteydessä tutkittavat muodostavat harkinnanvaraisen näytteen. Muutamaa ihmistä haastatteleamalla pyritään hakemaan uutta tietoa ja avaamaan näkökulmia. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 58–59.) Hirsjärvi ja Hurme (mts. 107) neuvovat aloittamaan haastattelun laajoilla ja helpoilla kysymyksillä. Haastattelu etenee yleisistä kysymyksistä spesifisimpiin. Alun laajojen kysymysten tarkoitus on herättää haastateltavan mielenkiinto ja luoda tunne, että hän osaa antaa vastauksia.

Tutkimuksessa haastateltiin kuutta Tampereen yliopistossa työskentelevää historian tutkijaa. Haastattelut toteutettiin tutkijoiden omissa työhuoneissa, ja ne kestivät yhtä luokun ottamatta alle tunnin. Haastateltavien värvääminen aloitettiin toimittamalla historian laitokselle kaksi haastattelukutsua, ensimmäinen toukokuussa ja toinen elokuussa 2015. Koska kutsut eivät tuottaneet yhteydenottoja, kirjoittajat lähtivät kysymään tutkijoilta henkilökohtaisesti heidän kiinnostustaan tutkimukseen osallistumiseen. Jokainen tällä tavalla kohdattu tutkija, jolla oli kokemusta tutkimustyön tekemisestä suomalaisissa arkistoissa, suostui haastatteluun.

Haastattelut ajoittuivat loka-marraskuulle 2015. Koehaastatteluja ei tehty. Molemmat kirjoittajat olivat mukana haastattelutilanteissa. Tehtäviä vuoroteltiin siten, että välillä toinen esitti kysymyksiä ja keskusteli haastateltavan kanssa toisen tehdessä muistiinpanoja. Tietenkin myös muistiinpanoja tekevä osapuoli saattoi osallistua keskusteluun ja tehdä täydentäviä kysymyksiä. Tämä helpotti mahdollisten väärinymmärrysten huomaamisesta. Ensimmäistä haastattelua lukuun ottamatta kysymyslista oli kaikille samanlainen, mutta sen orjallisesta noudattamisesta poikettiin, jos saatu vastaus vaikutti suppealta tai käsitteli eri asiaa kuin haastattelijat olivat tarkoittaneet. Ensimmäisessä haastattelussa saatujen vastausten perusteella kysymyslistaan lisättiin kaksi kohtaa (Liite 1, kysymykset 2.2.1 ja 3.3.3). Haastattelutilanteiden verbaalinen viestintä nauhoitettiin muistin tueksi. Esimerkkikuvailutietoja ja elementtelistaa käsiteltäessä haastattelijat kirjoittivat muistiinpanoihin tai lausuivat ääneen, mitä kuvailutasoa tai -elementtiä komentoitiin, jos se ei muuten haastateltavan puheesta selvinnyt.

Viimeistään kutakin haastattelua seuraavana päivänä nauhoitteilta valikoitiin ja kirjoitettiin auki tietokoneelle haastattelukysymysten kannalta oleelliset osat analysointia varten. Tämänkin jälkeen kaikki nauhoitteet kuunneltiin vielä kokonaisuudessaan uudes-

taan. Jokaisen haastateltavan vastaukset kirjoitettiin omaan tekstitiedostoonsa, jotka tulostettiin myöhemmin vastausten rinnakkaisen tarkastelun helpottamiseksi. Vastausten yhteyteen kirjattiin aikaleimat, jolloin nauhoitteista saattoi helposti etsiä uudelleen tarvittavan kohdan. Koko haastatteludialogin kattava sanatarkka litterointi päätettiin jättää tekemättä. Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 138, 140) mukaan litterointi on työlästä ja hidasta ja päätelmien tekeminen ilman sitä onnistuu parhaiten tapauksissa, joissa haastateltavia on vain vähän ja haastattelut ovat suhteellisen lyhyitä. Tässä tapauksessa ei nähty tarpeelliseksi kirjoittaa auki koko haastattelua, koska päätelmiä pystyi tekemään nauhoitteiden ja muistiinpanojen perusteella. Nauhoitteet hävitettiin tutkimusraportin valmistuttua.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston keruu, analyysi, tulkinta ja raportointi kietoutuvat yhteen. Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on tiivistää ja selkeyttää hajanaista aineistoa ja siten lisätä sen informaatioarvoa. Analyysi edeltää tulkintojen tekoa. (Eskola & Suoranta 2008, 16, 137, 150). Hakalan (2010) mukaan alustavaa tulkintaa kuuluu tapahtua jo aineistoa kerättyä. Näin tapahtui, kun kirjoittajat tekivät nauhoitteiden perusteella tuoreeltaan valintoja siitä, mitkä osat keskusteluista oli tarpeen kirjoittaa auki ja mitkä ei. Alasuutari (1999, 78) varoittaa kuitenkin pitämästä aineiston keruun aikana tehtäviä havaintoja sellaisinaan tutkimustuloksina. Havaintoja täytyy analysoida ja tulkita, jotta päästään havainnoitavan toiminnan ja puheen ytimeen. Havaintoja kuuluu tarkastella ainoastaan etukäteen määritellyn näkökulman – toisin sanoen teoreettisen viitekehyksen – valossa. Kaikille havainnoituille tapauksille täytyy löytää selitys teoreettisen viitekehyksen kautta, vaikka se vaatisi viitekehyksen laajentamista. Mitään tapausta ei saa jättää pois siksi, että se ei ole kirjoittajan teorian mukainen. Laadullisessa tutkimuksessa argumentaatio pohjataan tutkimusaineiston kokonaisvaltaiseen tarkasteluun. (Alasuutari 1999, 38, 79.)

Hirsjärvi ja Hurmekin (2008, 135–136) kehottavat aloittamaan aineiston käsittelyn ja analysoinnin jo keruuvaiheessa tai mahdollisimman pian sen jälkeen, koska silloin haastattelu on vielä tuoreessa muistissa. Myös mahdollisten täydennysten ja selvennysten teko onnistuu parhaiten tuoreeltaan. Ei ole olemassa yhtä oikeaa analyysitapaa. Analyysi alkaa kuitenkin yleensä jo haastattelun aikana ja jatkuu siten, että aineisto säilyy sanallisessa muodossa. Aineiston pohjalta tehdään induktiivisia tai abduktiivisia päätelmiä. Induktiivinen päättely on aineistolähtöistä, eli kerätyn aineiston pohjalta tehdään johtopäätöksiä. Abduktiivisessa päättelyssä lähtökohtana on jokin teoreettinen idea, jota

pyritään todentamaan aineiston avulla. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 135–136.) Tässä tutkimuksessa ei tehty jälkikäteen täydennyskysymyksiä, vaikka eräissä kohdin sitä harkittiin. Uudet kuuntelukerrat toivat kuitenkin kirjoittajien mielestä riittävää selkeyttä tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Päättely oli aineistolähtöistä. Haastatteluaineistosta ja sen perusteella tehdyistä tulkinnoista keskusteltiin, kunnes kirjoittajat päätyivät yksimielisyyteen johtopäätöksissään. Tarvittaessa palattiin kuuntelemaan ja varmistamaan asioita ennen tulosten kirjaamista raporttiin.

5 TULOKSET

Tässä luvussa perehdytään haastattelujen antiin. Luku jakautuu kolmeen osaan tutkimuskysymyksiä vastaavalla tavalla. Ensimmäisessä kerrotaan, miten paljon ja millä tavoilla haastatellut historiantutkijat kertoivat käyttävänsä kuvailutietoja. Toisessa puoleudutaan tarkemmin kuvailun eri osa-alueisiin, joita tutkijat pitivät työnsä kannalta keskeisimpinä. Kolmannessa osassa kerrotaan ongelmista ja kuvailun puutteista, joihin tutkijat olivat törmänneet, sekä heidän toiveistaan kuvailun kehittämisen suhteen. Tulosten perusteella kuvailutiedot ovat tärkeä apuväline historiantutkijoille. Niitä käytetään hyväksi aineistoa jäsenettäessä, tietoa etsittäessä ja asiakirjoja tilattaessa. Kuvailuja luetaan yleensä ensin sähköisesti omalta työpisteeltä, mutta paperisiakin versioita halutaan tutkia arkistotiloissa. Eri kuvailutasojen ja -elementtien käyttöä ohjaavat tutkimusaihe sekä se, kuinka tuttuja arkistonmuodostaja ja arkisto ovat ennestään. Historiantutkijat vaikuttavat perustyytyväisiltä tarjolla oleviin kuvailutietoihin. Merkittävintä haittaa aiheutuu ajoittaisesta kuvailun puutteellisuudesta, joka koskee erityisesti alempia kuvailutasoja. Toisaalta kattavakaan kuvailu ei välttämättä käsittele aineistoa siitä näkökulmasta, josta tutkija lähestyy sitä.

Haastatelluista historiantutkijoista neljä oli naisia ja kaksi miehiä. Haastattelujen aluksi heitä pyydettiin kertomaan lyhyesti tutkimusaloistaan sekä tutkimus- ja arkistonkäyttökokemuksensa määrästä. Haastateltavien tutkimuskohteet vaihtelivat ajallisesti siten, että kaksi heistä (haastateltavat 1 ja 6) tutki uuden ajan alun vuosisatoja noin 1500-luvulta 1700-luvun loppuun. Muut neljä tutkivat uudempaa, 1800–1900-lukujen historiaa. Mukana oli talous- ja sosiaalhistoriaa, talonpoikaishistoriaa ja kaupunkien historiaa hieman eri näkökulmista. Tutkijoiden kokemuksen määrä vaihteli 12:sta 25 vuoteen, joten jokainen oli tehnyt työtään jo pitkään. Kaikki olivat turvautuneet arkistolähteisiin jossakin uransa vaiheessa, vaikka eräät kertoivat, että viime aikoina muut työt olivat syöneet tutkimukseen käytettävää aikaa. Kuitenkin kokemuksia oli kertynyt varsin runsaasti arkistolaitoksen palveluista, kaupunginarkistoista ja muista suomalaisista arkistoista. Jotkut olivat käyttäneet ulkomaisiakin arkistoja. Nimeltä mainittiin Ruotsi, Venäjä ja Englanti.

5.1 Käyttö

Kuvailun käsite oli monelle haastateltavalle aluksi suhteellisen vieras. Heillä ei ollut tarkkaa käsitystä siitä, mitä kaikkea kuuluu kuvailun piiriin. Käsite saatettiin yhdistää pelkästään arkistoluettelon tekstiosioon, jossa lukee ”kuvailu” tai ”kuvaus”. Ainoastaan kaksi tutkijaa piti esimerkiksi arkistonmuodostajan ja sarjojen nimiä kuvailuna, muuten luettelot ja kuvailu nähtiin eri asioina. Yksi oletti kuvailulla tarkoitettavan asiakirjan liittämistä laajempaan kontekstiin. Kaksi tutkijaa ei osannut pelkän käsitteen perusteella määritellä kuvailua lainkaan. Kuitenkin haastattelujen edetessä selvisi, että kaikki olivat käyttäneet tarjotun esimerkkikuvailun kaltaisia tietoja ainakin jonkin verran.

”Kyllä mä hyödynnän niitä, siis kyllä mä luen sen mitä siinä kuvailussa lukee siltä varalta, että se kertoisi sen, mitä minä haluan tietää.” (haastateltava 1)

Haastateltavien mukaan kuvailun tarpeellisuus ja käytön määrä riippuvat monesti tutkijan aiemmista tiedoista ja tutkimusaiheesta. Eräs haastateltava ilmaisi, että eri aiheiden kohdalla voi olla vaihtelevan selvää, mitä tietoa arkistosta tarvitsee. Kaikki aiheet eivät vaadi kuvailevaa tietoa samalla tavalla. Mikäli tutkija on muuta kautta saanut tiedon hakemastaan aineistosta tai hänellä on aiempaa kokemusta vastaavalla tavalla järjestystä arkistosta, hän voi valikoida tarvitsemansa materiaalit suoraan arkistoluetteloista lukematta pidempiä sanallisia kuvauksia. Tällöinkin tietoa etsittäessä turvataan toki nimiin, jotka aineistoille on luetteloinnin yhteydessä annettu. Suurinta tarvetta kuvailutiedoille on silloin, kun tutkittavana on ennestään tuntematon arkistonmuodostajaorganisaatio, arkisto tai aineistotyyppi. Kuvailun avulla saatetaan orientoitua uuteen materiaaliin ja päätellä, sisältääkö se oman tutkimuksen kannalta hyödyllistä tietoa.

”Jos rupee tutkii jotain aihetta, niin ensimmäisenä haluaa nähdä, mitä on tarjolla, vähän niin kuin menu ravintolassa – mitähän tästä nyt valitsisi sitten ja mikä olisi tähän tarkoitukseen sopivin [aineisto].” (haastateltava 6)

Erään haastateltavan sanoin kuvailu auttaa määrittämään, mistä kohtaa arkistoa sen läpikäyminen kannattaa aloittaa. Hänen mukaansa kuvailun ansiosta aineistoja pystyy jäsentämään etukäteen. Sähköisiä arkistohakemistoja, kuten Vakkaa, käytetään paljon tähän tarkoitukseen. Haastateltavat pitivät poikkeuksetta käteväenä ja työtään nopeuttavana sitä, että oman työpöydän ääressä pystyy tutustumaan arkiston sisältöön, etsimään

mahdollisesti relevanttia aineistoa ja suunnittelemaan arkistovierailuja. Arkistoaineiston tutkimiseen käytettävän ajan niukkuus tuli ilmi useammassa haastattelussa, ja siihen haetaan apua varsinkin sähköisistä kuvailutiedoista. Vierailuista fyysisiin arkistoihin halutaan saada mahdollisimman paljon irti.

”Tutkimusaikaa on todella vähän, niin kyl se [kuvailun lukeminen] on aika keskeistä. Silloin kun oli väitöskirjantekijä, aika paljon meni vaan [arkistoihin] ja oli aikaa lukea. Tällä hetkellä ne [kuvailut] on aika tärkeitä.” (haastateltava 2)

”Yrittää vaan mahdollisimman nopeesti saada arkistossa mahdollisimman paljon aikaan. ... Varsinkin jos menee kauemmaks, niin tietyst yrittää saada paljon aikaan lyhyessä ajassa, kun siellä on. Hyödyllisiäähän ne [kuvailut] tietysti on, jos ne avaa sitä asiaa ja tulee sitte helpommin löydettyä ne materiaalit, mitä eniten kaipaa.” (haastateltava 3)

Sähköisen hakemiston tuomasta ajansäästöstä huolimatta paperiversiotkin ovat yhä runsaassa käytössä arkistotiloissa. Sähköisten ja paperisten hakemistojen sisältämät tiedot saattavat täydentää toisiaan. Kolme haastateltavaa huomioi, että paperiversioista löytyy sellaista tietoa, jota ei ole sähköisissä hakemistoissa. Toisaalta eräs huomautti, että paperihakemistosta löydetty tieto täytyy aina – mahdollisesti arkistonhoitajan avustuksella – etsiä vielä sähköisestä järjestelmästä, koska arkistolaitoksen asiakirjatilaukset tehdään nykyään sähköisinä. Yhden haastateltavan mielestä paperiset hakemistot ovat jossain määrin sähköisiä helpompia selata. Toinen piti itseään ”vanhanaikaisena ihmisenä” ja kertoi lukevansa mielellään pidempiä kuvailutekstejä paperilta. Kolmas arveli löytäneensä tietoa parhaiten vanhoista, paksuista paperiluetteloista. Lisäksi neljäs kertoi jättävänsä joskus tarkoituksella tiedonetsintänsä optimoimatta sähköisen kuvailun avulla. Sen sijaan hän suosii arkistoon menemistä ja paikan päällä hakemista ja kyselemistä. Näin pystyy täydentämään sähköisistä hakemistoista kerättyä tietoa.

”Arkistoissa olemisessa ja työskentelyssä on se oma viehätöksensä. ... Mä en oo niinku semmonen, et mää välttämät kuitenkaa ihan hirveesti optimoisin täältä [työhuoneesta] käsin. Kyl mä monesti sitten meen sinne [arkistoon], kun mä tiedän, et kun mul on joku haisu, et on kiva tavallaan kysyy ja kattoo siellä, et löytyykö sieltä sillai käsipelillä ja jotain. Siinä mielessä kyl molempia käytän yhä. Ja toki ne aina sitten ne fyysiset siellä olevat kuvailut,

niitähän käyttää joka tapauksessa, vaikka sä oot niinku etukäteenkin [katsonut] niin kyllähän sä sitten luet vielä sen kuvailun mikä siinä on ja sehän on usein ja saattaa olla pidempi ku vaikka tossa [verkossa] luettava.” (haastateltava 4)

Kuvailusta ajateltiin olevan useimmissa tapauksissa apua tiedon löytämisen kannalta, eikä sen tarvitse välttämättä olla kovin laajakaan. Pelkkä otsikko tai vastaava perustieto voi auttaa oikeille jäljille. Kuitenkin, jos haussa on jokin tietty yksityiskohta, tarkoista kuvailuista on suurta hyötyä.

”Joskus tietenkkin voi hakee jotakin ihan yhtä yksittäistäkin juttua. Silloin ois tosi tietenkkin tärkeätä, et se kuvailu olis mahdollisimman yksityiskohtainen ja pitkä...” (haastateltava 4)

Kuvailutiedot vaikuttavat omalta osaltaan siihen, mitkä löytämistään aineistoista tutkijat tilaavat nähtäviksi. Päätöksentekoa ohjaavat kuitenkin myös tutkijan kokemus sekä esitiedot tutkimusaiheesta ja arkiston sisältämästä materiaalista. Toisinaan pelkän kuvailun avulla saadaan riittävästi tietoa, jolloin ei tarvitse tilata aineistoa tai etsiä vastaavaa, esimerkiksi arkistonmuodostajaa koskevaa, tietoa muusta lähteestä. Usein, varsinkin jos kuvailu on suurpiirteinen, täytyy aineisto tilata nähtäväksi ”varmuuden vuoksi”. Siten tutkijat varmistuvat, että kuvailija ei ole jättänyt jotakin kertomatta tai että aineiston joukkoon ei ole muuten päätenyt mitään oman työn kannalta oleellista.

”Joskus mieltii, kannattaisko kattoo kuitenkin läpi sellainenkin, mikä ei heti kiinnosta tai tunnu kohdistuvan, koska sinne on saattanut päätyä silti jotain oleellista.” (haastateltava 6)

”On oppinu sitten tässä työn ohessa vuosien mittaan siihen, että kun näitä arkistoluetteloja käy läpi, että niitä ei niin kauhean helposti hylkää. Tai voi tilata sellasta materiaalia, joka on vähän siinä, että ei voi olla ollenkaan varma, onks tässä mitään omaan tutkimukseen liittyvää. Mutta sitten ottaa sen sen takia, että tässä kuitenkin voi olla. Mutta sitä ei voi kyllä etukäteen tietää.” (haastateltava 3)

Yksi haastateltava perusteli tutkimuseettisillä syillä sitä, että hän karsii kuvailun perusteella ainoastaan selkeästi epärelevantin materiaalin. Kaiken muun hän katsoo itse läpi ainakin pintapuolisesti. Silti hän ei pidä kuvailua sinänsä epäluotettavana.

”Jos mä itse tutkin ... niin kyllä mä katson sen aineiston aika usein loppujen lopuks. Tietenkin on niin, että se on sellaista skannausta. Siinähan menee totta kai paljon ohi, mutta sellasta jota mä en ole ajatellukaan käyttää. ... Et kyllä mun täytyy niinku tavallaan se koko aineisto jollain tavalla kahlata läpi ja katsoa. ... Kyse ei ole oikeastaan luottamisesta, ei ole luottamuskysymys, vaan kyse on niinku semmosesta mun eettisestä ratkaisusta ja sellasesta jonkinlaisen tason säilyttämisestä.” (haastateltava 5)

Useimmat haastateltavat ilmaisivat olevansa valmiita tilaamaan ja käymään läpi hie-mankin relevantilta vaikuttavan aineiston, oli se otsikoitu miten hyvänsä. Näin toimies-saan he toivovat löytävänsä jotakin heille tärkeää, vaikka myönsivät joutuvansa usein pettymään. Toisinaan on käynyt niinkin, että kuvailu on ollut rikkaampi kuin itse aineis-to. Tutkijassa on siis saattanut kuvailun perusteella herätä turha toivo tilatun materiaalin relevanssista.

”Siis niinku kuvittelen, että joku paperi olisi mielenkiintoinen, mut ei se ole-kaan? Sitähän sattuu vähän päästä.” (haastateltava 1)

Jokainen haastateltava oli joutunut tällaiseen tilanteeseen. He eivät silti epäilleet kuvai-lutekstin asianmukaisuutta. Sen sijaan he pitivät luontevana osana tutkimusprosessia sitä, että tilatuksi tulee aineistoa, jonka sisältö ei olekaan etsityn kaltainen. Myös tutki-jan omat odotukset aineiston löytymisestä voivat olla ylioptimistiset, jolloin halutaan tarttua jokaiseen tiedonmuruseen. Mieluummin luetaan ylimääräistä materiaalia kuin jätetään jotain vähänkin asiaan kuuluvalta vaikuttavaa tutkimatta.

”...tavallaan sitä ei voi välttää. Sitä jotenkin, kun tekee jotain tutkimusta, on niin sen asian sisällä hakemassa just sitä [tietoa] ja jotenkin ajattelee, et ’hei, tässä voi olla jotain siitä’. Mun mielestä tätä maailmaa ei voi saada täydelliseksi, joten parempi katsoa [aineisto] läpi.” (haastateltava 2)

Tutkijoiden mukaan kuvailutiedot tukevat aineiston tulkitsemista siten, että ne asettavat käsillä olevan materiaalin kontekstiin. Yhden haastateltavan sanoin kuvailu voi valottaa

asiakirjan luomisajankohdan yhteiskunnallista tilaa ja selventää, miten ja milloin aineisto on koottu. Tähän tarkoitukseen kuvailutietoja ei kuitenkaan välttämättä tarvita. Tarve vaihtelee aineistokohtaisesti ja tutkijan kokemuksen mukaan. Erään tutkijan mukaan varsinkin ”keräilyerien”, kuten hän nimitti sekalaisten asiakirjojen joukkoja, tulkitsemisessa kuvailusta on hyötyä. Selkeämmin muodostuneiden kokonaisuuksien, kuten henki- ja maakirjojen, kohdalla kuvailu ei kuitenkaan ole hänelle yhtä olennainen. Samaa mieltä oli toinen haastateltava, joka kertoi, että kokemus auttaa päättelämään arkiston sisällön joissain tapauksissa. Yksi tutkija uskoi, että kontekstia koskien riittää yleisten perustietojen kertominen, koska tutkijan täytyisi pystyä turvaamaan etupäässä omaan kokemukseensa ja keräämäänsä tietämykseen varsinaista asiakirjasisältöä lukiessaan. Hän arveli kuitenkin, että historian opiskelijat voisivat hyötyä tyhjentävämmästä kuvailusta, mutta ei neuvonut uhraamaan arkistojen vähiä resursseja sellaiseen työhön.

Vaikka haastateltavat pitivät kuvailua tärkeänä tietovarantona, se toimii heidän mielestään parhaiten yhdessä muiden tiedonhankintatapojen kanssa. Kuvailun lukeminen ei siis ole ainoa primaarilähteiden paikallistamiskeino, eikä tutkimusprosessi yleensä käynnisty suoraan hakemistojen selaamisella. Sen sijaan ensimmäinen askel on, kuten tutkimuksen tekemisessä yleensä, aiempiin julkaisuihin ja niiden lähdeluetteloihin tutustuminen. Toisten tutkijoiden käyttämät arkistolähteet tarjoavat vihjeitä, joiden avulla suunnitella omaa lähteidenetsintää. Myös suora keskustelu kollegojen kanssa saattaa tuottaa ehdotuksia helposti ja nopeasti. Kuten eräs haastateltava totesi, kaikkea ei voi mitenkään itse tietää ja saada selville.

Arkistonhoitajat nähtiin niin ikään merkittävänä resurssina. Heiltä löytyy haastateltavien mukaan runsaasti hiljaista, heidän kokemukseensa ja ammatilliseen osaamiseensa pohjautuvaa tietoa, joka ei koskaan päädy osaksi hakemistoja. Heidän avullaan on mahdollista löytää enemmän aineistoja kuin pelkästään kuvailua lukemalla. Jotkut haastateltavat pitivät arkistohenkilökunnan kanssa keskustelemista kuvailun käyttöä helpompana ja mielekkäämpänä, koska keskustelun aikana tutkija pystyy avaamaan tutkimusaihettaan ja saamaan sitä koskevia aineistoehdotuksia. Yhden haastateltavan sanoin arkistonhoitajan ja tutkijan maailmat kohtaavat vuorovaikutuksessa paremmin kuin hakemiston sivuilla. Vaikka arkistonhoitajilta ei suurten aineistomäärien vuoksi odoteta kattavia vastauksia, niin heiltä voi saada sopivia vihjeitä aineistoista vähäisilläkin alkutiedoilla erityisesti tapauksissa, joissa tutkimusaihe on kompleksinen. Esimerkkeinä mainittiin muualla säilytettävät materiaalit tai sanomalehtileikekokoelmat, jotka eivät välttämättä

käy ilmi kuvailutiedoista tai joita ei osaa etsiä oikean arkistonmuodostajan alta. Erään haastateltavan mukaan arkistonhoitajien tietämyksen hyödyntäminen vaatii kuitenkin edes hieman ennakkotietoa.

”Yleensä arkistonhoitajan kanssa tulee juteltua siinä vaiheessa, kun melkein tietää jotain. Eli tietää, että pitäisi olla jotakin ja haluaa tietää siitä lisää, sen saatavuudesta ja yksityiskohdista. Mut pitää tietää jotain. Se on vähän niinku Google Maps, et sinne pitää osata syöttää hakusana.” (haastateltava 1)

Vain yksi haastatelluista kertoi hakevansa pohjatietoa Googlen avulla. Internetin hakukoneiden huonoksi puoleksi hän mainitsi sen, että ne eivät tarjoa pääsyä suljettuihin arkistotietokantoihin.

”Joskus voi vaikka ihan googlettamalla niin tota hyvässä lykyssä [löytää], mutta sieltähän ei pääse sitte noihin tommosiin sisäisen verkon tietoihin suoraan.” (haastateltava 5)

5.2 Osa-alueet

Haastateltavat olivat tottuneet kuvailutietojen monitasoiseen rakenteeseen, joka johdat-
taa tutkijan portaittain yksityiskohtaisempaan tietoon. Se on kuitenkin vaatinut opette-
lua.

”Myönnän sen, että täytyyhän tätä osata lukea, että tietää, mitä nää on nää erilaiset kohdat.” (haastateltava 1)

”Arkistoissa on oppinu lukemaan tätä [tasorakennetta], mut tää on selkeesti niinku opittu asia.” (haastateltava 2)

Tutkimusuran alussa rakenteen ymmärtämiseen oli saatu apua vanhemmilta tutkijoilta ja arkistonhoitajilta. Erään haastateltavan mukaan oppimista on tukenut sekin, että arkistolähteet merkitään tutkimusten lähdeluetteloihin tasojärjestelmän mukaisesti joko yläta-
solta alatasoille tai päinvastoin. Lähdemerkinnät ovat näin ollen tehneet arkiston moni-
tasoisesta rakenteesta loogisen tuntuksen.

Lähes kaikkien haastateltavien mielestä rakenne auttaa hahmottamaan arkiston sisältämää materiaalia. Sen ajateltiin yhtäältä olevan hyvä asiakokonaisuuksien ymmärtämisen kannalta kaiken tasoisille tiedonhakijoille. Toisaalta uskottiin sen selkiyttävän asiakirjojen alkuperää ja säilyttävän provenienssin, mikä on historiantutkimuksen metodin ja lähdekritiikin kannalta olennaista. Vakka-arkistotietokannan yläreunassa näkyvä polku, joka osoittaa, millä kuvailutasolla liikutaan ja mitkä on jätetty taakse, nähtiin hyödyllisenä tiedonetsinnässä. Polku auttaa siis liittämään alemmat kuvailutasot osaksi arkistokokonaisuutta. Vain yksi tutkija oli selkeästi kriittisellä kannalla kuvailun monitasoisuutta kohtaan. Tätä kritiikkiä käsitellään seuraavassa luvussa. Toinenkin huomioi, että monitasoisesta kuvailusta saa toisinaan harhaanjohtavan käsityksen tarjolla olevan aineiston määrästä. Jos alempia tasoja on kuvailtu hyvin lyhyesti, tutkijalle voi syntyä mielikuva materiaalin niukkuudesta, vaikka todellisuus olisi päinvastainen. Hyllymetrimäärä esitetään Vakassa pelkästään arkistotasolla, joten tutkija ei tilausta tehdessään tiedä tarkalleen, kuinka paljon aineistoa löytyy. Toisaalta koko arkiston hyllymetrimäärän perusteella pystyy haastateltavan mukaan tekemään arvioita pienempien osakokonaisuuksien laajuudesta.

Miltä kuvailutasolta tutkija aloittaa tiedonetsintänsä, riippuu haastateltavien mukaan siitä, mitä hän on hakemassa ja kuinka hyvin hän on perillä tutkimusaiheestaan. Myös tottumukset ohjaavat. Siinä missä yhdellä on tapana aloittaa arkiston tutkiminen aina kaiken tarjolla olevan kuvailutiedon lukemisella, suunnistaa toinen yleensä suoraan sille tasolle, jolta arvelee itseään kiinnostavien tietojen löytyvän. Jotkut haastateltavat kertoivat hakevansa arkistolähteitä yleensä vasta siinä vaiheessa, kun arkistonmuodostaja on jo tuttu. Siten he voivat siirtyä suoraan arkistotason sarjalistaukseen. Tälle tasolle siirytään myös, kun haussa on jokin tietty aineistolaji. Monet ilmaisivat pitävänsä sarjalistauksen esitystavasta. Haastateltavien mukaan listaus tarjoaa selkeimmän kokonaiskuvan kaikesta arkistoon kuuluvasta aineistosta, ja siksi se onkin keskeisessä asemassa tiedonetsinnässä. Tuntemattoman arkistonmuodostajan tapauksessa koko kuvailu luetaan ylimmältä tasolta alkaen. Arkistonmuodostajatasolta voidaan etsiä vastauksia kysymyksiin, joiden ei oleteta edellyttävän varsinaisen aineiston tilaamista. Taso myös ohjaa tutkijan kiinnostuksen tiettyyn arkistoon, josta ryhdytään hakemaan vastausta omaan tutkimuskysymykseen. Haastateltavat kuvasivat tämän tason tietojen tutkimista lähinnä kertaluonteiseksi, joten niihin palataan harvoin sen jälkeen, kun ne on kerran luettu.

Arkistonmuodostajatasen kuvailussa eri haastateltavia kiinnostivat hieman eri elementit. Eräs mainitsi lukevansa mieluiten tietoja historiasta ja elämäkerrasta sekä arkistonmuodostajan tehtävistä ja julkaisuista, koska ne tuntuivat sopivan luontevasti historiantutkijan työnkuvaan. Hän ei ymmärtänyt, miksi esimerkkikuvailussa tarjotaan ensimmäisenä arkistonmuodostusprosessista kertovaa tietoa, joka vaikutti hyvin raskaalta ja vaikealukuiselta.

*”Tietoahan voi olla vaikka kuinka paljon, eikä se haittaa tee. Mutta taval-
laan, kun se tulee tässä ensimmäisenä, on lannistavaa ja putoaa kärryiltä.”*

(haastateltava 2)

Hän arveli kuitenkin, että joissain tilanteissa arkistonmuodostuksestakin voi olla tarpeen lukea. Toinen tutkija puolestaan piti arkistonmuodostusprosessia erittäin tärkeänä tietona ja kertoi, että runsas arkistonmuodostukseen liittyvä kuvaus mahdollistaa tarkempien hakujen muotoilun. Eräs haastateltava sanoi arvioivansa arkiston sisältämän tiedon laatua juuri arkistonmuodostusprosessin kuvauksen avulla. Arvion aineiston relevanssista omalle työlleen hän perustaa todennäköisimmin arkistonmuodostajan tehtäväkuvaukseen. Tällöin hänellä on haussa jotakin aihekokonaisuutta koskeva aineisto. Historiaa ja elämäkertaa hän ei pitänyt lainkaan tarpeellisena lukea, paitsi niissä tapauksissa, joissa ei muuten kykene päättämään, mistä arkistossa on kyse. Silloinkin vastaavan tiedon saa haastateltavan mukaan selville helpommin muualta. Hakiessaan tiettyä lähdettä tai lähdesarjaa hän luottaa arkistonmuodostajan nykyiseen ja aiempiin nimiin, vuosilukuihin ja arkistojen nimiin. Kaksi muutakin tutkijaa mainitsi tarkastelevansa listaa arkistonmuodostajan eri arkistoista ja päättävänsä siten, kuinka edetä kuvailuhierarkiassa alemmille tasoille. Kaikkien haastateltavien tavoitteena oli päästä mahdollisimman pian arkistonmuodostajatasen yli arkistotason sarjalistaukseen ja edelleen sarjatasen yksikölistaukseen, ”lähempänä aineistoja oleviin kuvailuihin”, kuten muuan tutkija ilmaisi.

Arkistojen kuvailu- ja luettelointisäännöissä tietojen siirron ja yhteiskäyttöisyyden kanalta keskeisiksi merkityt elementit – nimet, aikamääreet, historia tai elämäkerta, tietosisältö, hakusanat, aineiston laajuus, asiakirjakieli, käyttörajoitukset ja edeltäjät/seuraajat – saivat kannatusta haastateltavilta. He ajattelivat kyseisistä elementeistä olevan hyötyä myös heille ja uskoivat, että arkistohenkilökunta on valinnut ne huolella. Ainoastaan yksi haastateltava, kuten aiemminkin on mainittu, piti arkistonmuodostajan historian tai elämäkerran esittämistä vähemmän olennaisena. Muilta osin hän piti sisäl-

tötietojen alueen elementtejä hyvin tärkeinä, samoin kuin identifiointitietojen aluetta, joka auttaa aineiston löytämisessä. Käytettävyystietojen alueen elementtejä hän kertoi tarkastelevansa siinä vaiheessa, kun on jo löytänyt etsimänsä asiakirjan. Edellisten lisäksi haastateltavat poimivat kuvailu- ja luettelointisääntöjen elementtilistasta seuraavia itselleen merkityksellisiä tietoja: maantieteellinen toiminta-alue, arkistonmuodostusprosessi, hävinnyt/hävitetty, liittyvät aineistot sekä muualla säilytettävä aineisto. Aikamääreet ja maantieteellinen toiminta-alue auttavat aineiston rajaamisessa, jos tutkimuskohde on tietty aikakausi tai alue. Arkistonmuodostusprosessista oltiin kiinnostuneita varsinkin epävirallisempien arkistojen kohdalla. Erään haastateltavan mukaan arkistonmuodostusprosessin ymmärtämisen tärkeys kasvaa sitä mukaa, mitä yksityisemmiksi aineistot käyvät. Muualla säilytettävistä ja liittyvistä aineistoista todettiin, että vaikka sellaisten tietojen kokoaminen aiheuttaa vaivaa arkistonhoitajille, ne luovat kontekstia ja auttavat tutkijaa hahmottamaan eri paikoissa sijaitsevien aineistokokonaisuuksien välisiä liitoksia.

Nimien, aikamääreiden ja maantieteellisen toiminta-alueen merkitys korostuu tiedonhakuja tehtäessä. Valtaosa haastateltavista kertoi käyttävänsä sähköisissä hakemistoissa hakusanoina nimiä – niin henkilöiden, organisaatioiden kuin paikkojenkin. Paikkojen nimet tuottavat erään haastateltavan mukaan kattavimmin tuloksia. Hakusanojen valinnassa on monta kertaa hyödynnettävä tutkimustyön tuomaa tietämystä ja mielikuvitustakin. Toisin sanoen sanat on valittava siten, että niillä löytyy arkistosta vastaus etsittyyn kysymykseen. Esimerkkinä tästä mainittiin kansanuskontojen tutkimus, johon liittyvää aineistoa ei tavoita yksittäisellä aiheenmukaisella hakusanalla. Tutkijan on tunnettava kansanuskontojen harjoittamisesta langetettuja rangaistuksia ja sitä kautta osattava etsiä oikeuslähteitä. Asiakirjatyyppejenkin nimet nousivat siis muutamassa haastattelussa esiin mahdollisina hakusanoina. Järjestely- ja kuvailukäytäntöjen mahdolliset muutokset hankaloittavat tosin tällaisia hakuja. Tutkijan on oltava tarkkana asiakirjatyyppejen nimitysten kanssa ja mahdollisesti tunnettava järjestelyn ja kuvailun historiaa saavuttaakseen kattavampia hakutuloksia.

”Jos mä haen henkikirjaa, niin se antaa mulle 1800-luvun henkikirjat sillä hakusanalla. Se ei anna niitä läänintilien tositek kirjoissa olevia henkikirjoja, koska ne on tositek kirjoja. Ne henkikirjat niin kun tavallaan on siellä tositek kirjoissa 1600- ja 1700-luvullakin, niin ne ei tuu esiin sillä henkikirjasanalla silloin.” (haastateltava 6)

Jotkut haastateltavat kertoivat tehneensä myös aiheenmukaisia hakuja. Tällöin on hyötyä kuvailuun liitetyistä avain- tai hakusanoista. Vaikka ne olisivatkin oman tutkimusaiheen kannalta ”väärä”, niiden avulla on mahdollista tehdä päätelmiä arkiston asiasisälöstä. Yleinen ajatus oli, että kaikenlaisia hakusanoja on kokeiltava mahdollisimman kattavien tulosten saamiseksi. Eräessä haastattelussa huomautettiin sanojen voivan olla käytännössä mitä tahansa, koska on sellaisiakin aineistoja, jotka on kokonaan kirjoitettu auki. Haastateltavan mielestä näin suuri kuvailun tarkkuus voi kuitenkin johtaa jopa liian moniin hakutuloksiin. Hän jatkoi, että mitä muodollisemmasta arkistosta on kyse, sitä haastavampaa hakusanojen keksiminen yleensä on. Sanojen valintaan liittyy oppimisprosessi. Uudesta tutkimusaiheesta tehdyt ensimmäiset tiedonhaut eivät ole välttämättä menestyksekkäitä, mutta yritysten myötä tutkija oppii muokkaamaan hakujaan paremmin kuvailua vastaaviksi.

”Yleensä ensin ei ja sitten myöhemmin, kun keksin uusia hakusanoja, mikä vois tuottaa oikeenlaista kamaa, niin sitten se ennen pitkää löytyy.” (haastateltava 1)

Eräs tutkija nimesi hakemisen perusongelmaksi sen, että onnistuneiden hakujen tekemiseksi olisi tunnettava sanasto, jolla aineisto on kuvailtu. Hänen mielestään ei voi koskaan saavuttaa täyttä varmuutta siitä, kuinka tyhjentäviä tuloksia hakusanavalinnat ovat tuottaneet.

”Jää semmoinen epävarmuustekijä, että olenko nyt osannu hakea oikeilla sanoilla ja olenko mä löytänyt edes tästä kyseisestä aineistosta kaiken sen, mikä olis relevanttia...” (haastateltava 5)

Ongelma on haastateltavan mukaan vältettävissä, jos tietää arkistonmuodostajan. Silloin voi käydä selailemaan hakemistoa ja pääsee siirtymään haluamalleen kuvailutasolle.

Tutkijan tiedonintressit ja aineisto vaikuttavat haastateltavien mukaan eri kuvailuelementtien merkitykseen. Jos tiedossa on, että aineistoa täytyy olla saatavilla jossakin, vaikka ei välittömästi onnistu paikantamaan sitä, käydään läpi kaikki mahdollinen kuvailu johtolankojen keräämiseksi. Eri aineistojen kohdalla turvaudutaan eri elementteihin, eikä niitä kaikkia välttämättä tarvita joka kerta samalla tavalla. Vaikka jotkin elementit ovat toisia harvemmin käytössä – esimerkiksi eräs haastateltava mainitsi katsojansa omistus- ja käsittelytietojen sekä viitetietojen alueen elementtejä ”luvattoman

harvoin” – eivät haastateltavat kokeneet mitään kuvailutietoa turhaksi. He tiedostivat, että mikä hyvänsä tieto voi osoittautua hyödylliseksi jollekin tutkijalle jossain tilanteessa.

”Mieluummin tietoa kuin ei tietoa.” (haastateltava 5)

5.3 Ongelmat ja ratkaisut

Haastatteluissa ilmenneet ongelmat koskevat kuvailutietojen kattavuutta, löydettävyyttä sekä sähköisten hakemistojen toimintaa. Jonkin verran palautetta tuli myös kuvailutekstin vaikeaselkoisuudesta. Haastateltavien mukaan arkisto-organisaatioiden välillä ilmenee eroja kuvailun runsaudessa sekä siinä, kuinka helposti kaivatun kuvailutiedon tavoittaa. He kertoivat kuvailujen vaihtelevan äärimmäisen hyvistä todella minimaalisiin. Täysin puuttuviin kuvailutietoihin oli kuitenkin törmätty suhteellisen harvoin. Useimmiten tarjolla on ainakin otsikko ja jokunen tekstirivi.

Monet haastateltavat kuvasivat hakujärjestelmien käyttöä monimutkaiseksi, eivätkä tutkijat aina löydä sähköisistä hakemistoista tietoa niin helposti kuin toivoisivat. Arkistolaitoksen sähköistä hakemistotarjontaa kritisoitiin jonkin verran sen epäselvyydestä, ja kaksi haastateltavaa kohdisti negatiivista palautetta suoraan Vakka-tietokantaan. Ensimmäinen heistä ilmoitti suosivansa paperisia hakemistoja, jos niitä vain on tarjolla. Hän tiedosti sähköisten järjestelmien tuoman ajansäästön, mutta oli toisaalta turhautunut Vakan käytettävyysongelmiin ja ”lastentauteihin”. Lisäksi sähköisten hakemistojen käyttö vaatisi harjaantumista, jotta niitä pystyisi hyödyntämään optimaalisesti.

”Tuntuu, että jotenkin alkuun varsinkin oli sellainen kokemus, et sieltä ei löydä mitään. Tai sit jos löytää jotain, niin se hakee niitä puoli tuntia. Eli se hitaus oikeastaan on se suurin ongelma siinä ja sellainen, et pitäis varmaan niinkun tässäkin aina käyttää, et pysyis se ’tatsi’. Muuten joka kerta tulee sellanen olo, et pitäis opetella uudelleen. Aanut joutuise tapa kuitenkin hakea, jos esim. suuri aineisto kyseessä – mut ne lastentaudit!” (haastateltava 5)

Toinen Vakkaa kritisoinut tutkija kertoi käyttävänsä lähes yksinomaan sähköisiä hakemistoja, koska on oppinut niiden kautta hahmottamaan arkistokokonaisuudet. Hänen mukaansa Vakan kautta ei kuitenkaan saa näkyviin kaikkea, mitä painetuista hakemis-

toista löytyy. Lisäksi hän piti järjestelmää hankalakäyttöisenä. Hänen mukaansa tietokanta ei tue aineiston selailua, vaan olisi aina tiedettävä tarkkaan, mitä on hakemassa. Haastateltava kaipasi keinoa, jolla näkisi tiedot esimerkiksi tietyn alueen kaikkien arkistonmuodostajien asiakirjoista samalla kertaa.

”Hämeen voutikunta tai Häme ja mitä kaikkea materiaalia kronologisesti on säilynyt kyseiseltä alueelta olis mulle sellainen keskeisempi.” (haastateltava 6)

Tämänkaltaista aineistokokonaisuutta on haastateltavan mukaan hyvin vaikeaa löytää Vakan hakujärjestelmällä, joka ei toimi hänen toivomallaan tavalla. Puutetta korjatakseen tutkija kertoi keränneensä itse ja toisten avustuksella arkistolaitoksen Digitaaliarkistoon johtavia linkkilistoja, joiden avulla asiakirjojen löytäminen käy helpommin. Hän oli myös oppinut tavoittamaan Vakan alemmat kuvailutasot Digitaaliarkiston kautta. Haastateltavan mielestä monitasoinen rakenne tekee hänen tarvitsemistaan tiedoista hankalasti saavutettavia, ja siksi hän toivoi sähköisiin hakemistoihin suurempaa reittiä omiin kiinnostuksen kohteisiinsa ja alemmille kuvailutasoille.

”Tavallaan tuntuu ihan järkevältä, mut sit ehkä toi digitaaliarkisto ei ole kuitenkaan, koska se menee tätä samaa kaavaa käyttäen. Ei oo niinku mulle tutkijana hyvä. ... Mulle on vähän niinku se päinvastoin. Mun pitäis päästä heti tänne [sarjalistaukseen].” (haastateltava 6)

Hän uskoi tasorakenteen palvelevan enemmän arkistohenkilökuntaa kuin käyttäjiä.

”Se varmasti heillä auttaa, jotka siellä [arkistossa] työskentelee, mutta se ei auta niin kun meikäläistä ja joskus on tullu vähän sellanen [vaikutelma], et arkistoihmiset niinku olettaa, et mekin tiedettäis se. Ei tää oo meille tuttu kuitenkaan. Ei meille opeteta tätä sillä tavalla. Korkeintaan joskus on ollu jotain arkistokursseja, mut eihän niistä jää mieleen tää.” (haastateltava 6)

Vakan ohella nimeltä mainittiin Suomen kirjallisuuden seuran sähköinen hakemisto, jota oli käyttänyt kaksi tutkijaa. Ensimmäisellä heistä oli ollut suuria vaikeuksia hakemiston käytössä, kun taas toinen oli löytänyt hyvin etsimänsä avainsanahauilla. Osoitautui, että kokemukset voivat olla hyvin erilaisia samassakin hakemistossa. Toisaalta eräät haastateltavat mainitsivat lukevansa harvoin ohjeita, minkä vuoksi esimerkiksi

tarkennetun haun tarjoamat edut eivät välttämättä tule hyödynnetyiksi. Esitettiin, että järjestelmät saisivat olla niin yksinkertaisia, että ohjeiden lukemiseen ei olisi tarvetta.

Vaillinaisiin kuvailuihin oli törmännyt jokainen tutkija. Haastateltavat kertoivat löytäneensä kuvailutiedoista tarvitsemansa tiedon melko usein, mutta eivät aina. Tosinaan on kuvailtu erittäin hyvin, mutta kokemuksia löytyi myös äärimmäisen niukasta kuvailusta. Tiedot voivat olla myös melko yleisiä, eikä aineistoja ole välttämättä eritelty esimerkiksi aineistotyypeittäin. Yhden arkistoyksikön nimen alle on voitu kerätä hyvin monenlaista materiaalia. Aina ei siis ole mahdollista pelkän kuvailun perusteella tietää, mitä kaikkea arkistosta löytyy tai mihin se voi soveltua. Tämä aiheuttaa epävarmuutta, minkä vuoksi aineisto on käytävä fyysisesti läpi. Tilattu aineisto voi yllättää.

”Joskus sitte vaan lähtee sillä tuntumalla, et tää kuvailu on nyt yleinen, mutta kyllä täällä varmaan vois olla... Jotenkin se on aina vähän niinku yllätys, minkälaista materiaalia siellä on. Sit ku sä saat sen pinon siihen: et aijaa, tääl onkin kirjeiden lisäksi sitä ja tätä.” (haastateltava 2)

Vanhempien aikakausien tutkijat huomauttivat, että mitä uudempia kuvailut ovat, sitä enemmän ne kertovat. Toinen heistä totesi 1600–1700-lukujen materiaalien olevan yleisesti järjestämättömämpiä kuin uudemmat aineistot, minkä takia kuvailun varaankaan ei voi laskea niin paljon. Jotkin kuvailutiedot on hänen mukaansa saatettu laatia melko kauan sitten ja ehkä hieman huolimattomasti. Aineiston sisältö ei aina vastaa otsikkoa, ja aineistoja on voitu järjestellä uudelleen, jolloin vanhempien hakemistojen viitteet eivät enää pidä paikkaansa. Arkistovirkailijatkään eivät jälkimmäisessä tapauksessa ole välttämättä tietoisia, mihin aineistot on sijoitettu. Tutkijan eteen oli myös tullut kuvailuja, joissa on ainoastaan maininta ”sekalaisia asiakirjoja”. Toisinaan hän oli epäillyt, että kuvailujen tekijät eivät ole olleet täysin tietoisia eivätkä tehneet selvitystä siitä, mitä ovat kuvailemassa. Haastateltava arveli yhdeksi syyksi vanhempien aineistojen kuvailutietojen puutteisiin, että kuvailijat eivät ole osanneet tulkita vanhoja käsialoja. Toisinaan voi toki olla, että jollekin kokonaisuudelle ei ole edes keksittävässä kuvaavampaa merkintää kuin edellä mainittu ”sekalaisia asiakirjoja”, koska juuri sitä kansiota tai laatikosta löytyy. Eräs toinen haastateltava huomautti kuitenkin, että Suomessa aineistot on verrattain hyvin järjestelty ja kuvailtu verrattuna vaikkapa Englantiin, jossa vanhaa arkistomateriaalia on selvästi enemmän.

Haastateltavat ajattelivat kuvailun vastaavan yleensä varsin hyvin niiden edustamaa aineistoa, joskin tässäkin asiassa oli havaittu arkistokohtaista vaihtelua. Historiantutkijan kannalta ongelmaksi koettiin kuitenkin se, että tutkijan tiedontarpeet eivät välttämättä ole yhtenäisiä kuvailun kanssa. Tiedostettiin, että historiantutkimuksessa aineistoista halutaan saada irti sellaista tietoa, jota niillä ei ole alkujaan ollut tarkoitus välittää. Tarkka ja asianmukainenkaan kuvailu ei välttämättä tarjoa kaikkea tutkijan kaipaamaa tietoa, mikäli näkökulmat ovat kovin erilaiset.

”Kyllä se kuvaa sitä, mitä siellä sisällä on, mut ei aina sitä, mitä mä haluaisin tietää. ... Mutta tää johtuu just siitä, että mulla on tarve saada selville jotain semmosta, mitä sen arkistonmuodostajan ei oo ollenkaan tarkottanu selittää.” (haastateltava 1)

”Osittain on kiinni siitä, mikä sun näkökulmas on. Et jos se kuvailu vaan nimenomaan helpottaa siihen, et oma näkökulma on sellainen, et haluaa just sellasta tietoa, et se arkisto on kuvailtu sillä tavalla. Mutta voi sanoa, et arkistojen välillä on tosi suuria eroja. ... Se voi olla tosi tarkkaan selostettu, mutta se ei niin kuin jotenkin vastaa siihen, mitä sä oot hakemassa. Ehkä siinä on se, että sen kuvailun lukee jotenki sillä lailla väärin, koska on niin voimakas oma [ajatus] siitä, mitä hakee. Siinä kohtaa kaksi maailmaa. Siinä on se arkisto ... ja sit tutkijalla on oma logiikkansa, ja ne eivät aina niinku kohtaa.” (haastateltava 2)

Tutkijat ilmaisivat olevansa tietoisia, että kaikkia historiantutkimuksen eri aloja ei kyetä huomioimaan kuvailutietoja kirjoitettaessa. He ymmärsivät tutkijoilla olevan niin monia eriäviä näkökulmia, että arkisto-organisaatiot eivät pysty palvelemaan niitä kaikkia samalla tavalla. Toisaalta eräessä haastattelussa mainittiin melko yksinkertaistenkin kuvailutietojen voivan olla riittäviä tutkimuksen edistämiseen. Kukaan ei osaa ennakoida historiantutkijoiden tarpeita, joten on mahdollista, että nykyisilläänkin kuvailuilla pärjätään.

”Koskaan ei tietysti tiedä, mihin tämä tutkimus kehittyy vai kehittykö mihinkään, et tarvitaanko sen kummempia tietoja.” (haastateltava 5)

Sitäkin pidettiin selviönä, että aineistoja ei pystytä kuvailemaan aina samalla tarkkuudella. Järjestelyn tasokin voi olla vaihtelevaa, jos verrattiin vaikka yksityisiä arkistoja

yritysten ja julkishallinnon vastaaviin. Kommentoitiin, että yksityisarkistoissa on suurempi mahdollisuus törmätä vajavaisiin kuvailutietoihin, eikä siten voi olla varma, mitä tutkimustyön aikana tulee vastaan. Arkistolaitoksenkaan piirissä olevia hallinnon materiaaleja ei ole tosin kuvailtu aina samalla tarkkuudella. Sieltäkin oli kokemuksia kadonneista tai puuttuvista hakemistoista. Haastateltavat tiedostivat arkisto-organisaatioiden resurssien rajat varsinkin suurten materiaalimassojen kohdalla.

”Sehän riippuu ihan arkistosta ja sen resursseista... Se on täysin ymmärrettävää. Ei voida odottaa, et kaikki ois valmiina.” (haastateltava 5)

Kuvailun ajoittaiseen vähäisyyteen oli totuttu arkistomateriaalien parissa työskennellessä. Arkiston manuaalista läpikäymistä pidettiin täysin luontevana osana historian tutkijan työnkuvaa.

”Historioitsijana sitä kokee ehkä olevansa niinku salapoliisi. Se osittain kuuluu siihen prosessiin ja sen niinku hyväksyy, et se on tällasta.” (haastateltava 2)

”Arkistotyöhön pitää liittyä vähän sitä semmosta löytämistä siellä arkistossa. Sieltä voi löytyä jotakin ja löytyykin, koska kaikkea ei voi ihan löytää pelkästään kuvailua läpikäymällä.” (haastateltava 4)

”Tutkijathan lähtee aika lailla siitä tilanteesta, et tää on tää maailma, että eletään niiden hakujärjestelmien ja digitointien ja sellasten kanssa, joita on olemassa. Sit jos tutkimusaihe menee digitointien ja semmosten ulkopuolelle voimakkaasti, ni sit ei siinä oo muuta vaihtoehtoa, kun tehdä vaan ihan tällasta vanhanaikaista arkistotyötä.” (haastateltava 5)

Tutkijoilla oli jonkin verran kokemuksia täysin järjestämättömistä ja kuvailemattomistakin aineistoista, ja sellaisia tiedettiin löytyvän jatkuvasti. Tällaisissa tapauksissa arkistonhoitajat olivat saattaneet suorittaa kuvailua samalla, kun materiaalia ojennettiin tutkijalle. Kuvailutietojen täydellinen puuttuminen aiheuttaa vähimmillään hidasteita tutkimustyölle, koska koko aineisto on käytävä itse läpi. Kun kuvailua ei ole ohjaamassa kiinnostusta, materiaalia on tutkittava laajemmin kuin muuten olisi tarvetta. Vielä suurempi haitta on kuitenkin se, jos kuvailematon aineisto jää tyystin löytämättä. Tällöin aineistosta täytyisi saada vihiä jotenkin muuten.

”Jos sitä [kuvailua] ei löydy, nii enhän mä tiedä, että sitä [aineistoa] olis. Et ainoastaan mä tiedän sit, jos joku muu mulle sanoo, että se muuten on siellä kuitenkin.” (haastateltava 1)

”...tietoa ei historiantutkimuksessa ole, jos ei oo sitte lähteitä, johon niitä perustetaan, on ne sitte kirjallisessa muodossa tai haastatteluina tai valokopioina tai minä hyvänsä. Peruslähtökohta on, et täytyy olla aineisto, joka löytyy arkistosta, ja emme me sitä löydä, jos ei sitä jotenkin ole kuvailtu.” (haastateltava 5)

Suurin osa tutkijoista ei enää uransa tässä vaiheessa pitänyt suomenkielisissä kuvailutiedoissa vastaan tulevia arkistollisia käsitteitä tai lyhenteitä vaikeina ymmärtää. Lyhenneet on yleensä avattu. Diaarien tunnuksia puolestaan pidettiin itsestään selvänä koodikielenä, sillä tunnuksia käytetään sellaisenaan tutkimusten lähteitä merkittäessä. Vaikka haastateltavat nimesivät esimerkkikuvailusta joitakin vaikeaselkoisia käsitteitä, kuten toisteet ja kronologinen diaarikortisto, he eivät kokeneet niitä kuvailun tulkitsemista haittaavina. Tutkimusuran alkuvaiheissa tilanne oli kuitenkin saattanut olla toinen. Käytännön työn kautta erilaiset abstraktit käsitteet opitaan haastateltavien mukaan vähitellen yhdistämään aineistolajeihin. Myös vertaistuellla ja arkistonhoitajien opastuksella on merkitystä.

”Se menee sellasella oppipoika-kisälli-systeemillä, että joku sulle neuvo, että näissä kohden ne on muuten sit näitä anomusdiaareja. Sit sen niin kun tajuaa ja kun sen on muutaman kerran kattonu, niin alkaahan sen sit näkeen, et mitä ne suurin piirtein on.” (haastateltava 1)

Yhdessä haastattelussa mainittiin käsitteiden voivan vaihdella esimerkiksi valtion- ja kunnallishallinnon arkistojen välillä, vaikka aineistot vaikuttaisivat samankaltaisilta. Haastateltavan mukaan tutuiksi tulevat yleensä vain ne käsitteet, jotka esiintyvät oman tutkimuksen kohteina olevissa arkistoissa.

Kaksi tutkijaa kommentoi esimerkkikuvailun arkistonmuodostajatasen pidempiä tekstikappaleita sanomalla, että kirjoitus on raskasta eikä erityisen luettavaa. Organisaation ylä- ja alatasojen hahmottaminen, joka on tarpeen asiakirjojen alkuperän oivaltamiseksi, saattoi tästä syystä vaatia paljon keskittymistä.

”Ehkä sitten taas tää arkistonmuodostajakohtainen kuvailu, niin näis on ehkä se, et nää on aika usein ... näähän vois olla parempaa suomen kieltä, vois olla vähän luettavampia. Nää ei tavallaan houkuta lukemaan.” (haastateltava 4)

Edellä mainituista haasteista huolimatta haastateltavat ilmaisivat olevansa melko tyytyväisiä tarjolla oleviin kuvailutietoihin. Niiden kanssa on opittu elämään ja työskentelemään, vaikka parantamisen varaa on.

”Enhän minä niille mitään voi. Niihin on niinku tyydyttävä.” (haastateltava 1)

”Parempiakin vois olla, mutta kyllä näillä nyt jollain lailla selviää. Kouluarvosanana tollasta kutosta, seiskaa lykkäisin.” (haastateltava 6)

”En määhän ny voi sanoa olevani tyytymätön, ku mä en niitä niin kauheasti kuitenkaan sillain aktiivisesti kaivannu. Mutta tietysti voihan sitä siinä mielessä olla tyytymätön, et on näitä epämääräisiä kuvailuja. Niitten kanssa on vaan sitte oppinu tavallaan elämään. Se kuuluu tähän historiantutkimukseen, että on semmosia epämääräisiä kansioita, joissa voi olla yllätyksiä puolin ja toisin... positiivisia ja negatiivisia yllätyksiä, kun niitä tilailee.” (haastateltava 3)

Nähtiin, että historiantutkijan ammattiin ja tutkimusprosessiin kuuluu asioiden selvittäminen itse. Aineiston kahlaaminen ja tutkittavana olevan arkiston muodostumisen ymmärtäminen ovat osa prosessia. Tutkijat eivät haastattelujen perusteella automaattisesti oleta, että arkistonhoitajat ovat kuvailutietoja laatiessaan tehneet tällaisen työn heidän puolestaan, mutta jos näin on tehty, niin se on hieno asia ja positiivinen yllätys.

Haastateltavat esittivät joitain toiveita ja ehdotuksia, jotka helpottaisivat heidän työtään ja kenties vähentäisivät arkistoaineistojen tarpeetonta läpikäymistä. Jotkut tosin myönsivät, että kehitysehdotusten miettiminen vaatisi enemmän aikaa kuin haastatteluun oli käytettävissä. Toiveena oli, että jos kuvailua uudistetaan, se tehdään vuorovaikutuksessa arkistonkäyttäjien kanssa. Keskustelu parantaisi ”maailmojen kohtaamista”, vaikka täydelliseen lopputulokseen ei päästäisikään.

Useat haastateltavat toivoivat lisää sisältöä alemmille kuvailutasoille. Kaikkien käyttäjien arveltiin hyötyvän monipuolisista ja runsaista kuvailuista, vaikka kaikki eivät tarvitse niitä välttämättä joka kerta samalla tavalla. Täsmälliset kuvaukset arkistoyksiköiden sisällöstä aineistotyypeittäin vähentäisivät yllätyksiä ja ohjaisivat tutkijan kenties suoraan kaivatun aineiston luokse. Myös avainsanoitusta kaivattiin lisää.

”Sitten ei tarttis tehdä niin semmosta hakuammuntaa, ku välillä joutuu tekemään. Jos olis tarkempi kuvaus... tietäis tarkemmin sit tosiaan, että joko tutkia niitä tai jättää tutkimatta.” (haastateltava 3)

Sähköisissä hakemistoissa mahdollisimman kattavat kuvaukset auttaisivat suunnittelemaan arkistovierailuja nykyistä paremmin etukäteen. Toisaalta aineistojen digitointikin nähtiin erittäin hyödyllisenä. Ehdotettiin Ruotsin ja Englannin arkistoista tuttua käytäntöä, jossa sähköisissä hakemistoissa on nähtävissä varsinaisen asiakirjan alkuosa. Asiakirjan osan näkemisen ajateltiin helpottavan sen relevanssin määrittämistä, jolloin päätöstä aineiston tilaamisesta ei tarvitsisi perustaa pelkkään sanalliseen kuvaukseen. Digitoinnin ohella kaivattiin kokotekstihaun mahdollistamista aineistoihin, joiden kohdalla se on mahdollista. Käsien kirjoitettujen tekstien ei arveltu olevan vielä luotettavasti kone-luettavia.

Provenienssin säilyttämisen tärkeyttä korostettiin. Valtaosa haastateltavista halusi pitää kiinni myös arkistojen järjestämisen ja kuvailun monitasoisesta rakenteesta, koska sen uskottiin säilyttävän aineistojen alkuperän ja siihen on totuttu. Useimmat kertoivat tietävänsä hierarkian perusteella, mistä löytyy mitäkin. Kuitenkin, kuten on todettu, eräässä tapauksessa tutkija olisi hyötynyt pääsyn mahdollistamisesta aineistoihin myös alakautta.

Painetuista arkistoluetteloista ja -hakemistoista ei oltu vielä valmiita luopumaan, koska ne voivat olla sähköisiä hakemistoja laajempia. Eräs haastateltava kertoi useiden historiantutkijoiden ihmettelevän, miksi paperihakemistoja ei ole digitoitu. Tutkijat voivat hyödyntää sellaistaakin kuvailutietoa, joka on laadittu aikana, jolloin tärkeänä ja mielenkiintoisena on pidetty muita asioita kuin nykytutkimuksessa.

”Mä käytän esimerkiks semmosia indeksejä, jotka on tehty 50-luvulla ihan eri tarkoituksiin. Ihmiset silloin on ollu sitä mieltä, et ihan eri asiat on tärkeitä tutkittavia kuin mitä nykyään, mutta voi niitä silti käyttää. ... Siis vaik-

ka asia muuttuu ja se mikä on kiinnostavaa muuttuu, niin onhan niillä [arkistonhoitajilla] ollu joku logiikka, millä ne on valikoinu asioita, ja sillä perusteella voi löytää senkin, mitä itse haluaa tietää.” (haastateltava 1)

Kaikkea nykyään tarjolla olevaa kuvailevaa tietoa pidettiin potentiaalisesti tärkeänä ja säilyttämisen arvoisena. Todettiin myös, että vaikka vanhoja hakemistoja ei tarvittaisi muuhun, niin niistä olisi hyötyä ainakin opetuskäytössä sekä sähköistä riippumattomana ”varajärjestelmänä”.

Kuvailuteksteissä käytetystä kielestä toivottiin paikoitellen luettavampaa ja helpommin sisäistettävää. Toisaalta ymmärrettiin, että teksteihin kohdistuu täsmällisyysvaatimuksia, jotka tekevät niistä raskaita. Eräs ehdotus oli, että arkistonmuodostajan rakenteen ja arkistonmuodostusprosessin voisi esittää tekstin lisäksi kaaviokuvana. Tällainen esitystapa palvelisi tutkijoiden erilaisia tapoja hahmottaa tietoa. Kaivattiin myös arkistoalan käsitteistön minimointia, vaikka haastateltavat itse eivät kokeneet esimerkkikuvailun sanastoa ongelmallisena.

Mahdollisuus lukea ja tuottaa käyttäjälähtöistä kuvailua jakoi haastateltavien mielipiteet. Kaksi vastaajaa oli epäilevällä kannalla. Molemmat vertasivat käyttäjälähtöistä kuvailua Wikipediaan, jolla on vahvuutensa mutta jonka sisältämän tiedon alkuperää ei voi varmuudella tietää. Kenen hyvänsä muokattavissa olevaa kuvailua ei pidetty luotettavana.

”Mulla on pikkusen semmonen tunne, että vaikka meistä [historiantutkijoista] saattaisi löytyä väkeä, joka suostuisi sitä vielä tekemäänkin, niin tota siitä helposti tulis vähän niinku Wikipedia, jonka ongelma siis on nimenomaan siinä provenienssissa. Että onhan se varmaan ihan oikeeta tietoa, mut ei me tiedetä, mistä se tulee ja mitä tarkoitusta varten se tehdään. Että suhtautuisin tähän hieman epäluuloisesti.” (haastateltava 1)

Sama haastateltava huomautti historiantutkijoiden julkaisevan jatkuvasti tutkimuksia, joissa selittävät lähteiden käyttöönsä ja sitä, miten ovat johtaneet niistä päätelmiä. Toinen tutkija sanoi voivansa luottaa arkistoalan ammattilaisten tekemiin kuvailuihin täysin, koska ne on tehty pitkällisen harkinnan perusteella tiettyä järjestelmää noudattaen. Käyttäjien tuottamassa tiedossa voisi hänen mielestään ilmetä epätarkkuutta, jota ei kaipaa tutkimusta tehdessä. Hän jatkoi, että käyttäjälähtöisestä kuvailusta tulisi luotetta-

vampaa vain, jos se liitettäisiin virallisten kuvailutietojen yhteyteen jollakin menetelmällä. Tietoja tulisi voida moderoida ennen julkaisua, jotta esimerkiksi yksityisyydensuojan piiriin kuuluvaa tietoa ei pääsisi julkisuuteen. Haastateltava ehdotti käyttäjärekisterin kaltaista järjestelyä, johon voisi käydä kirjaamassa, jos on aineistoja tutkiessaan löytänyt jotakin odottamatonta. Hän näkisi kuitenkin mieluummin arkistojen käyttävän resurssejaan ammattilaisten laatimiin luotettaviin kuvailutietoihin.

Käyttäjälähtöiseen kuvailuun myönteisesti suhtautuneet näkivät sen keinona lisätä tietoa arkistojen sisällöistä. Koska kuvailujen laatijat olisivat jo tutustuneet aineistoon, heidän tietonsa voisivat nopeuttaa tutkimustyötä. Luottamusta ei nähty ongelmana ainakaan silloin, jos kuvailijat olisivat muita tutkijoita.

”Kyllä mä niitä hyödyntäisin, jos joku muu ja usein tässä tapauksessa varmaan olis joko historiantutkimuksen ammattilaisia tai harrastajia, että kyllä niillä nyt siihen [olisi] kuitenkin niinku enemmän tai vähemmän näkemystä ja sitä oman tutkimuksen tuomaa kokemusta.” (haastateltava 3)

Käyttäjien laatima kuvailu nähtiin hyödyllisenä mahdollisuutena, vaikka kuvauksessa tarkasteltaisiin aineistoa omasta tutkimuksesta poikkeavasta näkökulmasta. Silti olisi saman tien nähtävissä, mihin tarkoituksiin arkiston sisältämää tietoa on aikaisemmin käytetty. Haastateltavat huomauttivat, että kuvailusta huolimatta aineisto on yleensä joka tapauksessa käytävä itse läpi – näinhän on virallistenkin kuvailujen kohdalla.

”Varmasti todella käyttökelposeks, joo, totta kai. Että siis hehän ovat silloin jo niin kun tutustuneet siihen aineistoon. Totta kai heidän näkökulma on voinut olla eri siihen, mut en mä luottaisi siihen vähempää tai enempää. Että totta kai se itse täytyy käydä se aineisto läpi. Mutta ilman muuta, jos sieltä tulis, koska se on aina hyödyllistä, mitä enemmän siellä on sitä kuvailua.” (haastateltava 4)

Jotkut olivat jo osallistuneet omien kuvailutietojen tuottamiseen joko arkistoorganisaatioiden pyynnöstä tai jakamalla tietojaan sähköpostitse kollegoille. Ajanpuutteen vuoksi useimmat tutkijat eivät olleet kuitenkaan välittömästi valmiita ryhtymään kuvailutyöhön.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA ARVIOINTI

Tutkimuksen tavoitteena oli vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Käyttävätkö historiantutkijat arkistojen kuvailutietoja ja mihin tarkoitukseen?
2. Mitkä kuvailuelementit ovat historiantutkijoille tarpeellisimpia?
3. Mitä puutteita historiantutkijat näkevät kuvailutiedoissa ja miten niitä voisi korjata?

Vastaus ensimmäiseen kysymykseen on selkeästi kyllä. Historiantutkijat hyödyntävät niin paperisia kuin sähköisiäkin kuvailutietoja uuden aineiston jäsentämiseen, lähdemateriaalin etsimiseen ja sen kontekstin selventämiseen. Sähköiset arkistohakemistot ovat tulleet tärkeäksi osaksi suomalaistenkin historiantutkijoiden työnkuvaa, aivan kuten on aiemman tutkimuksen (Chassanoff 2013; Rutner & Sconfield 2012; Viiri 2014) perusteella käynyt muualla. Tutkijoilla on nykyään tapana tutustua aineistotarjontaan sähköisesti ennen arkistovierailua, minkä vuoksi verkkopohjaisten hakemistojen käyttäjäystävällisyyteen tulisi panostaa. Kuten Duff ja Johnson (2002) ovat todenneet, kuvailu auttaa historiantutkijoita päättämään, mikä aineisto tilataan nähtäville ja mikä jätetään lukematta, mutta se ei ole ainoa tiedonhankinnan väylä. Esimerkiksi Andersonin (2004) sekä Sinnin ja Soaresin (2014) tutkittavien tavoin myös suomalaistutkijat yhdistävät hakemistoista saadun tiedon kollegoilta, arkistonhoitajilta ja tutkimuskirjallisuudesta kerättyyn tietoon, jotta lähdemateriaalia löytyisi mahdollisimman kattavasti. Vaikka Haworth (2001) esittää ihanteeksi mahdollisimman itsenäisen arkistotyöskentelyn, ei suomalaisia tutkijoita vaikuta haittaavan kohtuuttomasti, jos he joutuvat turvautumaan arkistonhoitajien apuun kuvailutietojen ollessa vajavaisia.

Saaduissa tuloksissa on yhtäläisyyksiä Duffin ja Johnsonin (2002) tutkimukseen, jonka pohjalta on havaittavissa, että historiantutkijat käyttävät eri menetelmiä sen mukaan, etsivätkö he tiettyä aineistoa vai vain yleistä tietoa jostakin aiheesta. Tämän tutkimuksen perusteella kuvailua lähestytään joko aloittamalla arkistonmuodostajatasolta tai siirtymällä suoraan arkistotason sarjalistaukseen. Arkistonmuodostajatasolta aloitetaan ennestään tuntemattomaan aihekokonaisuuteen ja aineistoon perehtyminen. Tuntematon aineisto vaatii arkistonmuodostajaan tutustumista ja siten aineiston kontekstoimista.

Ennestään tutun arkistonmuodostajan tai aineiston ja spesifisempien tiedontarpeiden kohdalla tutkijat siirtyvät suoraan selaamaan alempien kuvailutasojen listauksia. Tiedonhaku kohdistuu silloin lähelle aineistoa. Tutkijat siirtyvät yleensä nopeasti selaamaan sarjoja ja arkistoyksiköitä, eivätkä juuri palaa arkistonmuodostajatason kuvailuun sen kertaalleen luettuaan.

Mitä tulee kuvailualueisiin ja -elementteihin, niin tietyt tiedot vaikuttavat historiantutkijoille keskeisiltä. Tärkeitä ovat nimet, aikamääreet ja maantieteellinen tieto, koska niiden avulla aineistoja haetaan ja rajataan. Nimien tärkeys hakusanoina on havaittu aiemmin esimerkiksi Stevensin (1977) ja Hamburgerin (2004) tutkimuksissa. Nimet ovat säilyttäneet keskeisyytensä tiedonhakuja tehtäessä, vaikka hakusanat-elementin tiedot voivat auttaa tutkijoita päättämään aineiston luonteen ja tekemään aiheenmukaisiakin hakuja. Myös sarjalistausten selaaminen, mikä osoittautui perustavanlaatuisiksi toiminnaksi, perustuu sarjojen nimiin. Sarjalistaa selaamalla rakennetaan kokonaiskuvaa tarjolla olevasta materiaalista ja kohdistetaan mielenkiinto oman tutkimuksen kannalta olennaisilta vaikuttaviin arkiston osiin. Tehtävien ja arkistonmuodostusprosessin kuvaukset auttavat arvioimaan aineistoa ja tarjoavat mahdollisesti hakusanoja, kuten Duff ja Johnsonkin (2002) ovat todenneet. Heidän tutkimustaan vastaa sekin tulos, että tutkijoita kiinnostavat tiedot hävinneistä ja hävitetyistä asiakirjoista, jotka valottavat arkistossa olevia aukkoja. Niin ikään hyödyllinen on tieto liittyvistä ja muualla säilytettävistä aineistoista, mikä antaa vahvistusta muun muassa Andersonin (2004) ja Viirin (2014) vaateille, että arkistohakemistojen täytyy viitata muihin aineistoihin.

Provenienssiin perustuva arkiston järjestely ja kuvailu saattavat hankaloittaa tiedon etsimistä, sillä se pakottaa historiantutkijat kytkemään tiedontarpeensa arkistonmuodostajiin ja seuraamaan arkiston hierarkiaa. Vastaavat huomiot on tehty muiden muassa Beattien (1989) ja Schaffnerin (2009) tutkimuksissa. Aiheenmukainen, fondien rajat ylittävä tiedonetsintä on haastavaa, kuten haastattelujen esimerkit kansanuskontojen tai tietyn alueen tutkimisesta osoittavat. Tutkijat vaikuttavat kuitenkin tottuneilta tähän vaateeseen, niin kuin Duff ja Johnsonkin (2002) ovat huomanneet. Kokemus auttaa tutkijoita muokkaamaan tiedontarpeistaan sellaisia, että provenienssiin perustuvasta ja monitasoisesta kuvailurakenteesta löytyy vastauksia. He ovat enimmäkseen hyvin sopeutuneita kuvailun monitasoisuuteen. Tyytymättömyyttäkin aiheenmukaisen, ikään kuin provenienssista irrallisen tiedon löytämisen vaikeuteen toki ilmeni, minkä voi olettaa johuvan Beattien (1989) sekä Duffin ja Johnsonin (2002) tekemästä huomiosta, jonka mu-

kaan eräät tutkimusaiheet kääntyvät provenienssin mukaisiksi toisia helpommin. Luvussa 3.2 esitetty Pughin (1982) kritiikki mielessä voi pohtia, pystytäänkö nykyisissä sähköisissä hakemistoissa luomaan lisäedellytyksiä aiheenmukaisten tiedonhakujen tekemiseen uhraamatta kuitenkaan kontekstin säilyttämisen vaadetta. Arkistojen on edelleen mietittävä, kuinka lisätä käyttäjien mahdollisuuksia saavuttaa aineistot omista lähtökohdistaan käsin.

Hupaniitun (2012) havainnot arkistotietokanta Vakan ongelmallisuudesta saivat vahvistusta. Kuvailu- ja luettelointitiedot eivät saatujen tulosten valossa ole Vakan kautta saavutettavissa niin helposti kuin voisi toivoa. Tilanne on kuitenkin samankaltainen kuin Sinnin ja Soaresin (2014) tutkimuksessa, eli kokemistaan ongelmista huolimatta tutkijat käyttävät palvelua sen sisältämän tiedon arvokkuuden vuoksi. Ajan säästäminen on tässä merkittävä tekijä. Aineiston selaamisesta ja tiedon hakemisesta olisi silti varaa tehdä sujuvampaa. Yleisesti hakujärjestelmien käyttäminen pitäisi tehdä niin helpoksi, että ohjeiden lukemiseen ei ole tarvetta. Tarkempaa tietoa Vakan ja muiden hakemistopalveluiden kehitystarpeista täytyisi kuitenkin kerätä erikseen, koska tutkimuksen varsinainen tarkoitus ei ollut pohtia hakujärjestelmien käytettävyyttä.

Kaikkeen kuvailutietoon, myös aikaa sitten laadittuun, liittyy historian tutkijoiden mielestä potentiaalista hyötyä, koska tutkimusaiheita ja näkökulmia on äärettömästi. Tarpeen vaatiessa tutkijat ovat valmiita aineiston tilaamiseen, jos sitä ei pysty kuvailun perusteella turvallisesti määrittämään epärelevantiksi. Kuten Duffin, Craigin ja Cherryn (2004) tutkimuksessa, myös tässä historian tutkijat näkivät hakemistojen puutteet osana työtään. Kuvailun vähäisyys hidastaa kuitenkin työskentelyä sekä tuottaa Coxin (2010) mainitsemia väriä positiivisia ja negatiivisia hakutuloksia. Ne aiheuttavat paitsi ylimääräistä vaivaa myös jonkin verran pelkoa siitä, että ei ole onnistunut löytämään kaikkea tutkimusaiheeseen kuuluvaa aineistoa. Kuvailun puuttuessa täysin tutkijalla ei ole lähtökohtaa, josta käydä etsintöihin, jolloin aineisto saattaa jäädä pimentoon. Kuvailumatta jääneen aineiston etsintään kiireisillä tutkijoilla ei ole useinkaan aikaa, kuten Hupaniittukin (2012) on havainnut.

Runsaskaan kuvailu ei takaa tiedonhakujen onnistumista ja toivotun tiedon löytymistä, koska kuten Beattie (1989) ja Ketelaar (2007) ovat aikaisemmin todenneet, arkistohoitajien tuottamat kuvailutiedot ja historian tutkijoiden tiedonintressit eivät aina kohtaa. Näin vaikuttaa tämän tutkimuksen perusteella olevan suomalaisessakin arkistomaail-

massa. Historiantutkijat voivat kohdistaa arkistoaineistoihin kysymyksiä, joita kuvailun laatija ei ole osannut ennakoida. Se teettää tutkijoille ylimääräistä työtä, kun he haluavat varmistaa, että oleellista aineistoa ei ole jäänyt huomaamatta. Siitä huolimatta he ovat ymmärtäväisiä arkistonhoitajia ja kuvailun epätäydellisyyttä kohtaan. He tiedostavat kuvailuun käytettävien resurssien rajat. Kun huomioidaan historiantutkijoiden tapa tarkistaa vähänkin relevantilta vaikuttava aineisto itse, nähdään, että kuvailun täytyy olla äärimmäisen yksityiskohtainen, jotta tutkijat uskaltavat jättää aineiston tilaamatta pelkästään sen perusteella. Heille näyttääkin olevan tärkeintä tarjota edes Greenen ja Meissnerin (2005) minimaalista kuvailua ja Coxin (2010) maksimaalisen kuvailun ensivaihetta vastaavat tiedot, joilla tutkimustyössä päästään alkuun ja aineiston olemassaolosta tullaan tietoisiksi. Lyhytkin kuvaus on siten tyhjää parempi, ja se otetaan kiitollisina vastaan. Sen jälkeen on hyötyä alempien kuvailutasojen täydentämisestä muun muassa hakusanoilla ja aineistotyyppien erittelyllä, kuten myös Anderson (2004) ja Chasanoff (2013) ovat esittäneet. Joissain tapauksissa kuvailutekstin rinnalla voisi tarjota tietoja visuaalisessakin muodossa, mikä tukisi asian hahmottamista.

Käyttäjälähtöinen kuvailu on kirjallisuudessa nähty yhtenä ratkaisuvaihtoehtona käyttäjien ja arkistonhoitajien näkökulmien kohtaamattomuuteen. Historiantutkijat eivät kuitenkaan näytä suhtautuvan ehdotukseen varauksetta, vaan mielipiteitä esiintyy puolesta ja vastaan. Arkistonhoitajien laatimat kuvailutiedot vaikuttavat nauttivan historiantutkijoiden luottamusta, mutta käyttäjien kirjoittamana kuvailu epäilyttäisi joitakuita. Chapmanin (2010) ja Hupaniitun (2012) aikaisemmin keräämät arviot käyttäjälähtöisen kuvailun potentiaalista ovat olleet vastaavalla tavalla ristiriitaiset. Tarvitaan lisää tietoa asiaan liittyvistä eduista ja riskeistä sekä vaihtoehtoisista tavoista liittää käyttäjien laatima kuvailu standardoidun kuvailun yhteyteen. Selvää on, että käyttäjälähtöisen kuvailun toteuttaminen vaatii resursseja ja harkintaa.

Toisin kuin esimerkiksi Chapmanin (2010) sekä Danielsin ja Yakelin (2010) tutkimuksissa, tässä historiantutkijoilla ei havaittu olevan mainittavia vaikeuksia kuvailutietojen arkistollisen käsitteistön kanssa. Yksittäisiä hankalia käsitteitä mainittiin, mutta tutkittavat olivat kokeneina arkistonkäyttäjinä ehtineet oppia tarvittavan sanaston. Tässä on mahdollista pohtia suomen kielen luonnetta englantiin nähden. Suomen arkistollinen käsitteistö ei kenties ole yhtä eriytynyttä ja abstraktia kuin englannin. Toisaalta myös Sinnin ja Soaresin (2014) tutkittavat ilmaisivat ymmärtävänsä kuvailua hyvin. Pidempien kuvailutekstien kankeus paljastui käsitteiden ymmärtämistä suuremmaksi rasitteeksi

haastatelluille suomalaistutkijoille. Lisäksi kävi ilmi käsitteistön ajoittainen epäyhtenäisyys, mikä osoittaa kuvailustandardien tarpeellisuuden myös käsitteiden osalta.

Tutkimus tarjoaa vahvistusta aiemmille tuloksille suomalaisten historian tutkijoiden osalta. Se osoittaa kuvailun merkityksen arkistonkäyttäjille. Vaikka historian tutkijat ovat sopeutuneet nykyiseen tilanteeseen, ei kuvailutietojen ja hakemistojen laatijoiden ole syytä tuudittautua tyytyväisyyteen. Johtopäätöksenä voi todeta, että arkistonhoitajien kannattaa panostaa kuvailutietoihin ja niiden ylläpitämiseen. Ne auttavat löytämään arkistoaineistoja, nopeuttavat ja helpottavat asiakkaiden tiedonetsintää ja lisäävät siten heidän tyytyväisyyttään. Kuten Duffin ja Johnsonin (2002) haastatteleminen historian tutkijoiden, suomalaistutkijoidenkin arkistonkäyttöä ohjaa tutkimusajan vähyys. Sähköisten hakemistojen kehittäminen käyttäjäystävällisemmiksi, mikä tarkoittaa selaamisen ja hakemisen helpottamista, on siten kannatettava toimintasuunta. Se ei kuitenkaan tarkoita, että vanhat paperihakemistot ovat menettäneet merkityksensä. Niiden säilyttämisellä on edelleen arvoa historian tutkimukselle. Ainakin ne pitäisi digitoida huolellisesti niin, että kaikki niiden sisältämä tieto säilyy.

Menetelmänä haastattelu tarjosi runsaasti ensikäden tietoa suomalaisten historian tutkijoiden suhtautumisesta kuvailutietoihin. Tutkimuskysymyksiin saatiin vastaukset, jotka ovat suhteellisen hyvin linjassa aiemman tutkimuksen kanssa. Haastateltaville tarjotusta esimerkkikuvailusta oli suurta hyötyä, sillä sen avulla tutkijat saattoivat konkreettisesti nähdä, mitä kaikkea kuvailutiedoilla tarkoitetaan. Siten erotettiin kuvailun keskeiset osat vähemmän käytetyistä. Tulosten yleistettävyyttä rajoittaa haastateltavien pieni määrä. Lisäksi kirjoittajat joutuivat ensikertalaisina opettelemaan haastatteleminen metodiikkaa historian tutkijoiden kanssa keskustellessaan. Keskustelun ohjaamiseen alkoi harjaantua kokemuksen myötä, minkä takia myöhemmistä haastatteluista saatiin kenties hieman enemmän irti kuin ensimmäisistä. Silti erityisesti eri kuvailuelementtien käyttöä olisi luultavasti voinut kartoittaa paremmin kohdistetummalla kysymyksenasettelulla. Kirjoittajat päättivät kuitenkin yrittää selvittää kuvailun merkitystä laaja-alaisemmin. Se oli siinä mielessä onnistunut ratkaisu, että historian tutkijoiden oli todennäköisesti helpompi kertoa laajemmin omista tiedonhankintatavoistaan kuin erotella kuvailun osaluokkia. Haastateltavathan olivat siitä epäedullisessa asemassa, että he joutuivat lyhyessä ajassa kommentoimaan aihetta, jota eivät välttämättä olleet ennen ajatelleet. Osa vastauksista olisi voinut rikastua runsaammalla miettimisajalla.

Parityöskentely oli ehdottomasti positiivinen voimavara. Se mahdollisti työn jakamisen ja kummankin kirjoittajan omien vahvuusalueiden hyödyntämisen. Tärkeää oli myös tutkimustuloksista keskusteleminen sekä toisen tukeminen työprosessin aikana. Keskustelu pakotti kirjoittajat miettimään perusteita ehdottamilleen ratkaisuille, liittyivät ne sitten tekstin kirjoittamiseen, haastattelukysymysten laadintaan tai tulosten analysointiin. Tämä avasi omaa ajattelua ja edisti oppimisprosessia. Ei voi kuitenkaan sanoa, että parityöskentely olisi ollut haasteetonta tai puolittanut työmäärän. Kummankin kirjoittajan oli yritettävä pysyä selvillä oman tekemisensä ohella myös toisen työskentelystä, jotta päällekkäiseltä työltä olisi vältytty. Siinä ei aina onnistuttu. Kirjoittajien päällekkäisenkin työ saattoi silti avata eriäviä näkökulmia, joiden kautta teksti kehittyi eteenpäin.

Tutkimus jättää useita mahdollisia suuntia jatkotutkimukselle. Jatkotutkimuksen tekeminen on tarpeen paitsi tämän tutkimuksen puutteiden myös suomenkielisen arkistokuvailun tutkimuksen vähyyden vuoksi. Tärkeää olisi kuulla eri käyttäjäryhmien, kuten muiden tieteellisten tutkijoiden, sukututkijoiden tai toimittajien näkemyksiä arkistokuvailusta. Toinen vaihtoehto olisi jatkaa akateemisten historian tutkijoiden parissa ja selvittää perusteellisemmin, miten tutkijan kokemus tai sen puuttuminen vaikuttaa kuvailutietojen tarpeeseen, käyttöön ja ymmärtämiseen. Myös se, mitä odotuksia eri aikakausien ja aihealueiden tutkijoilta löytyy, voisi olla selventämisen arvoista. Arkistokuvailun uusi kansallinen käsitelmä tuottaa toivottavasti etuja niin eri käyttäjäryhmille kuin arkistonhoitajille, mutta senkin lopullisten onnistumisten ja vajavaisuuksien kartoittaminen jää tulevan tutkimuksen tehtäväksi. Kuvailun monisyinen kenttä tarjoaa epäilemättä runsaasti pohdittavaa.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 1999. *Laadullinen tutkimus*. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Anderson, I. G. 2004. Are you being served? Historians and the search for primary sources. *Archivaria* 58, 81–129.
- Arkistolaitos. Arkistoille yhteinen hakemistopalvelu AHAA. Saatavilla: <<http://www.arkisto.fi/fi/palvelut/arkistoyhteistyo/arkistojen-hakemistopalvelu>> (käytetty 28.8.2015).
- Arkistolaitos. Arkistokuvailun kansallinen kehittämissuuryhmä. Saatavilla: <<http://www.arkisto.fi/fi/palvelut/arkistoyhteistyo/arkistosektorin-yhteistyoeverkosto/toiminta/#kuvailu>> (käytetty 28.8.2015).
- Arkistolaitos. Arkistolaitos säilyttää asiakirjallista kulttuuriperintöä. Saatavilla: <<http://www.arkisto.fi/fi/arkistolaitos>> (käytetty 30.8.2015).
- Arkistolaitos. Digitaaliarkisto. Saatavilla: <<http://digi.narc.fi/digi/ohjeet/>> (käytetty 26.1.2016).
- Arkistolaitos. 1997. *Arkistojen kuvailu- ja luettelointisäännöt*. Helsinki.
- Arkistolaitos. 2006. VAKKA-arkistotietokannan rakenne ja kuvailutasot. Saatavilla: <<http://www.narc.fi/tietokan.html>> (käytetty 9.9.2015).
- Arkistolaitos. 2013. Arkistowiki: Asiakirjahallinnan sanasto. Saatavilla: <http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Luokka:Asiakirjahallinnan_sanasto> (käytetty 4.9.2015).
- Bearman, D. 1989. User presentation language in archives. *Archives and Museum informatics* 3(4), 3–7.
- Bearman, D. 1992. Documenting documentation. *Archivaria* 34, 33–49.
- Beattie, D. L. 1989. An archival user study: researchers in the field of women's history. *Archivaria* 29, 33–50.

- Beattie, H. 2009. Where narratives meet: archival description, provenance, and women's diaries. *Libraries & the Cultural Record* 44(1), 82–100.
- Brothman, B. 2002. Afterglow: conceptions of record and evidence in archival discourse. *Archival Science* 2(3–4), 311–342.
- Bunn, J. 2013. Developing descriptive standards: a renewed call to action. *Archives and Records: The Journal of the Archives and Records Association* 34(2), 235–247.
- Carini, P. & Shepherd, K. 2004. The MARC standard and encoded archival description. *Library Hi Tech* 22(1), 18–27.
- Chapman, J. C. 2010. Observing users: an empirical analysis of user interaction with online finding aids. *Journal of Archival Organization* 8, 4–30.
- Chassanoff, A. 2013. Historians and the use of primary source materials in the digital age. *The American Archivist* 76(2), 458–480.
- Cook, T. 1990. Viewing the world upside down: reflections on the theoretical underpinnings of archival public programming. *Archivaria* 31, 123–134.
- Cook, T. 1993. The concept of the archival fonds in the post-custodial era: theory, problems and solutions. *Archivaria* 35, 24–37.
- Cook, T. 2001. Archival science and postmodernism: new formulations for old concepts. *Archival Science* 1, 3–24.
- Cox, R. J. 2008. Revisiting the archival finding aid. *Journal of Archival Organization* 5(4), 5–32.
- Cox, R. S. 2010. Maximal processing, or, archivist on a pale horse. *Journal of Archival Organization* 8(2), 134–148.
- Daines, J. G., & Nimer, C. L. 2011. Re-imagining archival display: creating user-friendly finding aids. *Journal of Archival Organization* 9(1), 4–31.
- Dalton, M. S. & Charnigo, L. 2004. Historians and their information sources. *College & Research Libraries* 65(5), 400–425.

- Daniels, M. G. & Yakel, E. 2010. Seek and you may find: successful search in online finding aid systems. *The American Archivist* 73(2), 535–568.
- Dooley, J. 1992. Subject indexing in context. *The American Archivist* 55(2), 344–354.
- Dowler, L. 1988. The role of use in defining archival practice and principles: a research agenda for the availability and use of records. *The American Archivist* 51(1), 74–86.
- Dryden, J. 2003. Cooking the perfect Custard. *Archival science* 3(1), 27–42.
- Duchemin, M. 1983. Theoretical principles and practical problems of Respect des Fonds in archival science. *Archivaria* 16, 64–82.
- Duff, W. M. 2001. Evaluating metadata on a metalevel. *Archival Science* 1(3), 285–294.
- Duff, W. M. 2002. Understanding the information-seeking behaviour of archival researchers in a digital age: paths, processes and preferences. Teoksessa *Proceedings of the DLM Forum 2002*, 331–339.
- Duff, W. M. 2010. Archival mediation. Teoksessa T. Eastwood & H. MacNeil (toim.) *Currents of archival thinking*. Santa Barbara, CA: ABC-Clio, 115–136.
- Duff, W. M., Craig, B., & Cherry, J. 2004. Historians' use of archival sources: promises and pitfalls of the digital age. *The Public Historian* 26(2), 7–22.
- Duff, W. M. & Harris, V. 2002. Stories and names : archival description as narrating records and constructing meanings. *Archival Science* 2(3–4), 263–285.
- Duff, W. M., & Johnson, C. A. 2002. Accidentally found on purpose: information-seeking behavior of historians in archives. *Library Quarterly* 72(4), 472–496.
- Duff, W. M., & Johnson, C. A. 2003. Where is the list with all the names? Information-seeking behavior of genealogists. *The American Archivist* 66(1), 79–95.
- Duff, W. M., Monks-Leeson, E. & Galey, A. 2012. Contexts built and found: a pilot study on the process of archival meaning-making. *Archival Science* 12(1), 69–92.

- Duff, W. M. & Stoyanova, P. 1998. Transforming the crazy quilt: archival displays from a user's point of view. *Archivaria* 45, 44–79.
- Duff, W. M., Yakel, E., Tibbo, H. R. Cherry, J. M., McKay, A., Krause, M. G. & Sheffield, R. 2010. The development, testing, and evaluation of the archival metrics toolkits. *The American Archivist* 73(2), 569–599.
- Duranti, L. 1993. Origin and development of the concept of archival description. *Archivaria* 35, 47–54.
- Edmunson-Morton, T. 2007. Does minimal processing mean minimal reference? A study of Northwest Digital Archives users. SAA 2007 Session #307: Reference service and minimal processing: challenges and opportunities. Saatavilla: <<http://temarchivalmusings.blogspot.com/2007/09/saa-2007-session-307.html>> (käytetty 31.8.2015).
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 8. painos. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Vastamäki. 2010. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 26–44.
- Evans, J., McKemmish, S. & Reed, B. 2011. Archival arrangement and description. Teoksessa *Encyclopedia of Library and Information Sciences*. New York: Taylor & Francis, 130–140.
- Fachry, K. N., Kamps, J. & Zhang, J. 2008. Access to archival material in context. Teoksessa *Proceedings of the second international symposium on Information interaction in context*. ACM, 102–109.
- Gilliland-Swetland, A. J. 2001. Popularizing the finding aid: exploiting EAD to enhance online discovery and retrieval in archival information systems by diverse user groups. *Journal of Internet Cataloging* 4, 199–225.
- Greene, M. A. 2002. The power of meaning: the archival mission in the postmodern age. *The American Archivist* 65(1), 42–55.

- Greene, M. A. & Meissner, D. 2005. More product, less process: revamping traditional archival processing. *The American Archivist* 68(2), 208–263.
- Gueguen, G. et al. 2013. Toward an international conceptual model for archival description: a preliminary report from the International Council on Archives' Experts Group on Archival Description. *The American Archivist* 76(2), 567-584.
- Haapala, P. 1989. *Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Hakala, J. T. 2010. Tutkimusmenetelmän valinnasta. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 12–25.
- Hamburger, S. 2004. How researchers search for manuscript and archival collections. *Journal of archival organization* 2(1–2), 79–102.
- Haworth, K. M. 2001. Archival description. Content and context in search of structure. *Journal of Internet Cataloguing* 4(3–4), 7–26.
- Henttonen, P. 2007. *Records, rules and speech acts. Archival principles and preservation of speech acts*. Acta Universitatis Tamperensis. Tampere: University of Tampere.
- Henttonen, P. 2012. Arkistojen kuvailu- ja luettelointisääntöjen kehittäminen – kansallinen ponnistus vai kansainvälistä yhteistyötä? *Informaatiotutkimus* 31(2), 1–8.
- Henttonen, P. 2015. *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Helsinki: Avain.
- Henttonen, P. & Kilkki, J. 2015. Arkistokuvailun kansallinen käsitelmä, luonnosversio 0.2. Saatavilla:
<http://www.arkisto.fi/uploads/Palvelut/Arkistoyhteisty%C3%B6/Arkistosektorin%20yhteisty%C3%B6verkosto/Arkistokuvailun_kansallinen_kasitemalli_02.pdf>
(käytetty 16.11.2015).
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Lisäpainos 2011. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

- Hupaniittu, O. 2012. Tutkijoiden ääni ja sähköiset aineistot. Selvitys muistiorganisaatioiden asiakkaitten digitoitujen aineistojen tarpeista ja saatavuudesta. Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Huvila, I. 2008. Participatory archive: towards decentralised curation, radical user orientation, and broader contextualisation of record management. *Archival Science* 8(1), 15–36.
- Jones, B. M. 2002. Hidden collections, scholarly barriers: creating access to unprocessed special collections materials in America's research libraries. *RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts and Cultural Heritage* 5(2), 88–105.
- Jääskeläinen, A. 2014. Arkistot jäänteitä menneestä maailmastako? Teoksessa A. Jääskeläinen (toim.) *Digitaalisuus tässä ja nyt: Osaammeko luopua vanhasta? D: Vapaamuotoisia julkaisuja – Free-form publications* 36, 53–60. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu.
- Kaplan, E. 2001. Practicing archives with a postmodern perspective. “Archives, documentation, and the institutions of social memory” -seminaariin laadittu artikkeli. Saatavilla:
<http://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/42474/1/kaplan_practicing_archives.pdf> (käytetty 20.1.2016)
- Ketelaar, E. 2001. Tacit narratives: the meanings of archives. *Archival Science* 1(2), 131–141.
- Ketelaar, E. 2007. Archives in the digital age: new uses for an old science. *Archives & Social Studies: A Journal of Interdisciplinary Research* 1(0), 167–191.
- Kilkki, J. 2014. Arkistokuvailua kehitetään kansainvälisesti ja kansallisesti. *Akti* (2), 8–9.
- Koivu, M. 2015. Kadonneen provenienssin metsästys. Provenienssin jäsentyminen arkistokuvailun kansallisessa käsitelmässä. Tampereen yliopisto. Informaatiotieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma.

- Krause, M. G. & Yakel, E. 2007. Interaction in virtual archives: the Polar Bear Expedition digital collections next generation finding aid. *The American Archivist* 70(2), 282–314.
- Lappalainen, J. T. 2002. *Haluatko historiankirjoittajaksi?* Helsinki: SKS.
- Light, M. & Hyry, T. 2002. Colophons and annotations: new directions for the finding aid. *The American Archivist* 65(2), 216–230.
- Lybeck, J. et al. 2006. *Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti: asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja*. Helsinki: Arkistolaitos.
- Lytle, R. 1980. Intellectual access to archives I. Provenance and content indexing methods of subject retrieval. *The American Archivist* 43(1), 64–75.
- MacNeil, H. 2005. Picking our text: archival description, authenticity, and the archivist as editor. *The American Archivist* 68(2), 264–278.
- MacNeil, H. 2008. Archivalterity: rethinking original order. *Archivaria* 66(2), 1–24.
- MacNeil, H. & Douglas, J. 2015. Generic evolution and the online archival catalogue. *Archives and Records*, 1–21.
- Miller, L. K. 2013. All text considered: a perspective on mass digitizing and archival processing. *The American Archivist* 76(2), 521–541.
- Naukkarinen, P. 2015. Arkistojen kuvailumallit aineiston haettavuuden näkökulmasta. Tampereen yliopisto. Informaatitieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma.
- Nesmith T. 2005. Reopening archives: bringing new contextualities into archival theory and practice. *Archivaria* 60, 259–274.
- Parkkonen, T. 2014. Suomalaisten arkistojen järjestämis-, kuvailu- ja luettelointikäytännöt ja niiden ero yhdysvaltalaisiin järjestämis-, kuvailu- ja luettelointikäytäntöihin. Tampereen yliopisto. Informaatitieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma.
- Pitti, D. V. 2006. Technology and the transformation of archival description. *Journal of Archival Organization* 3(2-3), 9-22.

- Prom, C. J. 2004. User interactions with electronic finding aids in a controlled setting. *The American Archivist* 67(2), 234–268.
- Prom, C. J. & Frusciano, T. J. 2013. Johdanto teoksessa Christopher J. Prom & Thomas J. Frusciano (toim.) *Archival Arrangement and Description*. Chicago: SAA, 1–8.
- Pugh, M. J. 1982. The illusion of omniscience: subject access and the reference archivist. *The American archivist* 45(1), 33–44.
- Renvall, P. 1983. *Nykyajan historiantutkimus*. 2. painos. Helsinki: WSOY.
- Rhee, H. L. 2015. Reflections on archival user studies. *Reference & User Services Quarterly* 54(4), 29–42.
- Rutner, J. & Schonfield, R. C. 2012. *Supporting the changing research practices of historians: Final report from ITHAKA S+R*. Saatavilla: <<http://www.sr.ithaka.org/sites/default/files/reports/supporting-the-changing-research-practices-of-historians.pdf>> (käytetty 24.9.2015).
- Saarenheimo, J. 1993. Kleion vai Mnemosyenen palvelija? Länsimaisten arkistojen käsitys tehtävästään ja roolistaan eri aikoina. Teoksessa Totti Tuhkanen, Elisa Pispala, Keijo Virtanen (toim.) *Keskusteluja professorin kanssa. Veikko Litzen 60 vuotta 1.12.1993. Historian laitoksen julkaisuja n:o 28*. Turku: Turun yliopisto, 413–428.
- Schaefer, S. & Bunde, J. M. 2013. Standards for archival description. Teoksessa Prom & Frusciano (toim.) *Archival Arrangement and Description*. Chicago: SAA, 9–86.
- Schaffner, J. 2009. The metadata is the interface. Better description for better discovery of archives and special collections. Dublin, Ohio: OCLC Research. Saatavilla: <<http://www.oclc.org/programs/publications/reports/2009-06.pdf>> (käytetty 15.3.2015).
- Scheir, W. 2005 First entry: report on a qualitative exploratory survey of novice user experience with online finding aids. *Journal of Archival Organization* 3(4), 49–85.

- Schellenberg, T. R. 1956. *Modern archives: principles and techniques*. Saatavilla: <<http://www.archivists.org/publications/epubs/ModernArchives-Schellenberg.pdf>> (käytetty 20.12.2015).
- Schellenberg, T. R. 1965. *The management of archives*. Saatavilla: <<http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015015526695;view=1up;seq=7>> (käytetty 24.9.2015).
- Scott, P. J. 1966. The record group concept: a case for abandonment. *The American Archivist* 29(4), 493–504.
- Shepherd, E. J. & Yeo, G. 2003. *Managing records: a handbook of principles and practice*. London: Facet.
- Simons, G. F. 2014. The role of metadata in the infrastructure for archival interoperability. *Language and Linguistics Compass* 8(11), 486–494.
- Sinn, D. & Soares, N. 2014. Historians' use of digital archival collections: The web, historical scholarship, and archival research. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 65(9), 1794–1809.
- Sproull, L. & Kiesler, S. 1986. Reducing social context cues: Electronic mail in organizational communication. *Management Science* (32), 1492–1512.
- Stevens, M. E. 1977. The historian and archival finding aid. *Georgia Archive* 5(1), 64–74.
- Säljö, R. 2004. *Oppimiskäytännöt: sosiokulttuurinen näkökulma*. 2. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.
- Tibbo, H. R. 2003. Primarily history in America: How US historians search for primary materials at the dawn of the digital age. *The American Archivist* 66(1), 9–50.
- Tibbo, H. R. & Meho, L. I. 2001. Finding finding aids on the World Wide Web. *The American Archivist* 64(1), 61–77.
- Valtonen, M. R. & Henttonen, P. 2010. Asiakirjatiedon hallinta. Teoksessa Sami Serola (toim.) *Ote informaatiosta*. Helsinki: BTJ, 211–243.

- Viiri, S. 2014. *Digital humanities and future archives*. The Finnish Institute in London. Saatavilla: <<http://www.finnish-institute.org.uk/en/articles/48-reports>> (käytetty 24.11.2015).
- Yakel, E. 2003. Archival representation. *Archival Science* 3(1), 1–25.
- Yakel, E. 2004. Encoded archival description: are finding aids boundary spanners or barriers for users? *Journal of Archival Organization* 2(1), 63–77.
- Yakel, E. & Torres, D. A. 2003. AI: archival intelligence and user expertise. *The American Archivist* 66(1), 51–78.
- Yeo, G. 2007. Concepts of record (1): evidence, information, and persistent representations. *The American Archivist* 70(2), 315–345.
- Yeo, G. 2008. Concepts of record (2): prototypes and boundary objects. *The American Archivist* 71(1), 118–143.
- Yeo, G. 2010. Debates about description. Teoksessa Terry Eastwood & Heather MacNeil (toim.) *Currents of archival thinking*. Santa Barbara: Libraries Unlimited, 89–114.

LIITTEET

Liite 1: Haastattelukysymykset

1 Taustatiedot

1.1 Tutkimusalasi?

1.2 Tutkimuskokemuksesi määrä vuosina?

1.3 Kokemuksesi arkistonkäytöstä ja arkistolähteiden etsinnästä?

2 Arkistojen kuvailu

2.1 Onko kuvailun käsite arkistollisessa yhteydessä sinulle ennestään tuttu? Miten ymmärrät arkistojen kuvailun?

2.2 Hyödynnätkö kuvailutietoja käyttäessäsi arkistoja? Mihin tarkoitukseen? Jos et hyödynnä, miksi et?

2.2.1 Löydätkö yleensä kuvailutiedoista tarvitsemasi tiedon?

2.2.2 Ovatko kuvailutiedot mielestäsi välttämättömiä arkistoaineiston löytämiseksi? Entä aineiston tulkitsemiseksi?

2.2.3 Perustatko päätöksesi aineiston tutkimisesta tai tutkimatta jättämisestä kuvailutietoihin?

2.3 Ovatko kuvailutiedot mielestäsi helposti löydettävissä?

2.3.1 Onko niitä riittävästi ja ovatko kuvaukset riittävän kattavia?

2.3.2 Ovatko kuvailutiedot joskus puuttuneet kokonaan tai olleet vaillinaisia?

2.3.3 Onko jonkin kuvailutiedon puuttuminen haitannut tutkimusta tai kaivatun aineiston löytymistä?

2.4 Tutkitko kuvailutietoja yleensä sähköisenä vai paperisena?

2.4.1 Tuntuuko jommankumman käyttäminen helpommalta tai selkeämmältä?
Miksi?

2.5 Mihin tietoihin kiinnität kuvailutiedoissa ensimmäiseksi huomiota?

2.5.1 Vaikuttaako asiaan se, mitä aineistoa olet etsimässä?

2.5.2 Mitä tietoja et koe tärkeiksi?

2.6 Kuvailutiedot on järjestetty arkiston rakenteen mukaisesti usealle eri tasolle (ts. arkistonmuodostajat, arkistot, sarjat ja arkistoyksiköt kuvaillaan erikseen). Tuntuuko tämä järjestely selkeältä?

2.6.1 Auttaako tällainen rakenne arkiston sisältämän tiedon hahmottamisessa?

2.6.2 Minkä kuvailutason tietoja käytät tai mille tasolla kohdistat tiedonhakusi?

2.7 Ovatko kuvailutiedot vastanneet käyttämiäsi hakusanoja?

2.7.1 Minkä tyyppisiä hakusanoja käytät (esim. organisaation, paikan tai henkilön nimiä, vuosilukuja, aiheenmukainen haku)?

2.8 Edustavatko kuvailutiedot mielestäsi hyvin kuvailun kohteita?

2.8.1 Ovatko kuvailutiedot johtaneet joskus virheellisiin tulkintoihin aineiston sisällöstä tai luonteesta?

3.6.2 Onko kuvailutiedoissa käytetty kieli (esim. lyhenteet, käsitteet) aiheuttanut tulkintavaikeuksia? Onko niissä sanastoa, jota et ymmärrä?

3 Kuvailuun liittyvät kehitystarpeet

3.1 Kuinka tyytyväinen olet tarjolla oleviin kuvailutietoihin?

3.1.1 Kaipaanko tietoihin jotakin lisää?

3.1.2 Mitkä tiedot olisi vähintään esitettävä, jotta kuvailu olisi mielestäsi hyödyllinen historiantutkijalle?

3.2 Onko jokin muu aineiston hakemisen tapa mielekkäämpi?

3.3 Miten kuvailutietoja voisi kehittää?

3.3.1 Mitä kehitystyössä olisi huomioitava?

3.3.2 Voisitko harkita kirjoittavasi itse kuvailutietoja toisten tutkijoiden avuksi?

3.3.3 Kuinka käyttökelpoisiksi kokisit käyttäjien laatimat kuvailutiedot?

Liite 2: Oikeusministeriön kuvailutiedot

Arkistonmuodostaja: Oikeusministeriö

Arkistot: Oikeusministeriön arkisto

Oikeusministeriön diarioimattomat kartat (kokoelma)

Oikeusministeriön KD-aktikartat ja piirustukset (kokoelma)

Oikeusministeriön rautatiekartat (kokoelma)

Oikeusministeriön taajaväkisten yhdyskuntien kartat (kokoelma)

Oikeusministeriön vankilapiirustukset I (kokoelma)

Oikeusministeriön vankilapiirustukset II (kokoelma)

Vankilalaitoskomitean vankilapiirustukset (kokoelma)

Muut nimet

Justitieministeriet (1918 -)

Ministry of Justice (1918 -)

Arkistonmuodostajaluokituksen alaryhmä

Oikeusministeriö

Arkistonmuodostajakohtaiset kuvailutiedot

- Arkistonmuodostusprosessi

Oikeusministeriön yleinen arkisto on kirjaamon hoitama arkisto, lähinnä lainsäädäntö- ja oikeushallinto-osaston asiakirjoja. Kirjaamon kautta kulki myös tilastotoimiston ja lainvalmistelukunnan sekä pääosa painovapausasioiden kirjeenvaihdosta. Yhdistysrekisteri-, rikosrekisteri- ja painovapausasioilla sekä vankeinhoitoasiainosastolla ovat omat arkistonsa. Oikeusministeriön arkistonmuodostus noudatti 1946 asti Senaatissa aikanaan vakiintuneita suuntaviivoja kirjanmuotoisine kirje-, anomus- ja salaisten asioiden diaareineen. Vuosina 1946–1954 ministeriössä oli käytössä uusi kirjaamisjärjestelmä. Sen mukaan aktit jaettiin asiaryhmiin desimaalijärjestelmän mukaan saatuine tunnuksineen. Näin syntyivät sekä systemaattinen että kronologinen diaarikortisto. Ministeriössä oli uudelleen käytössä vanha kirjaamistapa 1955–1972. Tällöin siirryttiin taas desimaaliseen kirjaamisjärjestelmään, joka muistutti vuoden 1946 kaavaa pohjana oikeusministeriön tehtäväjako. Erityinen lainsäädäntödiaari otettiin käyttöön 1960. Pöytäkirjasarjoja on kolme: ministeriön pöytäkirjat valtioneuvoston yleisistunnoista, ministeriön pöytäkirjat esittelyistä korkeimmassa oikeudessa ja ministeriön omat päätöspöytäkirjat.

- Tehtävät

Oikeusministeriön (OM:n) päätehtäväalueita ovat tuomioistuinten ja muiden oikeusviranomaisten toimintaan liittyvät hallintotehtävät, lainvalmistelu ja vankeinhoito. Oikeusministeriö on maan ylin vaaliviranomainen. Se antaa muille vaaliviranomaisille ohjeita ja määräyksiä valtiollisten ja kunnallisten vaalien toimittamisesta. OM pitää puoluerekisteriä. Ministeriöstä esitellään armahdusasiat tasavallan presidentille. OM myöntää alle 18-vuotiaille luvan avioliiton solmimiseen. Kun ulkomaalainen haluaa solmia Suomessa avioliiton, oikeusministeriö voi eräissä tapauksissa antaa hänelle avioliiton esteiden tutkintaa varten todistuksen tai päätöksen siitä, että avioliiton esteiden tutkinnassa

sovelletaan Suomen lakia. Ulkomaalainen esittää tämän todistuksen tai päätöksen väestörekisterin pitäjälle. OM myöntää oikeuden toimia valantehneenä kielenkääntäjänä ja pitää valantehneistä kielenkääntäjistä kortistoa. OM myöntää luvan säätiön perustamiseen, vahvistaa säätiön säännöt ja valvoo säätiöiden toimintaa. Ministeriö pitää myös säätiörekisteriä. Painotuotteen välityksellä tehdystä rikoksesta saa Suomessa syyttää ainoastaan silloin, jos OM on antanut syytemääräyksen. Lisäksi ministeriö pitää luetteloa kirjapainoista sekä sanoma- ja aikakauslehdistä ja niiden päätoimittajista. OM pitää yhdistysrekisteriä, johon merkitään rekisteröidyt yhdistykset. Ministeriö pitää myös rikosrekisteriä. Ministeriön tietojärjestelmäyksikkö ylläpitää Finlex-tietopankkia ja myöntää luvat sen ja muiden oikeushallinnon tietopalvelujen käyttöön. Lisäksi tietojärjestelmäyksikkö huolehtii sakkojen täytäntöönpanosta.

- Historia tai elämäkerta

Senaatin oikeustoimituskunta muutettiin 27.10.1918 ministeriöksi, joka jaettiin 1922 kahteen osastoon, lainsäädäntö- ja oikeushallintoasiainosasto (lainvalmistelukunta, painovapaustoimisto ja rikosrekisteritoimisto) sekä vankeinhoitoasiainosasto (taloustoimisto ja tilitoimisto). Vuonna 1933 rikosrekisterinpitoa varten perustettiin erillinen toimisto. Oikeus- ja rikollisuustilastonpito jäi kuitenkin tilastotoimistolle. Tilastotoimisto lakkautettiin 1950 ja perustettiin yhdistysrekisteritoimisto. Oikeushallinto- ja lainsäädäntöosasto jaettiin kahtia 1960, oikeushallinto-osasto (painovapaustoimisto, rikosrekisteritoimisto ja yhdistysrekisteritoimisto) ja lainsäädäntöosasto (tarkastustoimisto ja lainvalmistelukunta). Vankeinhoito-osastossa toimivat 1962 lähtien valvonta- ja koulustoimisto, työ- ja taloustoimisto sekä hallinnollinen toimisto. Tilitoimisto siirrettiin suoraan oikeusministeriön alaiseksi.

- Julkaisut, tutkimukset

Toimintaan liittyvät tärkeimmät säännökset; hallitusmuoto (54§) 17.7.1919/94; laki valtioneuvoston ministeriöiden lukumäärästä ja yleisestä toimialasta (3§) 30.3.1922/78; valtioneuvoston ohjesääntö (16§) 17.12.1943/995; asetus oikeusministeriöstä 18.11.1977/828; asetus vankeinhoitolaitoksesta 14.2.1986/134; vankeinhoitoasetus 13.6.1975/431; rikosrekisteriasetus 19.2.1940/740; yhdistyslaki (3 luku) 4.1.1919/1; puoluelaki 10.1.1969/10; säätiölaki 5.4.1930/109; painovapauslaki 4.1.1919/1; oikeusministeriön tietojärjestelmäyksikön maksuasetus 29.1.1988/97.

Arkistonmuodostaja: Oikeusministeriö

Arkisto: Oikeusministeriön arkisto - Sarjat

Rajavuodet

1907 - 2003

Määrä (hm)

142,7 Järjestetty: 142,7 Järjestämättä: 0,0

Säilyttävä arkistolaitoksen yksikkö

Kansallisarkisto

Arkistokohtaiset kuvailutiedot

Käyttöluvan ehto

Arkisto sisältää salassa pidettäviä asiakirjoja. Käyttöluvan salassa pidettäviin asiakirjoihin myöntää Oikeusministeriö. Tarkempia tietoja saa Kansallisarkiston Rauhankadun tutkijasalin päivystäjiltä.

Hakemistot

arkistoluettelo 434

Arkistonmuodostaja: Oikeusministeriö

Arkisto: Oikeusministeriön arkisto - Sarjat

A DIAARIT

- Aa Kirjediaarit
- Aaa Kirje- ja anomusasiain diaarikortisto
- Aab Diaarilehdet
- Ab Anomusdiaarit
- Ac Armonanomusdiaarit
- Ad Salaisten asiain diaarit
- Ae Lähetettyjen kirjeiden diaarit
- Af Lainsäädäntöasiain diaarit
- Ag Pohjoismaisen lakiyhteistyön diaarit
- Ah Rangaistusten täytäntöönpanoasiain diaarit
- Muut merkintäkirjat
- Ai Oikeusministeriön tilastotoimiston diaarit

B LUETTELOT

- Ba Ansioluettelot
- Bb Luettelot Suomen kansalaisoikeuden saaneista ulkomaalaisista
- Bc Muut luettelot

C PÖYTÄKIRJAT

- Ca Oikeusministeriön pöytäkirjat valtioneuvoston istunnoista ja tasavallan presidentin esittelyistä
- Cb Oikeusministeriön pöytäkirjat esittelyistä korkeimmassa oikeudessa
- Cc Oikeusministeriön pöytäkirjat (päätösluettelot)
- Cd Esittelylistat

D TOISTEET

- Da Kirjekonseptit
- Db Päätöskonseptit
- Dc Armotaltiot
- Dd Lähetekonseptit
- De Muistiot
- Df Salaiset pöytäkirjat, konseptit ja taltiot
- Dg Taltiot korkeimman oikeuden päätöksistä oikeusministeriössä esitellyissä asioissa
- Dh Oikeusministeriön tilastotoimiston ja oikeustilastollisen osaston kirjekonseptit

E SAAPUNEET ASIAKIRJAT

- Ea Kirjeasiakirjat
- Eab Asiakirjat ryhmäjaon mukaisessa järjestyksessä
- Eb Anomusasiakirjat
- Ec Armonanomukset
- Ed Saapuneet salaiset ja diarioidottomat asiakirjat

Ee Oikeustilasto

- Eea Kihlakunnanoikeuksien tuomioluettelot, työselostukset ja muut erikoisluettelot
- Eeb Raastuvanoikeuksien tuomioluettelot, työselostukset ym. erikoisluettelot
- Eec Sotaoikeuksien tuomioluettelot
- Eed Maanjako-oikeuksien asialuettelot
- Eee Luettelot lääninhallitusten ja maistraattien käsittelemistä rikos-, talous- ym. asioista
- Eef Luettelot ulosottoasioista
- Eeg Luettelot poliisiviranomaisten antamista rikosilmoituksista oikeustilastoa varten
- Eeh Alioikeuksien rikostilastolliset taulut
- Eei Ilmoitukset lainhuudatuksista
- Eej Ilmoitukset kiinnitysasioista
- Eek Konkurssi- ja perinnönluovutusasiain työlistat
- Eel Holhousasiain työlistat
- Eem Avioehtoasiat
- Een Alkoholi ja rikollisuus, henkilökortit
- Eeo Rangaistuslaitosten henkilökortit
- Ef Lainsäädäntöasiat
- Eg Pohjoismaisen lakiyhteistyön asiakirjat
- Eh Pohjoismaisten rangaistusten täytäntöönpanoasiat

H SISÄLLÖN MUKAAN JÄRJESTETYT ASIAKIRJAT

- Ha Painovapausasioita koskevat asiakirjat
- Hb Lainvalmistelukuntaa koskevat asiakirjat
- Hc Sotien jälkiselvittelyihin liittyvät asiakirjat
- Hd Vaaleja koskevat asiakirjat
- Hf Työryhmien asiakirjat
 - Hfa Yksittäisten työryhmien asiakirjat
 - Hfb Kaupunkien oikeuslaitosyksiköiden valtiollistaminen - KOVA projekti
 - Hfc Rikoslakiprojekti
 - Hfd Alioikeusuudistustyöryhmä

K SÄÄTIÖIDEN TILIASIAKIRJAT

- Ka Luettelot
- Kb Säätöiden tilit
 - Kba Säätöiden tilien tase-erittelyt

Arkistonmuodostaja: Oikeusministeriö
Arkisto: Oikeusministeriön arkisto - Sarjat
Sarja: A DIAARIT
Sarja: Ac Armonanomusdiaarit

Muut nimet

Armodiaarit (1943 - 1945)

Rajavuodet

1943 - 1974

Sarjakohtaiset kuvailutiedot

Hävinnyt/hävitetty

Diaareihin on yleensä merkitty, mitkä armonanomukset säilytetään ja mitkä hävitetään. Muut kuin Säilytetään-merkinnällä varustetut armonanomukset on hävitetty.

Järistämisperiaate

Armonanomusdiaarit käsittävät kronologisen diaarin ja aakkosellisen kortiston.

Järistelytyöt

Digitoinnin yhteydessä alkuperäiset sidokset purettu ja koteloitu v. 2015. Osa sidoksista jaettu kahteen osaan tai osa peräkkäisistä sidoksista yhdistetty samaan koteloon.

Liittyvät aineistot

Armonanomukset on kirjattu huhtikuuhun 1943 saakka anomusdiaareihin, ks. sarja Ab.

Arkistoyksiköt

Ac:1 Armodiaari 1943 - 1943
Ac:2 Armodiaari 1943 - 1944
Ac:3 Armodiaari 1944 - 1944
Ac:4 Armodiaari 1944 - 1944
Ac:5 Armodiaari 1944 - 1944
Ac:6 Armodiaari 1945 - 1945
Ac:7 Armodiaari 1945 - 1945
Ac:8 Armodiaari 1945 - 1945
Ac:9 Armonanomusdiaari 1946 - 1946
Ac:10 Armonanomusdiaari 1946 - 1946
Ac:11 Armonanomusdiaari 1946 - 1946
Ac:12 Armonanomusdiaari 1946 - 1946
Ac:13 Armonanomusdiaari 1947 - 1947
Ac:14 Armonanomusdiaari 1947 - 1947
Ac:15 Armonanomusdiaari 1947 - 1947
Ac:16 Armonanomusdiaari 1948 - 1948
Ac:17 Armonanomusdiaari 1948 - 1948
Ac:18 Armonanomusdiaari 1948 - 1948
Ac:19 Armonanomusdiaari 1949 - 1949
Ac:20 Armonanomusdiaari 1949 - 1949
Ac:21 Armonanomusdiaari 1949 - 1949
Ac:22 Armonanomusdiaari 1950 - 1950
Ac:23 Armonanomusdiaari 1950 - 1950
Ac:24 Armonanomusdiaari 1951 - 1951
Ac:25 Armonanomusdiaari 1952 - 1952
Ac:26 Armonanomusdiaari 1953 - 1953
Ac:27 Armonanomusdiaari 1954 - 1954
Ac:28 Armonanomusdiaari 1957 - 1960
Ac:29 Armonanomusdiaari 1961 - 1965
Ac:30 Armonanomusdiaari 1955 - 1955
Ac:31 Armonanomusdiaari 1956 - 1956
Ac:32 Armonanomusdiaari 1957 - 1957
Ac:33 Armonanomusdiaari 1958 - 1958
Ac:34 Armonanomusdiaari 1959 - 1959
Ac:35 Armonanomusdiaari 1960 - 1960
Ac:36 Armonanomusdiaari 1961 - 1961
Ac:37 Armonanomusdiaari 1962 - 1962
Ac:38 Armonanomusdiaari 1963 - 1963
Ac:39 Armonanomusdiaari 1966 - 1972
Ac:40 Armonanomusdiaari 1964 - 1964
Ac:41 Armonanomusdiaari 1965 - 1965
Ac:42 Armonanomusdiaari 1966 - 1966
Ac:43 Armonanomusdiaari 1967 - 1967
Ac:44 Armonanomusdiaari 1968 - 1968
Ac:45 Armonanomusdiaari 1969 - 1969
Ac:46 Armonanomusdiaari 1970 - 1970
Ac:47 Armonanomusdiaari 1971 - 1971
Ac:48 Armonanomusdiaari 1972 - 1972
Ac:49 Armonanomusdiaari 1973 - 1973
Ac:50 Armonanomusdiaari 1974 - 1974

Arkistonmuodostaja: Oikeusministeriö
Arkisto: Oikeusministeriön arkisto - Sarjat
Sarja: D TOISTEET
Sarja: Dc Armotaltiot

Rajavuodet

1939 - 1961

Sarjakohtaiset kuvailutiedot

Tietosisältö

Taltiot armonanomuksia koskevista tasavallan presidentin hylkäyspäätöksistä.

Arkistoyksiköt

Dc:1 Armotaltiot 1939 - 1945
Dc:2 Armotaltiot 1946 - 1949
Dc:3 Armotaltiot 1950 - 1954
Dc:4 Armotaltiot 1955 - 1961

Arkistonmuodostaja: Oikeusministeriö
Arkisto: Oikeusministeriön arkisto - Sarjat
Sarja: D TOISTEET
Sarja: Dc Armotaltiot
Arkistoyksikkö: Dc:1 Armotaltiot

Alkuvuosi - loppuvuosi

1939 - 1945

Arkistoyksikkökohtaiset kuvailutiedot

Hävinnyt/hävitetty

Vuodet 1940-1943 puuttuvat.

Säilytysyksikkö / tilaustiedot

Säilyttävä arkistolaitoksen yksikkö	Kansallisarkisto
Arkisto	Oikeusministeriön arkisto
Tunniste	Dc:1
Jakso	
Tyyppi	kotelo

Arkistonmuodostaja: Oikeusministeriö
Arkisto: Oikeusministeriön arkisto - Sarjat
Sarja: H SISÄLLÖN MUKAAN JÄRJESTETYT ASIAKIRJAT
Sarja: Hf Työryhmien asiakirjat
Sarja: Hfc Rikoslakiprojekti

Rajavuodet

1980 - 2003

Sarjakohtaiset kuvailutiedot

Tietosisältö

Aineisto on dnro:lla 862/41/80

Historia tai elämäkerta

Oikeusministeriö asetti rikoslakiprojektin 31.3.1980. Projektiin asettamiseen ja lausuntokierroksiin liittyvää aineistoa on oikeusministeriön arkistossa diaarinumerolla 862/41/80 OM. Työryhmien aineistot löytyvät rikoslakiprojektin arkistosta.

Muulla säilytettävä aineisto

Rikoslain kokonaisuudistukseen liittyvää aineistoa on myös rikoslakiprojektityöryhmän arkistossa.

Arkistoyksiköt

Hfc:1 Rikoslakiprojekti 1980 - 1998
Hfc:2 Rikoslakiprojekti 1987 - 1987
Hfc:3 Rikoslakiprojekti 1988 - 1989
Hfc:4 Rikoslakiprojekti 1989 - 1992
Hfc:5 Rikoslakiprojekti 1992 - 1993
Hfc:6 Rikoslakiprojekti 1994 - 1994
Hfc:7 Rikoslakiprojekti 1998 - 1999
Hfc:8 Rikoslakiprojekti 2000 - 2003
Hfc:9 Rikoslakiprojekti 1994 - 2002
Hfc:10 Rikoslakiprojekti 2000 - 2003

Arkistonmuodostaja: Oikeusministeriö
Arkisto: Oikeusministeriön arkisto - Sarjat
Sarja: H SISÄLLÖN MUKAAN JÄRJESTETYT ASIAKIRJAT
Sarja: Hf Työryhmien asiakirjat
Sarja: Hfc Rikoslakiprojekti
Arkistoyksikkö: Hfc:1 Rikoslakiprojekti

Jakso

862/41/80

Alkuvuosi - loppuvuosi

1980 - 1998

Arkistoyksikkökohtaiset kuvailutiedot

Tietosisältö

- Rikoslain uudistamistyö, 31.3.1980 asetettu projektiorganisaatio, muistiot - Rikoslakiprojekti seuraamustyöryhmä, työryhmän mietintö 30.12.1981 - Raportteja 1980-1998

Säilytysyksikkö / tilaustiedot

Säilyttävä arkistolaitoksen yksikkö	Kansallisarkisto
Arkisto	Oikeusministeriön arkisto
Tunniste	Hfc:1
Jakso	
Tyyppi	kotelo

Arkistonmuodostaja: Oikeusministeriö
Arkisto: Oikeusministeriön arkisto - Sarjat
Sarja: K SÄÄTIÖIDEN TILIASIAKIRJAT
Sarja: Kb Säätöiden tilit

Rajavuodet

1932 - 1990

Sarjakohtaiset kuvailutiedot

Tietosisältö

Säätöiden tilit vuoteen 1960 (Kb 1-Kb 61) saakka säilytetään Kansallisarkiston Rauhankadun toimipisteessä, vuodesta 1961 (Kb 62-) alkaen Kansallisarkiston Hallituskadun toimipisteessä. Sarja sisältää myös toimintakertomuksia.

Järjestämisperiaate

Säätöiden vanhempia tiliasiakirjoja on tarkoituksenmukaisuussyistä sijoitettu myös muihin jaksoihin, kotelot Kb 186-Kb 334 sisältävät myös vuosien 1960-1970 tiliasiakirjoja ja Kb 335-Kb 609 vuosien 1971-1980 tiliasiakirjoja.

Alasarjat

Kba Säätöiden tilien tase-erittelyt

Arkistoyksiköt

Kb:1 Säätöiden tilit 1937 - 1960
Kb:2 Säätöiden tilit 1936 - 1960
Kb:3 Säätöiden tilit 1928 - 1960
Kb:4 Säätöiden tilit 1932 - 1960
Kb:5 Säätöiden tilit 1934 - 1960
Kb:6 Säätöiden tilit 1937 - 1960
Kb:7 Säätöiden tilit 1932 - 1960
Kb:8 Säätöiden tilit 1932 - 1960
Kb:9 Säätöiden tilit 1932 - 1960
Kb:10 Säätöiden tilit 1933 - 1960
Kb:11 Säätöiden tilit 1932 - 1960
Kb:12 Säätöiden tilit 1933 - 1960
Kb:13 Säätöiden tilit 1933 - 1960
Kb:14 Säätöiden tilit 1934 - 1960
Kb:15 Säätöiden tilit 1936 - 1960
Kb:16 Säätöiden tilit 1934 - 1960
Kb:17 Säätöiden tilit 1935 - 1960
Kb:18 Säätöiden tilit 1936 - 1960
Kb:19 Säätöiden tilit 1937 - 1960
Kb:20 Säätöiden tilit 1934 - 1960

Arkistonmuodostaja: Oikeusministeriö
Arkisto: Oikeusministeriön arkisto - Sarjat
Sarja: K SÄÄTIÖIDEN TILIASIAKIRJAT
Sarja: Kb Säätöiden tilit

Sarja: Kba Säätöiden tilien tase-erittelyt

Rajavuodet

1981 - 1990

Sarjakohtaiset kuvailutiedot

Arkistonmuodostusprosessi

Vuosien 1981-1990 tase-erittelyt ovat palautuneet vuonna 2015 Patentti- ja rekisterihallitukselta, jonne säätöiden hoito siirtyi Oikeusministeriöltä vuonna 1995. Tase-erittelyt on aikanaan eroteltu käyttörajoituksensa vuoksi erilleen muista säätöiden tiliasiakirja-aineistoista.

Huomautus

Säätöiden tilien tase-erittelyt ovat käytettävissä Hallituskadun toimipisteessä.

Arkistoyksiköt

Kba:1 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:2 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:3 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:4 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:5 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:6 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:7 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:8 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:9 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:10 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:11 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:12 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:13 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:14 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:15 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:16 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990
Kba:17 Säätöiden tilien tase-erittelyt 1981 - 1990

Liite 3: Kuvailualueet ja -elementit (Arkistolaitos 1997)

1. Identifiointitietojen alue
 - 1.1. * Nimet
 - 1.2. Tunnus
 - 1.3. * Aikamääreet
 - 1.4. Maantieteellinen toiminta-alue
2. Sisältötietojen alue
 - 2.1. * Historia tai elämäkerta
 - 2.2. Tehtävät
 - 2.3. * Tietosisältö
 - 2.4. Arkistonmuodostusprosessi
 - 2.5. * Hakusanat
3. Käytettävyystietojen alue
 - 3.1. Järjestämisperiaatteet
 - 3.2. Hakemistot
 - 3.3. * Aineiston laajuus
 - 3.4. Kunto ja fyysinen muoto
 - 3.5. * Asiakirjakieli
 - 3.6. * Käyttörajoitukset
 - 3.7. Käyttökopiot
4. Omistus- ja käsittelytietojen alue
 - 4.1. Omistushistoria
 - 4.2. Luovutustiedot
 - 4.3. Järjestelytyöt
 - 4.4. Hävinnyt/hävitetty
 - 4.5. Kuvailutiedot
5. Viitetietojen alue
 - 5.1. Julkaisut, tutkimukset
 - 5.2. * Edeltäjät/seuraajat
 - 5.3. Liittyvät aineistot
 - 5.4. Muualla säilytettävä aineisto
 - 5.5. Huomautustiedot